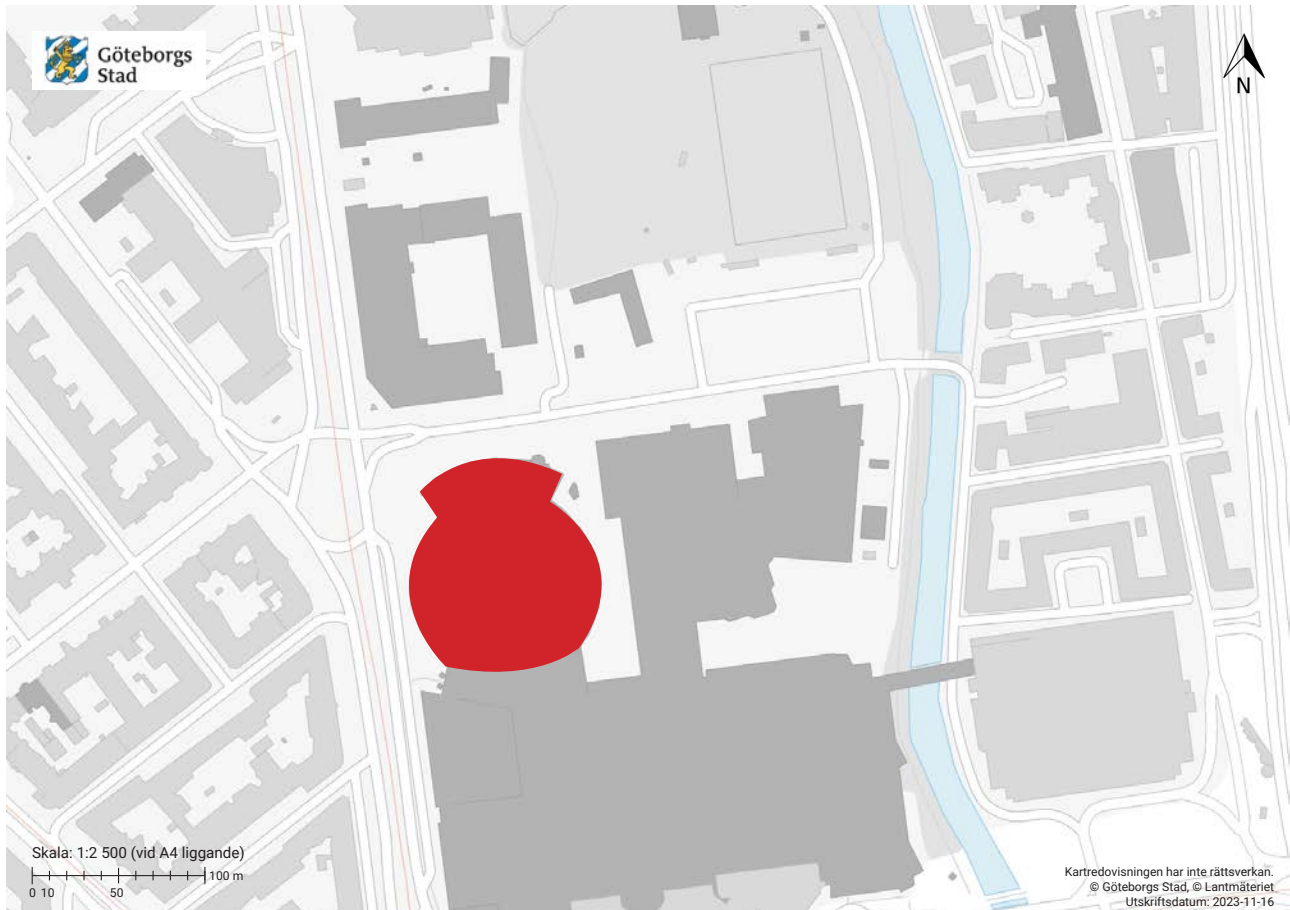

SCANDINAVIUM

BYGGNADSHISTORISK UTREDNING & KONSEKVENSBESKRIVNING

UPPRÄTTAD INFÖR DETALJPLAN FÖR ARENOR OCH BLANDSTAD SÖDER OM VALHALLAGATAN
Antiquum AB 2024-03-18

SCANDINIVUM - BYGGNADSHISTORISK UTREDNING & KONSEKVENSBESKRIVNING

Upprättad inför detaljplan för arenor och blandstad söder om Valhallagatan

Dnr SBF-2023-00156

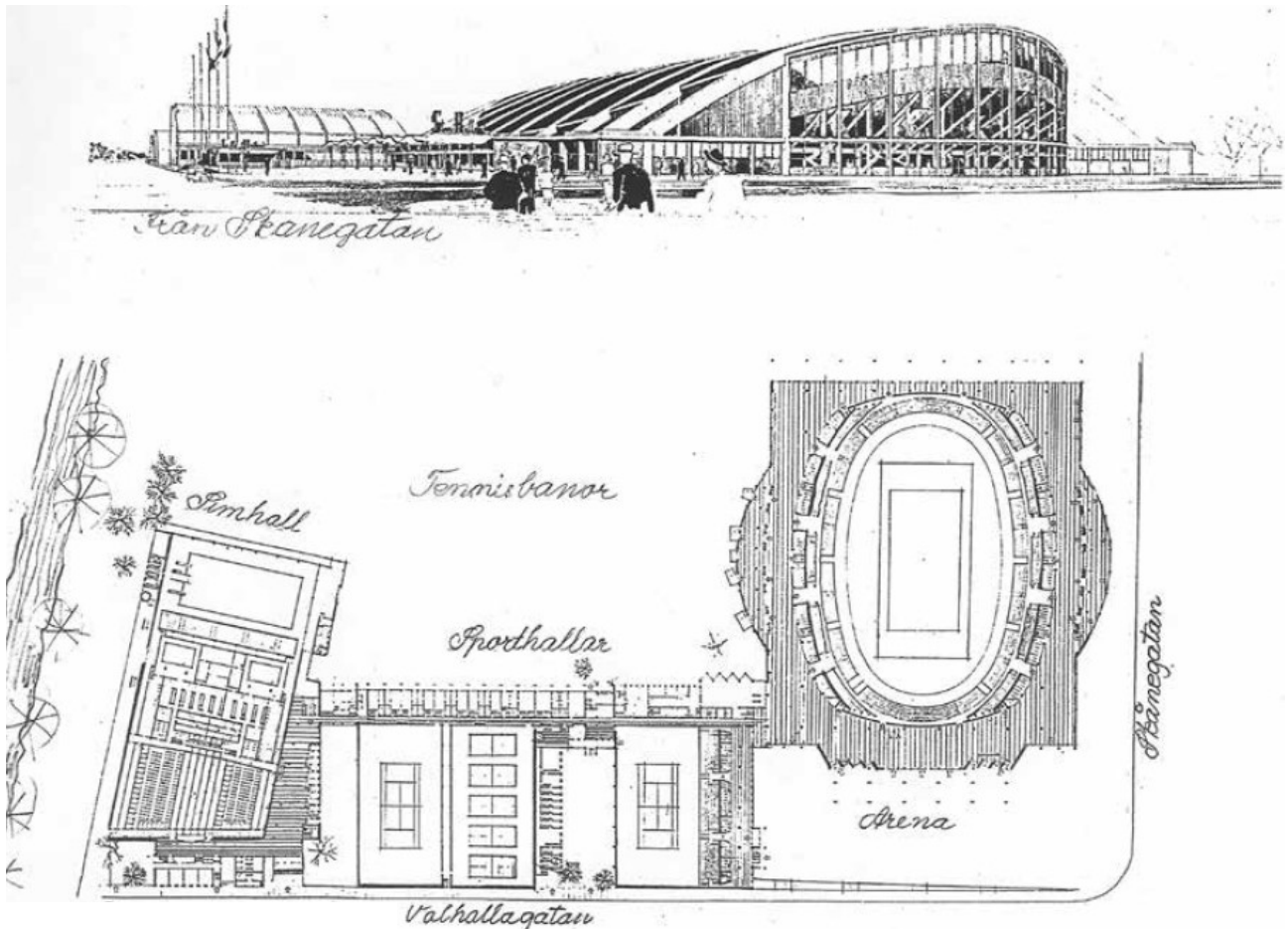
Antiquum AB

2024-03-18

Beställare:	Stadsbyggnadsförvaltningen, Göteborgs stad
Konsult:	Antiquum AB Johanna Roos, byggnadsantikvarie (Text, foto & illustrationer) Victoria Ask, byggnadsantikvarie (Faktaundersökning)
Medverkande från SBF:	Madelene Seberbrink (Antikvarie) Robin Barnholdt (Antikvarie) Ivana Markovic (Planhandläggare) Elisabet Ejeborn (Planarkitekt)
Foto:	Antiquum AB om inget annat anges.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	7
FÖRUTSÄTTNINGAR	10
DEL 1: ANALYS & KULTURHISTORISKT VÄRDE	12
Stadsbyggnadskvaliteter i utredningsområdet	13
Scandinaviums kulturhistoriska värden	17
Nationell & Internationell jämförelse	26
Del 2: ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING & FÖRSLAG TILL KOMPENSATORISKA ÅTGÄRDER	30
Konsekvensbeskrivning	31
Kumulativa effekter	33
Samlad bedömning	33
Kompensatoriska åtgärder	34
DEL 3: BYGGNADSHISTORISK UTREDNING	38
Stadsbyggnadshistoriskt sammanhang	39
Scandinaviums historia	46
Förändringar	59
Exteriör nulägesbeskrivning & karakterisering	64
Interiör nulägesbeskrivning & karakterisering	69
KÄLLOR OCH LITTERATUR	79

År 1948 hölls en arkitekttävling för nytt bad- och idrottshus i kv Topasen ur vilken arkitekt Nils Olsson gick vinnande. Förslaget omfattade en simhallsanläggning, sporthallar och en inomhusarena. Källa: Regionarkivet

SAMMANFATTNING

Enligt ett politiskt inriktningsbeslut ska Scandinavium rivas och ersättas ny arena på nuvarande Valhallabadets tomt. Föreliggande byggnadshistoriska utredning är upprättad i samband med stadsbyggnadsförvaltningens pågående arbete med att ta fram ett planprogram samt en ny detaljplan för ny arena och blandstad söder om Valhallagatan. I uppdraget har ingått att precisera Scandinaviums kulturhistoriska värden liksom att göra en antikvarisk konsekvensbeskrivning av en fullskalig rivning liksom att resonera kring kompensatoriska åtgärder.

Scandinavium uppfördes i kv Topasen, ett kvarter som präglats av anläggningar för idrott och evenemang i drygt 100 år. Området var fram till slutet av 1800-talet en gles bebyggd trakt präglad av landerier. Under 1800-talets andra hälft tillkom nya stadsdelar med stenstadsbebyggelse. Kv Topasen delades in i sex kvarter avsedda att bebyggas med stenstadshus. Dessa planer kom dock aldrig att realiseras. I början av 1900-talet anlades istället kolonistugeområdet Burgårdskolonin samt fotbollsarenan "Walhalla IP" (finns ej kvar idag). Svenska Mässans verksamhet i kvarteret startade i samband med Göteborgs 300 års firande år 1923.

Scandinavium ritades av arkitekt Poul Hultberg och uppfördes 1969–1971 i samband med Göteborgs 350-årsfirande. Planerna för den stora inomhusarenan hade dock startat drygt 20 år tidigare då Hultberg medverkade i arkitekt Nils Olssons tävlingsförslag "3 ronden" som gick vinnande ur en arkitekttävling för nytt bad- och idrottshus i Göteborg där Valhallabadet, Valhalla sporthallar och Scandinavium utgjorde ett sammanhängande komplex av anläggningar för inomhussport och evenemang. För dessa ritningar belönades Nils Olsson med en bronsmedalj vid OS i London 1948. Anläggningen uppfördes i etapper mellan 1950-1970-talet.

Poul Hultberg

Arkitekten Poul Hultberg föddes i Danmark år 1920. Mellan åren 1945-1948 var han anställd vid Nils Olssons Arkitektkontor. Hultberg var bara 28 år när han 1948 var med och ritade samt vann arkitekttävlingen om Göteborgs nya bad- och idrottshus.

Från år 1949 kom Hultberg att driva egen arkitektverksamhet. Han har upprättat ritningar för flera sportanläggningar, däribland Valhalla sporthallar liksom en sim- och sport-hall i Kärra Centrum och en ishockeyhall i Askim. Han kom även att rita den entrébyggnad som Scandinavium kompletterades med 1991.

Scandinavium uppfördes 1971 och har ett kulturhistoriskt värde som ett landmärke och en Göteborgssymbol som speglar det konstruktionsmässigt och estetiskt vågade 1970-talets ingenjörskonst. Arenans dubbelkrökt tak och siluett fungerar som ett signum för såväl staden som för de evenemang som ägt rum här.

När det första spadtaget till Scandinavium togs år 1969 markerade det slutet på en över 20 år lång arenadebatt. Tävlingsförslaget från 1948 reviderades för att bli en möta ishockeyns krav och till viss del av ekonomiska skäl. Hultbergs ursprungliga intention med uppglasade fasader där arenans inre konstruktion och pågående verksamhet exponerades kom att ersättas med korrugerad plåt – något som Hultberg var kritiskt till. En annan förändring jämfört med tävlingsförslaget rörde taket som istället för att utföras välvt kom att utföras som ett sk hängtak vilket resulterade i det karakteristiska dubbelkrökta taket vars svängda form blivit signifikant för Scandinavium och utgör en välkänd siluett i Göteborg. Hängtaget utformades så att det bars upp av förspända linor som förankrades i en svängd ringbalk av armerad betong. Ringbalken vilade på fyra betongpyloner och 40 platsgjutna pelare, vilka alla läts vara synliga i arenans fasad. Åskådarplatserna byggdes upp av prefabricerade betongelement som vilade på lutande huvudbalkar av betong. För utarbetandet av den avancerade konstruktionen stod Kärrholms konstruktionskontor.

Under årens lopp har Scandinavium genomgått förändringar och moderniseringar. År 1991 uppfördes en ny entrébyggnad innehållande bland annat restaurang. Samtidigt uppfördes exklusivläktare med loger på arenans läktarplan. I början av 2000-talet tillkom ett burspråk på den östra fasaden. Exteriört har samtliga entrédörrar bytts och den korrugerade plåtens ursprungliga orangea kulör har ersatts med en grå. Inne på arenan har stolsinredningen bytts och i foajéerna har kiosker mm moderniserats samtidigt som nya restauranger har tillkommit. Under årens lopp har också flera tillgänglighetsåtgärder utförts.

Kulturhistoriskt värde

Scandinavium är ett välbevarat hockeytempel som representerar kulturhistoriska värden genom att spegla hur ekonomisk tillväxt och stadens ökade befolkning under efterkrigstiden medförde en efterfrågan på multiarenor och stora evenemangslokaler för underhållning. Arenan har genom sin säregna form en starkt identitetsskapande roll i stadsrummet, stadsdelen och staden och åskådliggör viktiga framsteg inom ingenjörskonsten som gjorde det möjligt att bygga större och mer avancerade inomhusarenor. Scandinavium är också en arena fylld med minnen, upplevelser och bragder som en stor del av Göteborgs och Sveriges befolkning har starka minnen och upplevelser från. Inomhusarenan är också den enda i sitt slag i Sverige. Internationellt finns ett antal liknande anläggningar – både vad gäller gestaltning som konstruktion. Flera av dessa har belönats med olika typer av utmärkelser för sina komplicerade konstruktioner. Flera har också rivits eller står under rivningshot idag.

Scandinavium besitter även ett kulturhistoriskt värde som en del i en helhet bestående av tre byggnadsverk planerade som en sammanhållen idrottsanläggning. Tävlingsritningarna till anläggningen är de enda svenska byggnadsritningar som tilldelats en OS-medalj. Valhallabadet, Sporthallarna och Scandinavium speglar även tillsammans det kring 1900-talets mitt ökade intresset för folkhälsa liksom ökad efterfrågan på underhållning och fritidsaktiviteter och hur idrottens sociala betydelse att kom att uppmärksammas och implementeras i samhällsplaneringen.

Konsekvenser av en fullskalig rivning av Scandinavium

Enligt ett politiskt inriktningsbeslut ska Scandinavium rivas och ersättas med en ny arena placerad på nuvarande Valhallabadets tomt. Bakgrunden är bl a att Scandinavium inte bedöms leva upp till de krav dagens moderna evenemang ställer och därför behöver ersättas. En rivning bedöms innebära att kulturhistoriska värden går förlorade genom förlust av historia, platsidentitet och ett för Sverige unikt byggnadsverk med höga byggnadsteknikhistoriska värden. Konsekvenserna är kopplade till såväl det enskilda byggnadsverket som rivs liksom till den större anläggning av bad- och idrottshus den ingår i liksom till påverkan på stadsbilden. Konsekvenserna påverkar de allmänna kulturhistoriska värdena, men däremot inte de angränsande riksintressena för kulturmiljövården.

Sammantaget bedöms rivning medföra följande konsekvenser:

- Att ett "Göteborgssignum" med stort symbolvärde försvinner vilket påverkar såväl det avgränsade stadsrummet som stadsdelen och staden negativt genom förlust av ett identitetsskapande landmärke.
- Förlust av ett för Sverige unikt byggnadsverk och byggnadsteknikhistoriska värden med betydelse på såväl lokal som nationell nivå.
- En försvagning av berättelsen om 1970-talets ambitiösa satsningar på underhållning och idrott i Göteborg.
- Förlust av immateriella värden i form av minnen, identitet och tradition, dvs värden som inte utgörs av byggnadens fysiska material men som är kopplade till byggnadsverket.

De negativa effekterna av rivning av Scandinavium förstärks även av att Valhallabadet och sporthallarna rivs då det innebär att kvarteret förlorar sitt tidsdjup och sin historiska förankring. Likaså riskerar en rivning av Scandinavium att medföra en kumulativ effekt för Sveriges samlade bestånd av idrottsanläggningar från olika tider som speglar olika skeden i idrottens utveckling i och med att det i dagsläget inte finns några skyddade arenor från efterkrigstiden.

Kompensatoriska åtgärder

De kulturhistoriska värden som går förlorade vid en rivning går inte att kompensera för då de är beroende av det specifika byggnadsverket och dess bevarande. De byggnadsteknikhistoriska och arkitekturhistoriska värdena är t ex helt beroende av byggnaden, dess konstruktiva uppbyggnad, form och byggnadsdelar mm. Dessa värden kommer att gå förlorade vid en rivning och kan inte kompenseras för. Däremot är de immateriella värdena, dvs byggnadsverkets funktion som förmedlare av identitet, tradition och minnen, inte bara kopplade till byggnaden utan också till platsen, funktionen och namnet. Därför har ett antal förslag till åtgärder formulerats med syfte att knyta minnen till den nya arenan genom att skapa associationer som kan bidra till platsidentitet.

Till skillnad från tex Valhallabadet med sin magnifika interiör har inte Scandinavium specialdesignad inredning eller konstverk av hög klass som bedöms behöva tas om hand genom att ges ett nytt sammanhang. Det är en rationellt utformad betongkoloss där blickarna skulle riktas mot arenagolvet. De fysiska byggnadsdelar som är mest utmärkande för Scandinavium är istället den korrugerade och orangea plåten liksom dess betongkonstruktion. Att flytta med prefabricerade gradängar, platsgjutna pelare eller mexitegel till en ny arena bedöms inte få någon betydande effekt. Att däremot t ex plocka upp takets karakteristiskt svepande form och Scandinaviiums runda planform i den nya arenan skulle kunna innebära en mildring av den förlust av platsidentitet som rivningen av landmärket Scandinavium innebär. För att knyta an till den äldre arenan bör man även överväga att låta namnet Scandinavium, vilket i över 50 år förknippats med hockey och storslagna evenemang, leva vidare i den nya arenan. Trots att det ursprungliga byggnadsverket är borta skulle en ny arena kunna spegla det immateriella värdet genom att minnen - såväl gamla och nya - kan knytas till formen, funktionen och namnet.

Scandinavium, som uppfördes år 1971, ligger i kv Topasen i korsningen Skånegatan/Valhallagatan och är en av flera idrottsanläggningar i det sk evenemangsstråket. Kvarteret domineras idag helt av publika anläggningar kopplade till idrott och evenemang uppförda 1950–2000-tal. Arenan är idag mest känd som hemmaplan för stadens största hockeylag Frölunda HC.

INLEDNING

Fastighetsuppgifter

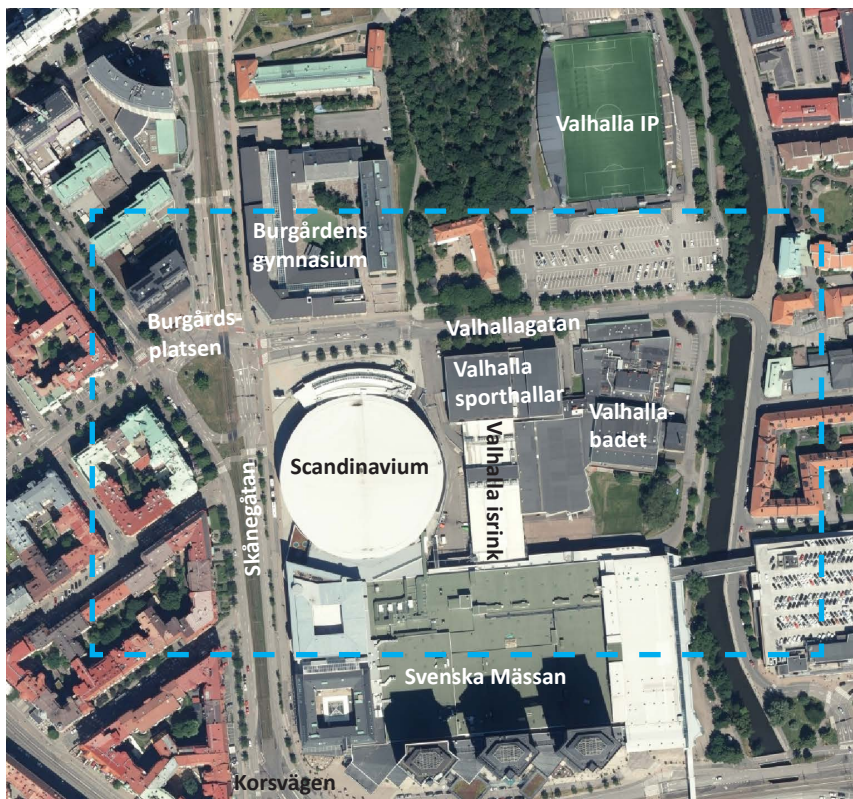
Fastighetsbeteckning: Heden 34:17
Adress: Valhallagatan 1
Byggår: 1971
Arkitekt: Poul Hultberg
Fastighetsägare: Higab
Kultuhistoriskt skydd: Utpekad i stadens bevarandeprogram

Uppdrag och syfte

Föreliggande kulturmiljöunderlag utgör en byggnadshistorisk utredning av inomhusarenan Scandinavium i Göteborg. Scandinavium har bedömts inte leva upp till de krav dagens moderna evenemang ställer och behöver enligt staden ersättas med en ny arena. I samband med Stadsbyggnadsförvaltningens pågående arbete med att ta fram ett planprogram för evenemangsområdet och en ny detaljplan för ny arena och blandstad söder om Valhallagatan har Antiquum AB därför fått i uppdrag att upprätta föreliggande utredning. Eftersom inriktningen är att Scandinavium rivs i sin helhet har uppdraget bestått i två delar: 1) att utföra en byggnadshistorisk utredning med syfte att fördjupa kunskapen om Scandinaviums tillkomst, utveckling, kultuhistoriska värden och betydelse i sin stadsbyggnadshistoriska kontext, 2) att upprätta en antikvarisk konsekvensbeskrivning av en fullskalig rivning liksom resonemang kring vilka kompensatoriska åtgärder som skulle kunna bli aktuella inom ramen för aktuellt detaljplaneuppdrag och-/eller andra förestående stadsutvecklingsprocesser. Parallellt med framtagandet av föreliggande utredning har Antiquum även upprättat en motsvarande utredning om Valhallabadet - *se separat rapport*.

Bakgrund

Enligt beslut i kommunfullmäktige 2022-04-28 har kommunstyrelsen i samverkan med flertalet nämnder och bolagsstyrelser inom Göteborgs Stad fått i uppdrag att planera vidare för ny arena och stadsutveckling inom evenemangsområdet. Uppdraget omfattar ersättning för nuvarande Scandinavium, Valhalla sporthallar och Valhallabadet samt tidigare Lisebergshallen. Enligt beslutet framgår att ny arena, annex och sporthallar ska placeras söder om Valhallagatan och att ett nytt centralbad ska placeras norr om densamma. Som tillägg till ovanstående beslut fattade kommunfullmäktige 2023-06-08 beslut om att kommunstyrelsen tillsammans med berörda nämnder och bolag planera för ny arena på Valhallabadets tomt som huvudalternativ.

Röd streckad linje visar programområdets omfattning. Gul streckad linje visar detaljplan för arenor och blandstad söder om Valhallagatan. Blå streckad linje illustrerar ungefärligt utredningsområde för föreliggande utredning. Stadsbyggnadsförvaltningen har fått i uppdrag att planera vidare för ny arena på Valhallabadets tomt samt ett nytt centralbad norr om Valhallagatan. Källa: Lantmäteriet.

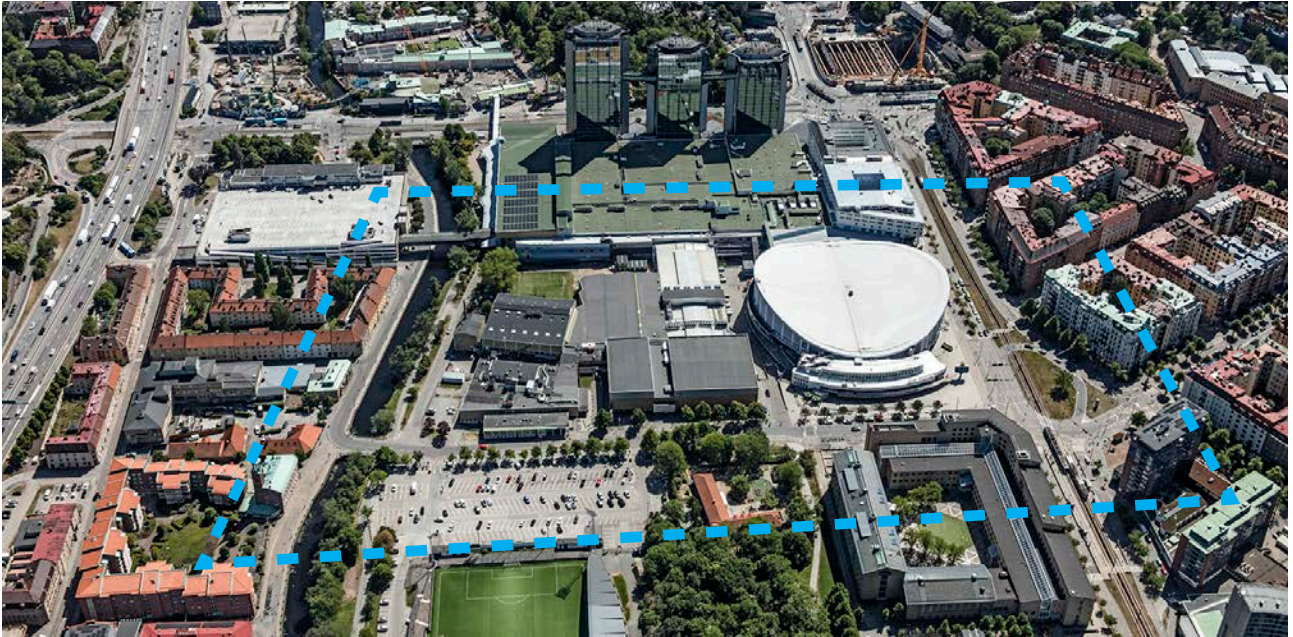
Stadsbyggnadsförvaltningen har fått i uppdrag att ta fram ett planprogram och två detaljplaner: detaljplan för arenor och blandstad söder om Valhallagatan och detaljplan för centralbad och blandstad norr om Valhallagatan. Planarbetet ska möjliggöra för stadsutveckling i evenemangsområdet med centralbad, arenor och blandstad. Planprogrammet och detaljplanerna kommer att utgå ifrån den inriktning som beslutats av kommunfullmäktige. Detta innebär att Scandinavium, Valhallabadet och Valhalla sporthallar kommer att rivas i sin helhet.

Aktuellt uppdrag tillhör detaljplan för arena och blandstad söder om Valhallagatan där Valhallabadet, sporthallarna och Scandinavium idag ligger. Avsikten är att befintliga byggnader ersätts med en ny arena placerad i kvarterets nordöstra del (där Valhallabadet ligger) med ett tillhörande annex. I den nordvästra delen planeras för exempelvis mässhallar, kontor, verksamheter eller bostäder. Området norr om Valhallagatan längs med Mölndalsån ska utvecklas som blandstad i kvartersstruktur ihop med utveckling av ett nytt centralbad.

Introduktion till byggnaden och utredningsområdet

Scandinavium uppfördes 1971 efter ritningar av arkitekt Poul Hultberg, men planer på att uppföra en stor inomhusarena i korsningen Skånegatan/Valhallagatan hade startat drygt 20 år tidigare. Anläggningarna Valhallabadet, Valhalla sporthallar och Scandinavium planerades som en sammanhängande bad- och idrottsanläggning i enlighet med ett tävlingsförslag upprättat av arkitekt Nils Olsson år 1948, för vars ritningar han belönats med en OS-medalj. Byggnaderna kom att uppföras etappvis under 1950-1970-talen.

Valhallabadet, Valhalla sporthallar och Scandinavium är utpekade i stadens bevarandeprogram och har bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefulla. De ingår i en heterogen stadsmiljö präglad av flera olika historiska tidslager och gränsar till kulturmiljöer som är av riksintresse för kulturmiljövården.

Utredningsområdet, se blå markering, domineras av anläggningar för sport och evenemang.

Väster om Skånegatan finns den äldre och omsorgsfullt utformade stenstadsbebyggelsen från sekelskiftet 1900. Mot syd dominerar Svenska Mässans nyare och högre tillägg med Gothia Towers. Norr om Valhallagatan ansluter Burgårdens gymnasiebyggnader tillkomna under 1930 och 1990-talet. Öster om Burgårdens gymnasium ansluter Burgårdsparken, vilken löper som en grön kil från det fd landeriet Stora Katrinelund och bidrar med grönska i stadsbilden. Mot Valhallagatan ligger en mindre förskolebyggnad inbäddad i grönska som släpper fram det gröna i gaturummet. I korsningen Berzeliigatan/Skånegatan ansluter den triangulära platsbildningen Burgårdsplatsen. Öster om Mölndalsån ligger Gårdas ålderdomliga fabriks- och bostadsmiljö, vilket är av riksintresse för kulturmiljövården.

Länsanvisning

Rapporten är uppdelad i tre delar. I DEL 1 "Analys & kulturhistoriskt värde" beskrivs kvaliteter och viktiga karaktärsdrag i det större utbredningsområdet liksom Scandinaviums kulturhistoriska värden och hur de kommer till uttryck. Dessutom görs en nationell och internationell jämförelse av liknande arenor. DEL 2 innehåller en antikvarisk konsekvensbeskrivning av rivning av Scandinavium betraktad både som enskild byggnad och som en del av ett större stadsbyggnadssammanhang. Likaså förs resonemang kring kompensatoriska åtgärder som bör vidtas. DEL 3 "Byggnadshistorisk utredning" utgör rapportens underbyggnad med bebyggelsehistorisk beskrivning liksom nulägesbeskrivning och karakterisering.

Scandinavium har en i huvudsak välbevarad karaktär såväl exteriört som interiört. Arenan är utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefull i stadens bevarandeprogram.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Kommunala ställningstaganden

Scandinavium är officiellt utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefull i "Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse del III", stadens program för bevarande. Arenans värde motiveras på följande vis: *"Arenans karaktäristiska siluett i stadslandskapet är starkt förknippad med sport- och musikevenemang. Scandinavium har en karaktäristisk siluett med hög igenkänningsfaktor. I konstruktionen återspeglas höga byggnadstekniska ambitioner."*

Kulturhistorisk skyddsstatus

Gällande stadsplan

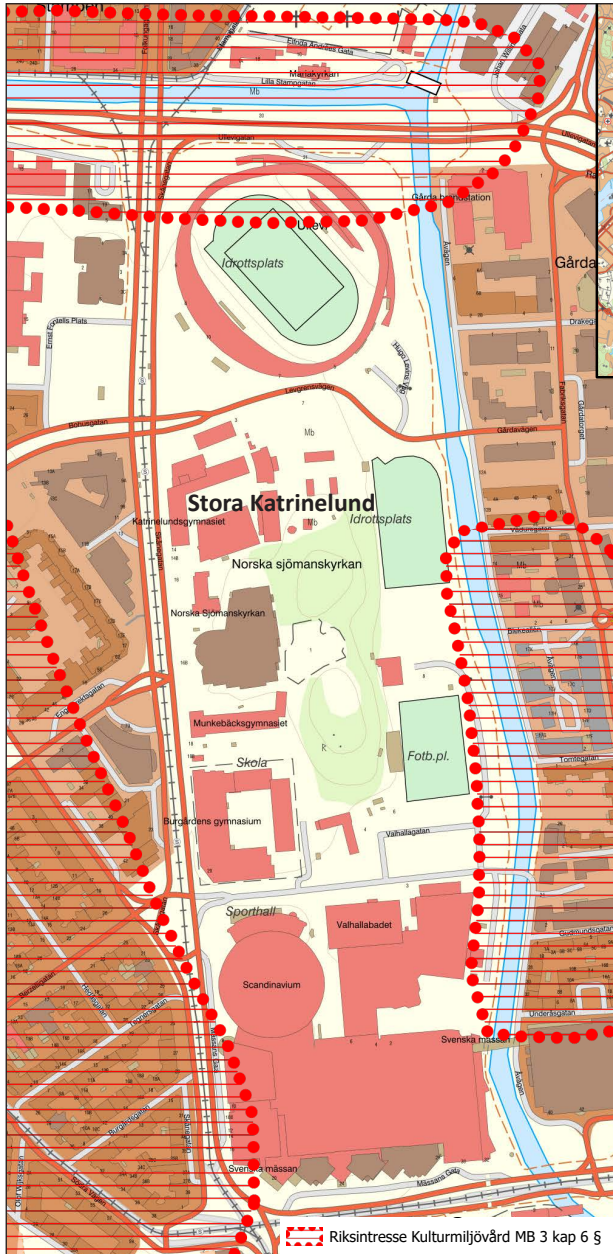
Scandinavium omfattas av en stadsplan från 1975 (1480K-II-3464) som upprättades för att möjliggöra tillbyggnad av Svenska Mässans utställningslokaler samt uppförandet av en simhoppshall invid Valhallabadet. Tomten har användningsbestämmelse Ri, vilket avser idrottsändamål.

Plan- och bygglagen

Att Scandinavium är utpekad i stadens bevarandeprogram innebär att arenan har bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefullt och att dess bevarande är att betrakta som ett allmänt intresse. För särskilt värdefulla byggnader gäller förbud mot förvanskning enligt plan- och bygglagen (PBL) 8 kap 13 §. För byggnaden gäller även det generella kravet på varsamhet i PBL 8 kap 17 §. Då byggnaden är bedömd som särskilt kulturhistoriskt värdefull kan vidare rivningslov nekas enligt PBL 9 kap 34 §. Vidare ska planläggning enligt PBL 2 kap 6 § ske med hänsyn till natur- och kulturvärden på platsen.

Riksintresse för kulturmiljövården

Scandinavium ligger inte inom något riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalken, men gränsar direkt mot riksintresseområdena Göteborgs innerstad [O 2:1-5] och Gårda (O 2:4) - se på följande sida. Riksintressen ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada kulturmiljön. Påtaglig skada på natur- eller kulturmiljön uppstår om en åtgärd kan mer än obetydligt skada något eller några av de natur-, kultur- och friluftsvärden som utgör grunden för riksintresset.

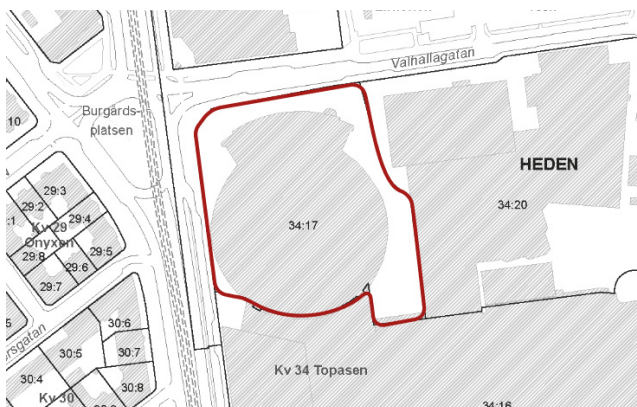
Länsstyrelsens informationskarta med riksintressegränser.

Angränsade riksintressen för kulturmiljövården:

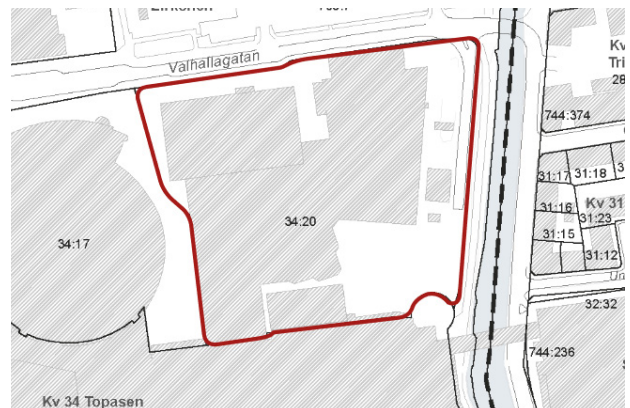
Riksintresseområdet Gårda (O 2:4) utgörs av "Gårda fabriks- och arbetarsamhälle" på Mölndalsåns östra strand. Området omfattar fyra helt eller delvis bevarade industrikvarter samt ett relativt intakt bostadskvarter med landshövdingehus från 1920-talet. Stråket Mölndalsån-Åvägen präglas av en ovanligt välbevarad industribebyggelse från perioden 1880-1930. Den från industrihistorisk synpunkt mycket värdefulla miljön består av tidstypiska fabriksbyggnader med delvis monumental arkitektur tillsammans med Remfabrikens bevarade maskinpark.

Stenstaden ingår i riksintresset *Göteborgs innerstad* [O 2:1-5], *Vasastaden med omnejd*. Detta är en av Sveriges största, mest enhetliga och välbevarade stenstadsmiljöer. Planmönster, bebyggelse och planteringar präglas av höga arkitektoniska anspråk som illustrerar växlande stadsbyggnadsideal 1870-1930.

Stora Katrinelund ligger utanför riksintresseområdet *Göteborgs innerstad* [O 2:1-5] geografiska avgränsning men utgör en omistlig värdebärare för riksintresset. Detta eftersom resterna av donationsjordarnas landerier är ett av de riksintressanta uttrycken för 1600- och 1700-talens fästningsstad. Landerierna hör samman med fästningsstaden genom att de var tänkta att bidra till stadens livsmedelsförsörjning, och att det var orsaken till att kronan donerade markområdena till staden.

Scandinavium är officiellt utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefull i stadens bevarandeprogram, del 3,

Valhallabadet, inklusive sporthallarna, är officiellt utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefull i stadens bevarandeprogram, del 3,

Vykort från 1970-talet med Scandinavium i förgrunden. Den runda arenan var ursprungligen helt fristående, med undantag för en mindre byggnadskropp som dockade den till Svenska Mässan. Längre öster ut på Valhallagatan syns sporthallarna från 1966 och närmast Mölndalsån Valhallabadet från 1956. I kvarteret fanns vid denna tid även en park för solbad, tennisbanor och en utomhusbassäng. I kvarterets södra del mot Örgrytevägen syns Svenska Mässan och på andra sidan vägen Liseberg. Under årens lopp har flera förändringar skett i kvarteret som successivt har förtätats med såväl nya idrottsbyggnader som byggnader kopplade till Svenska Mässans verksamhet.

DEL 1: ANALYS & KULTURHISTORISKT VÄRDE

De södra och östra delarna av kvarteret präglas av de nyare och större tilläggen med en modern och storskalig karaktär. Mot öst ansluter Valhalla sporthallar och Valhallabadet vars lägre höjdskala innebär en nedtrappning av kvarteret mot nordöst - från de höga Gothia towers och Scandinaviums stora runda volym till Valhallabadets låga entréparti.

STADSBYGGNADSKVALITETER I UTREDNINGSOMRÅDET

De många tidslagren

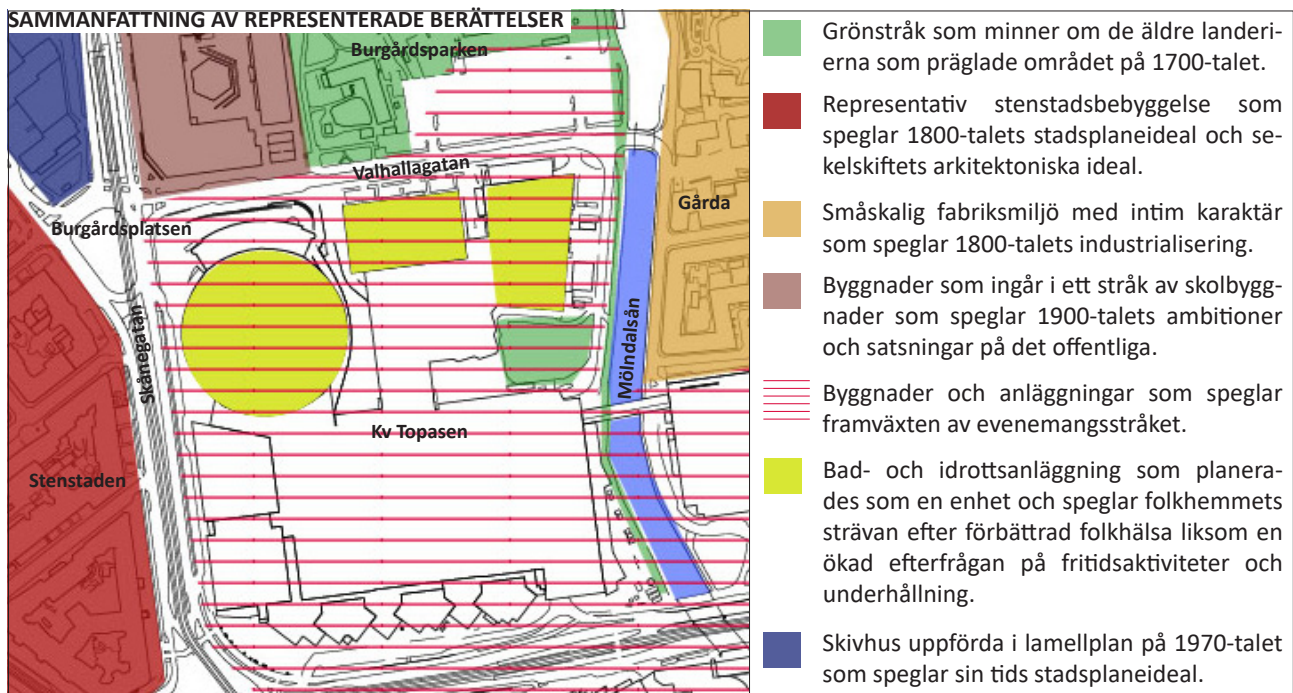
Scandinavium ligger i en miljö med lång historia. Bebyggelsen i såväl kv Topasen som utredningsområdet präglas av flera olika historiska tidslager med skiftande karaktär som speglar olika epoker i stadens historia. Här finns flera olika historiska skikt att både värna och bygga vidare på.

Miljö präglad av rekreation, idrott och evenemang

Kv Topasen är ett publikt kvarter som präglats av verksamheter kopplade till rekreation, idrott och evenemang i drygt 100 år. Planer på att bebygga kvarteret med bostäder har aldrig kommit till utförande då kvarteret behövts för allmänna ändamål. Den södra delen av kvarteret upptas av Svenska Mässans byggnader som, tillsammans med Liseberg liksom idrottsanläggningarna från 1950-1990-talet i kvarterets norra del, berättar om evenemangsstadens utveckling från 1923 fram till idag. Sammantaget speglar bebyggelsen i kv Topasen en under 1900-talet ökad efterfrågan på underhållning liksom hur idrottens sociala betydelse kom att uppmärksammas och implementeras i samhällsplaneringen. Till denna berättelse bidrar även Valhalla IP på andra sidan Valhallagatan liksom Ullevi mot norr. Berättelsen kommuniceras genom evenemangsstråkets befintliga anläggningar, vilka utgörs av i huvudsak fristående och arkitektoniskt betonade monoliter med egen stark karaktär omgivna av grönska som kontrasterar mot den omgivande stadens kvartersstruktur. Denna karaktär har dock delvis försvagats i kv Topasen till följd av förtätningar inom kvarteret som bl a inneburit sammanfogning av byggnader.

Samhällshistorisk helhet som speglar idrottens betydelse i samhället

Valhallabadet, Scandinavium och Valhalla sporthallar utgör en redan år 1948 planerad helhet som speglar samhällets högt ställda ambitioner för förbättrad folkhälsa, idrottsrörelsens utveckling och ökad efterfrågan på underhållning. Den kvarvarande parken på Valhallabadet södra sida bidrar till berättelsen och speglar folkhemmets sundhetstanke där solbad och utomhusaktiviteter var viktiga inslag. Andelen utomhusytor inom kvarteret har dock minskat väsentligt genom tillkomsten av 50-metersbassängen och Valhalla isrink liksom av parkeringsplatser utmed Mölndalsåns västra sida närmast Valhallabadet, vilket har försvagat denna berättelse. Då de tre byggnaderna är uppförda under olika decennier speglar de samtidigt olika arkitektoniska ideal. Valhallabadets gedigna och bearbetade gula tegelfasader är ett tydligt uttryck för folkhemsepoken, medan Sporthallarna har

ett mer rationellt 1960-talsuttryck och Scandinavium istället speglar 1970-talets konstruktivistiska estetik med sitt karakteristiska dubbelkrökta tak och fasader av korrugerad plåt med tydligt redovisad stomme.

För sina ritningar till nytt bad- och idrottshus belönades arkitekt Nils Olsson år 1948 med bronsmedalj vid OS i London i grenen konst och kultur. Han blev därmed en av total fyra svenskar som fått OS-medalj i denna tävlingsgren. Ritningarna till anläggningen är de enda svenska byggnadsritningar som tilldelats OS-medalj. Det är dock endast Valhallabadet som kom att uppföras helt i enlighet med tävlingsförslaget, vilket ger den ursprungliga delen av badhuset ett särskilt högt kulturhistoriskt värde. Scandinavium kom i enlighet med tävlingsförslaget att utformas som en rund anläggning med dominerande ställning i stadsbilden, men de glasade fasaderna utgick och takformen ändrades. Sporthallarnas gestaltning kom att förenklas och fick en helt annan utformning än den Olsson avsåg. Byggnaden har dock ett visst kulturhistoriskt värde som en del i sportanläggningen som helhet.

Landerier och grönstråk

Norr om Valhallagatan ansluter Burgårdsparken, en grön kil från det fd landeriet och byggnadsminnet Stora Katrinelund, och bidrar med grönska i stadsbilden. En mindre förskolebyggnad har placerats indraget från gatuliv och släpper fram grönskan mot gatan. Tillsammans med det smala grönstråket utmed Mölnålsån som löper fram till fd landeriet Liseberg påminner grönskan om det pärlband av landerier som låg här under 1700-talet. Det gröna stråket har naggats i kanten och har under 1900-talets andra hälft reducerats. Längs Mölnålsåns västra sida kvarstår idag endast ett smalt parkstråk i form av en gräsklädd strandvall med flera stora och äldre träd liksom mindre gräsytor. I höjd med Valhallabadet förstärks grönstråket av en park/solplage.

Den ståtliga stenstaden

Väster om Skånegatan finns det äldre och omsorgsfullt utformade riksintresset stenstaden som illustrerar sekel-skiftets stadsbyggnadsideal och stadens expansion. De monumentala och palatsliknande bostadshusen ger ett representativt uttryck till miljön och speglar tydligt att den var avsedd för det välbeställda borgerskapet. Äldre trädplanteringar utmed Skånegatan bidrar till stenstadens karaktär.

Ålderdomlig och intim fabriksmiljö

Öster om Mölnålsån ansluter riksintresset Gårda med fabriks- och arbetarbebyggelse. Här förbyts högljudd evenemangsbebyggelse mot en ålderdomlig karaktär skapad av småskaliga industribyggnader och arbetarbostäder i landshövdingshus från perioden 1880-1930 med fasader av tegel och trä som tillsammans med Mölnålsån och dess stenskoning, granitpollare och järnkedjor liksom den västra strandens frodiga grönska

ger en intim karaktär. Valhallabadets återhållsamma 1950-talsarkitektur ansluter till Gårda genom sina låga höjskala, materialbehandling och östfasadens industriella uttryck med sågtandstak och pannhusets skorsten. Badet fungerar som en förmedlande länk mellan det gamla och det moderna som ger en mjuk övergång till det anslutande stadsrummet.

Satsningar på det offentliga och 1970-talets planideal

Burgårdens gymnasium, tillsammans med ytterligare två skolanläggningar inom evenemangsstråket från 1900-talets början, speglar den växande stadens behov liksom skolarkitektur från olika tider. Anläggningarna är utpekade i stadens bevarandeprogram. Vid Sten Sturegatan ansluter ett antal skivhus från 1970-talet som speglar sin tids stadsplane- och arkitektoniska ideal.

Kvaliteter och egenskaper att värna

Tidsdjup

- Kv Topasen speglar ett relativt ungt sammanhang, men omges av äldre miljöer som ger ett värdefullt tidsdjup. Stenstadens påkostade fasader, den äldre bebyggelsen i Gårda och Valhallabadets återhållsamma 1950-talsarkitektur kontrasterar mot slätputsade kuber och glasade rymdfackverk och fungerar som ankare som bidrar med historiskt djup i en i övrigt ung bebyggelsesammansättning.

Evenemangsstråkets struktur och kontrastverkan mot den övriga staden

- Evenemangsstråkets karaktär präglad av fristående och arkitektoniskt betonade monoliter med egen stark karaktär omgivna av grönska som kontrasterar mot den omgivande stadens kvartersstruktur.
- Byggnader utan baksida. Såväl Valhallabadet, Scandinavium, Ullevi och evenemangsstråkets skolbyggnader har ursprungligen haft gestaltade fasader och detaljer åt alla väderstreck.
- Uttrycksfull arkitektur som landmärken och igenkännbara symboler utmed bredare stråk och platser.
- Att kv Topasen har sedan drygt 100 år präglats av publika ändamål kopplade till idrott, rekreation och nöje.

Höjdskala

- Den riksintressanta stenstadens enhetliga höjdskala om 6 våningar. Nyare bebyggelse i anslutning har generellt anpassats till denna skala. Trots sin stora volym har t ex Scandinavium en höjdskala som inte avviker eller inkräktar på stenstaden. Det samma gäller Burgårdens gymnasium och Svenska Mässans kongressbyggnad.

Mjuk övergång mellan storskaligt och småskaligt

- Den successiva nedtrappningen av höjdskalen från syd och väst mot sydöst - från de höga Gothia Towers och Scandinaviums väldiga volym till Valhallabadets låga entréparti, vilken är av avgörande betydelse för upplevelsen av det riksintressanta Gårdas småskaliga och intima miljö.
- Valhallabadets skala, gula tegelfasader och återhållsamma 1950-talsarkitektur fungerar som en förmedlande länk mellan det ålderdomliga Gårda och evenemangsstråkets moderna arkitektur. Byggnadsverket ger genom sin skala, volymhantering och gestaltning en mjuk övergång mellan de olika bebyggelsekaraktärerna.
- Mölndalsåns västra sida med grönska och uppvuxna träd fungerar som en stämningsskapande fond åt Gårda som gör övergången mellan den ålderdomliga fabriksmiljön och evenemangsbebyggelsen mjukare samtidigt som det utgör en värdefull rest av det pärlband av landerier som tidigare legat här.

Värdefulla platsbildningar

- Burgårdsplatsen, en idag något odefinierad plats som genomkorsas av trafikanläggningar och spårvagnstrafik, som utgör en spännande platsbildning inramad av uttrycksfull arkitektur från olika tider. Det stora stadsrummet möjliggör att uppleva flera epoker samtidigt. Här mötes flera utbyggnadsepoker som speglar olika ideal, men där sentida tillägg skalmässigt förhållit sig till de äldre.

SAMMANFATTNING AV STADSBYGGNADSKVALITETER

STADBYGGNADSKVALITETER

	Riksentresset stenstaden med enhetlig höjdskala och påkostade fasader.		Skalmässig nedtrappning mot årummet av avgörande betydelse för riksentresset Gårda.
	Riksentresset Gårda, ålderdomlig och småskalig fabriksmiljö.		Valhallabadets skala och utformning utgör en förmedlande länk mellan Gårdas småskaliga/ålderdomliga karaktär och evenemangståkets moderna arkitektur.
	Grönska som minner om de äldre landerierna som utgör en väsentlig del av miljöns grönytor och är av avgörande betydelse för upplevelsen av det ålderdomliga och intima åstråket.		Byggnadsverk som bidrar med en historisk förankring till kvarteret och evenemangsstråket och fungerar som "ankare" som bidrar med historiskt djup i ett ungt bebyggelsesammanhang.
	Trädrader som bidrar till stenstadens representativa uttryck.		Platsbildning omgiven av uttrycksfull arkitektur från olika tider.
	Symbolbyggnad/landmärke.		

VÄRDEN PÅ ANLÄGGNINGSNIVÅ

- Bad- och idrottsanläggning** planerad som en helhet, av kulturhistoriskt värde som speglar folkhemmets strävanden för förbättrad folkhälsa, idrottsrörelsens utveckling och ökad efterfrågan på underhållning.
- Valhallabadet** har ett i särklass mycket högt kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade karaktär, utförd i enlighet med Olssons tävlingsförslag från 1948 som belönades med bronsmedalj i OS.
- Scandinavium** har ett högt kulturhistoriskt värde som ett landmärke och som speglar det konstruktionsmässigt och estetiskt vågade 1970-talets ingenjörskonst.
- Sporthallarna** har ett visst kulturhistoriskt värde som en del i den större helheten.
- Solplagen** har ett kulturhistoriskt värde och speglar folkhemmets sundhetstanke.

Hockeytemplet Scandinavium utgör en Göteborgssymbol som ingår i många illustrationer och siluetter av staden, inklusive Göteborgs stads egna. Källa: Göteborgs stad.

SCANDINAVIUMS KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Symbolbyggnad med samhällshistoriskt värde

Scandinavium har en starkt identitetsskapande roll i stadsrummet, stadsdelen och staden. Det dubbelkrökta takets siluett har blivit ett landmärke med hög igenkänningsfaktor. Anläggningen har genom sin imponerade runda volym och karakteristiska kontrastverkan en dominerande ställning i stadsbilden och skapar en välkänd platsbildning mitt i evenemangsstråket. Stora arenor är till sin natur monumentala, men Scandinavium fungerar här genom sin siluett som ett tydligt signum för Göteborg. Arenans karaktär av landmärke har dock delvis försvagats något under senare tid bl a genom förtätningar i kvarteret som inneburit att den inte längre är fristående och att i huvudsak två fasader är visuellt tillgängliga. Detta tillsammans med den på 1990-talet tillkomna större entrébyggnaden har också inneburit att den karakteristiska siluetten av det dubbelkrökta taket blivit något svårare att läsa av i stadsbilden. Färgsättningen gör också att Scandinavium betraktat från Korsvägen smälter samman med de ljusa byggnadskropparna i Svenska Mässan och sticker inte ut lika mycket som i dess ursprungliga orangea kulör. Den har dock alltså en betraktat från Burgårdsplatsen dominerande ställning i stadsbilden genom sin volym och böljande takform som följer läktarnas kurvatur.

Scandinavium besitter vidare ett samhällshistoriskt värde genom spegla hur såväl idrott som kulturevenemang åt en bredare allmänhet fick en central roll i samhället och samhällsplaneringen under efterkrigstiden. Då arenan stod färdig 1971 var den Sveriges största och mest spektakulära inomhusarena. Den relativt välbevarade anläggningen speglar idag hur den ekonomiska tillväxten och stadens ökade befolkning under efterkrigstiden medförde en efterfrågan på multiarenor och stora evenemangshoteller för underhållning i form av sportevenemang, konserter mm. Arenan berättar om idrottens och kulturevenemangens centrala roll i samhället och utgör en symbol för elitidrottens, hockeyns och de stora evenemangens betydelse i samhället. Med sin säregna utformning speglar arenan också Göteborgs framåtanda på 1970-talet och viljan att sätta staden på kartan såväl nationellt som internationellt genom att skapa ett byggnadsverk tänkt att fungera som ett bestående minne av stadens 350-årsjubileum.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse:

- Arenans runda planform och dubbelkrökta tak.
- Att arenan delvis fortsatt kan avläsas som fristående.

Konstruktion med stort byggnadsteknikhistoriskt värde

Scandinavium har en exteriört välbevarad karaktär där den säregna takformen, den i fasaderna tydligt redovisade konstruktionen, upprepningen av fasadmotiv och fasadmaterialet (betong och kraftigt trapetsprofilerad plåt) hör till dess främsta karaktärsdrag. Arenan har ett stort byggnadsteknikhistoriskt värde genom att utgöra ett välbevarat tidsdokument över det konstruktionsmässigt och estetiskt vågade 1970-talets byggnads- och ingenjörskonst. Scandinavium är utformad med det för efterkrigstiden typiska, men i Sverige inte ofta använda, dubbelkrökta taket (hyperbolisk paraboloid) konstruerat som ett hängtak, som ger byggnaden dess bågformig profil.

Scandinavium finns avbildad på många vykort från 1970-1980-talen. Arenan är tidstypiskt gestaltad och berättar om idrottens och kulturevenemangens centrala roll i samhället. Den imponerande runda arenan har ett symbolvärde för Göteborg.

Scandinavium är en konstruktiv betongkoloss som omger anläggningens hjärta - arenan. Anläggningens karaktär är betingad av arenans form och dess konstruktion där byggnadsverket fungerar som en fysisk ram åt de evenemang och det folkvimmel som alltid varit avsett att stå i centrum. Det kulturhistoriska värdet är därför inte kopplat till enskilda delar eller enskilda rum utan till helheten där konstruktionen utgör den primära värdebärande egenskapen då den tydligt speglar användandet av en teknisk innovation för att skapa Europas då största inomhusarena. Dubbelkrökningen av taket var både ett sätt att skapa en dramatisk siluett och ett landmärke, samtidigt som det fyllde en ekonomiskt/praktisk funktion genom att möjliggöra en pelarfri utsikt mot arenan från alla åskådarplatser och begränsa rumsvoymen i arenan och därmed sänka t ex värmebehovet. För att skapa detta moderna monument fick arkitektur och ingenjörskonst samverka. Scandinavium speglar därmed viktiga framsteg inom ingenjörskonsten som gjorde det möjligt att bygga större och mer avancerade arenor. Värdet förstärks genom att Scandinavium är den enda i sitt slag i Sverige med avseende på det dubbelkrökta taket med en parabolisk och pelarburen betongring försett med ett tak av förspända kablar.

Även interiört är det konstruktionen som präglar rummen i såväl foajéer som inne på själva arenan. I foajéerna är det de lutande huvudbalkarna som bär gradängerna liksom de exponerade betongpelarna som dominerar rummen, tillsammans med utfackningsväggarnas grova TRP-plåt. Inne på arenan är hängtaget liksom den kraftiga ringbalken och betongpelarna synliga. Att konstruktionen än idag är tydligt redovisad och välbevarad såväl exteriört som interiört förstärker värdet.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse:

- Ursprunglig betongkonstruktion i kraftfulla former i kombination med lätta utfackningsväggar.
- Den tydliga växlingen mellan fasadernas bärande betongdelar och utfackningsväggar med korrugerad plåt.
- Det dubbelkrökta taket bestående av ett komplicerat system av förspända linor infästa i en svängd betongring som följer läktarnas kurvatur och vilar på ursprungliga gjutna pelare och pyloner.
- Tydligt redovisad konstruktion där pelare, pyloner, ringbalk liksom åskådarplatsernas lutade huvudbalkar och prefabricerade gradängar och kabeltaget är exponerade.

Fotografi från uppförandet. Scandinavium är ett exempel på innovativt ingenjörsskap. Takets karakteristiska svängda form skapas av konstruktionen där förspända kablar är fästa i en krökt ringbalk som bärs upp av gjutna pelare och fyra kraftiga pyloner. Pelarna fungerar även som upplag för åskådarplatsernas lutande huvudbalkar. Av ekonomiska skäl frångicks arkitektens ursprungliga intentioner att det var arenans inre konstruktiva uppbyggnad och pågående verksamhet och folkvimmel som skulle exponeras. Källa: Byggmästaren år 1971.

Arkitekturhistoriskt värde

Genom sin utformning besitter Scandinavium även ett arkitekturhistoriskt värde och berättar om en tid präglad av idéer om att byggnadskonstruktionen skulle lämnas naken, och att struktur, ventilation mm inte skulle döljas utan lyftas fram. Gestaltningen var ett svar på konstruktionen. Scandinavium speglar än idag denna konstruktivistiska estetik där konstruktionen är tydligt redovisas i såväl exteriör som interiör. Att arenan är relativt välbevarad med en hög andel originalmaterial förstärker värdet.

Av byggnadshistoriskt intresse är även att Scandinaviums exteriör ger uttryck för en ekonomiskt motiverad kompromiss där den ursprungliga intentionen om en uppglasad fasad aldrig kom till utförande. Arkitekten hade önskat fasader i glas, men de utgick av kostnadsskäl.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse:

- Det tidstypiska användandet av rå och obehandlad betong (senare övermålad) och att låta tekniska och funktionella detaljer utgöra arkitektoniska motiv (t ex den kraftiga ringbalken, pelarna, pylonerna mm).
- Den ursprungliga platsgjuta sockeln med dekorativa rillor liksom inslag av ursprungliga fönster och fönsterband i fasaden.
- Foajéns öppna och enkla karaktär där konstruktionen med huvudbalkar och gradänger liksom pelare och gjutna trappor dominerar upplevelsen. Till upplevelsen bidrar även utfackningsväggarnas täta partier av mexisten med fönsterbänkar av natursten liksom den äldre korrugerade och perforerade plåten i orange originalkulör. Likaså förekommer delvis ursprungligt vinylgolv.

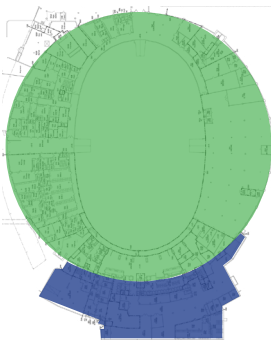
- De övre foajéernas ursprungliga formgjutna sarger och pelare.
- Den välbevarade arenan med ursprungliga gradänger och trappor liksom ytterväggar klädda med korrugerad plåt och det ursprungliga kabelburna taket.

En arena fylld med minnen, upplevelser och bragder

Scandinavium besitter ett stort idrottshistoriskt värde. Här har inte mindre än 18 världsmästerskap arrangerats, däribland VM i ishockey 1981 och 2002. Sedan 1977 har Gothenburg Horse Show bjudit på ridsport i världsklass. En stor del av Göteborgs och Sveriges befolkning har ett nära förhållande till Scandinavium och arenan bär för många på starka minnen och upplevelser från olika sport- och musikevenemang. För vissa handlar det om när Frölunda tagit SM-guld i hockey, eller när Whitney Houston år 1988 slog publikrekord och sågs av inte mindre än 14 606 personer. För andra (däribland författaren av denna rapport) är det istället när ryttaren John Whitakers legendariska skimmel Milton år 1995 avtackades till tonerna av Tina Turners *"Simply the best"* som innebär ett känslomässigt och oförglömligt minne.

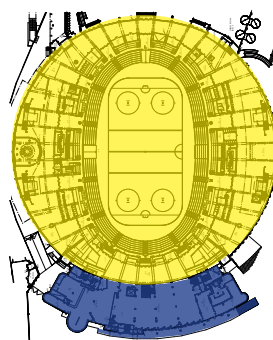
Värdebärande delar i anläggningen

KÄLLARE

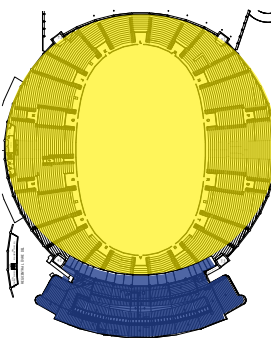
Källaren har en relativt välbevarad planlösning och ursprungliga delar så som väggar av mexitegel. Utrymmena är av enklare karaktär och bedöms endast besitta ett begränsat kulturhistoriskt värde då den värdebärande konstruktionen inte är lika påtaglig här som i övriga våningsplan.

FOAJÉER

Den ursprungliga arenans nedre och övre foajéplan besitter ett högt kulturhistoriskt värde. Värdet är inte kopplat till enskilda rum utan till helheten och den konstruktiva betongkoloss som bildar en fysisk ram åt de evenemang och det folkvimmel som står i centrum. Den sentida entrébyggnaden bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden.

LÄKTARPLAN

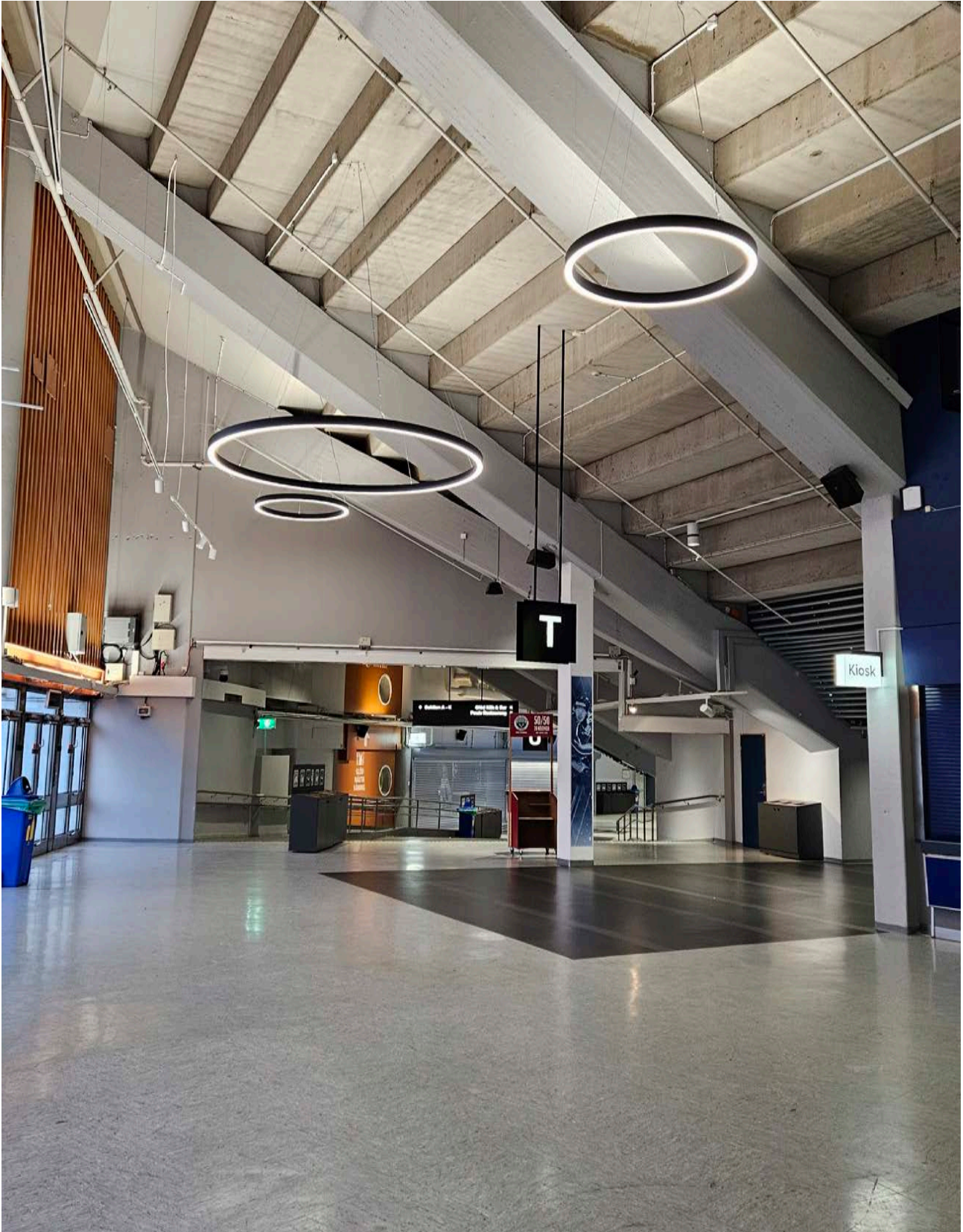

Arenans läktare är välbevarad sedan uppförandet och besitter ett högt kulturhistoriskt värde. Värdet är huvudsakligen kopplat till den äldre konstruktionen med prefabricerade gradänger, ursprungliga pelare och korrugerad plåt i yttreväggar liksom det exponerade kabeltaket. Den sentida entrébyggnaden och exklusivläktaren bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden.

Rum med högt kulturhistoriska värde. I dessa delar av anläggningen är planlösningen välbevarad och den ursprungliga konstruktionen kommer tydlig till uttryck.

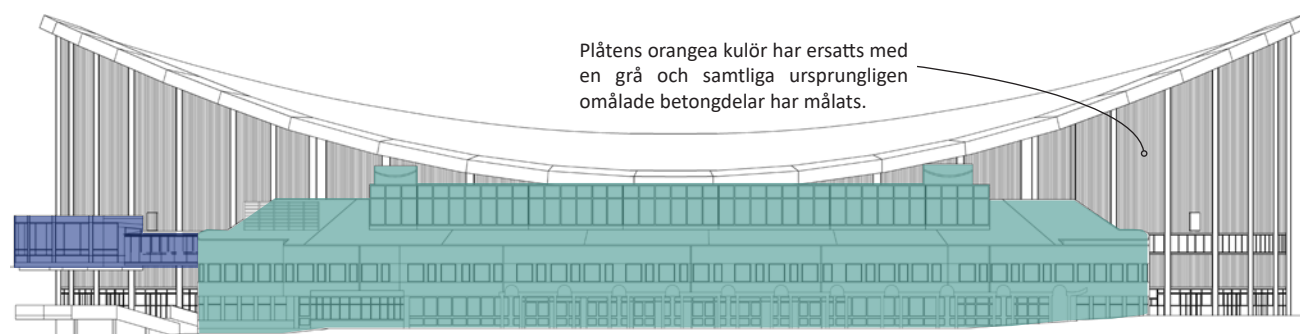
Rum med visst kulturhistoriska värde. Rummen är av enklare karaktär.

Rum med litet eller inget kulturhistoriska värde. Rummen saknar äldre delar och detaljer.

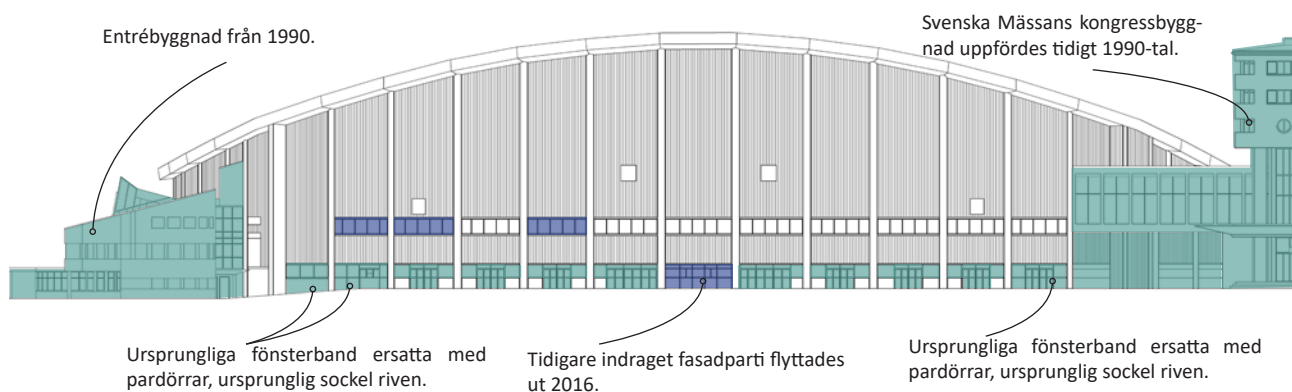

Nedre foajén löper runt hela arenan och rumsupplevelsen präglas av konstruktionen med de lutande huvudbalkarna som bär gradängerna liksom fasadens pelare och utfackningsväggar av korrugerad plåt i den ursprungliga orangea kulören. Uttrycket är enkelt och avskalat, här står evenemang och folkvimmel i centrum.

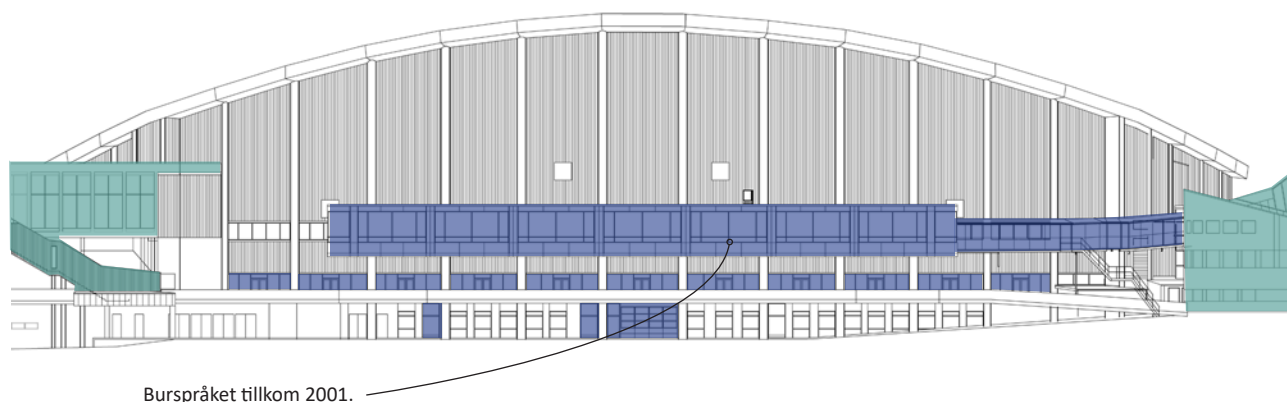
Sammanfattning ålder & värde i exteriören

Fasad mot söder, relationshandling. Fasaden på den ursprungliga arenan är av kulturhistoriskt värde med takets svepande form, den redovisade konstruktionen och bevarade fasadplåten. Det utkragande burspråket tillkom 2001 (se blå markering). Entrébyggnaden från 1991 (se grön markering), bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden, utan har snarare inneburit att den ursprungliga arenans svepande form blivit svårare att uppleva. Ursprungliga delar av byggnaden ej markerade. Källa: GotEvent

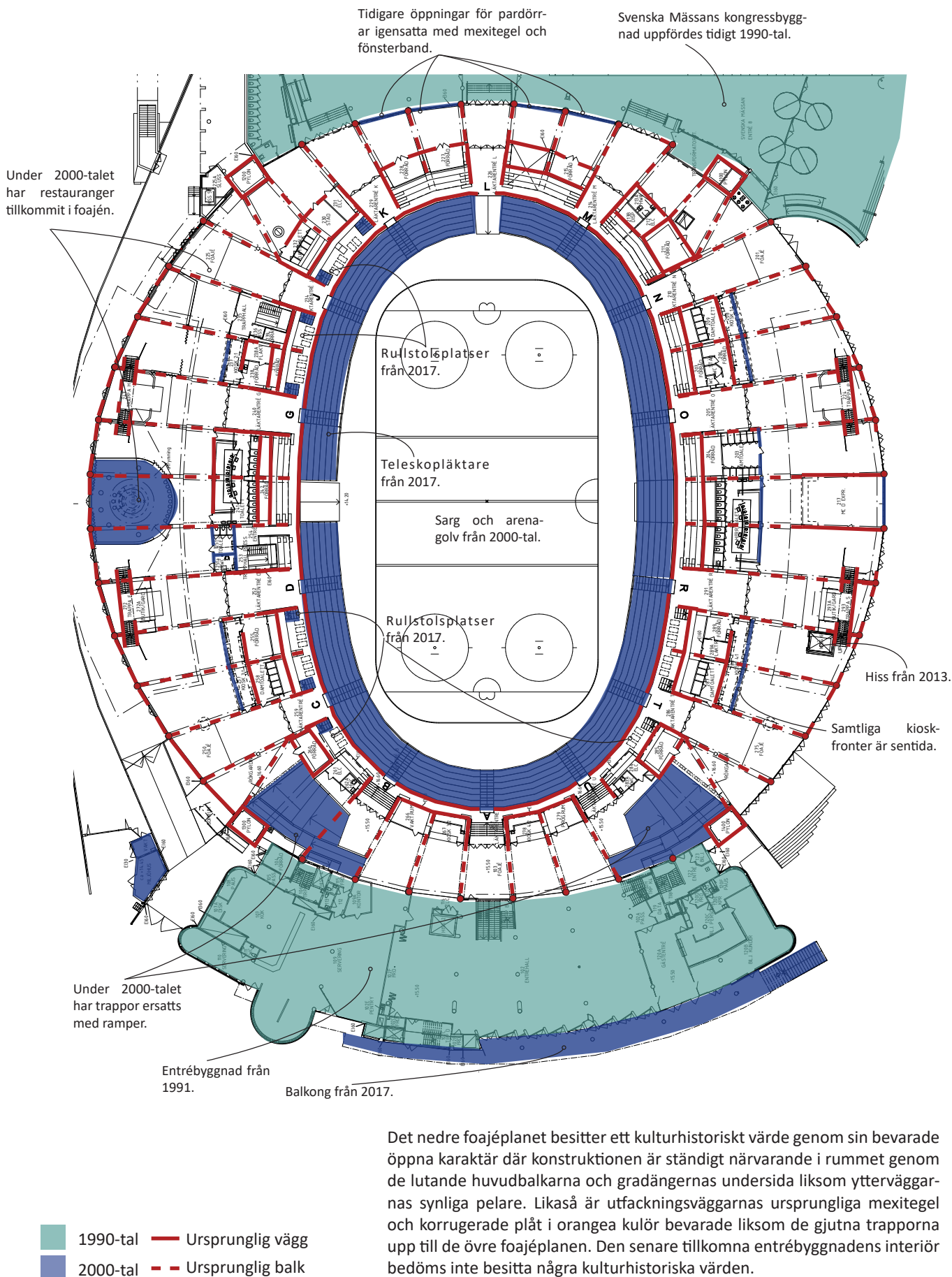
Fasad mot väst, relationshandling. Fasaden på den ursprungliga arenan är av kulturhistoriskt värde med den redovisade konstruktionen och bevarade fasadplåten liksom ett antal fönster i fönsterbandet mot övre foajén. Entrébyggnaden uppfördes 1991. Under samma årtionde uppfördes även Svenska Mässans kongressbyggnad, vilken dockades till Scandinavium. I den ursprungliga byggnaden har samtliga entrédörrar bytts, troligtvis under 1990-tal, liksom vissa av fönsterbanden mot övre foajén. I vissa fall har den ursprungliga sockeln rivits och ersatts med dörrpartier. Ursprungliga delar av byggnaden ej markerade. Källa: GotEvent

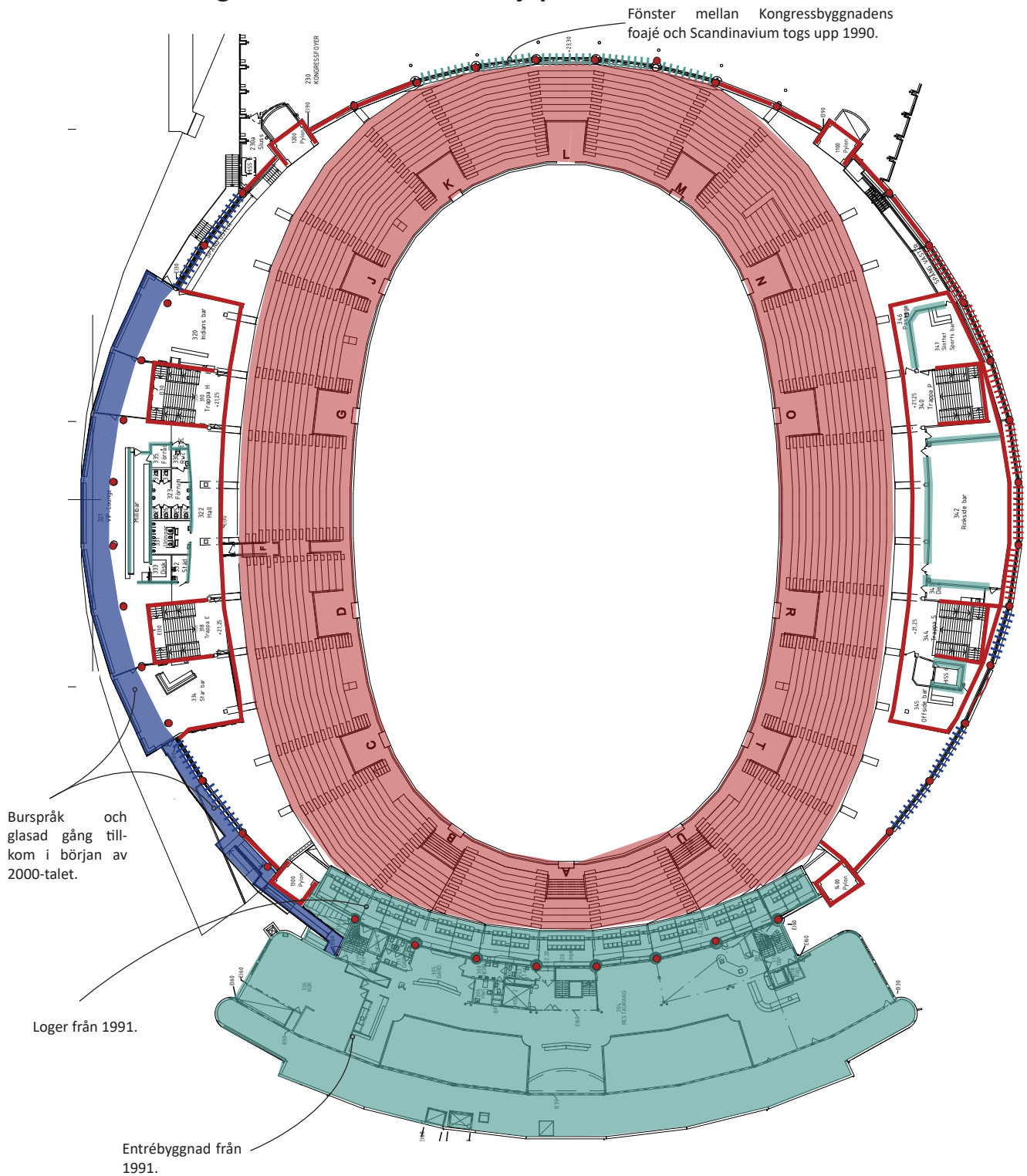
Fasad mot öst, relationshandling. Fasaden på den ursprungliga arenan är av kulturhistoriskt värde med den redovisade konstruktionen och bevarade fasadplåten. År 2001 gjordes en fasadförändring då den övre foajén försågs med en burspråksliknande utbyggnad (se blå markering). I den ursprungliga byggnaden har samtliga entrédörrar bytts, liksom vissa av fönsterbanden mot övre foajén. Mot källaren kvarstår dock vissa äldre enlufts-fönster med överljus. Ursprungliga delar av byggnaden ej markerade. Källa: GotEvent

1990-tal 2000-tal

Sammanfattning ålder & värde i entréplanet

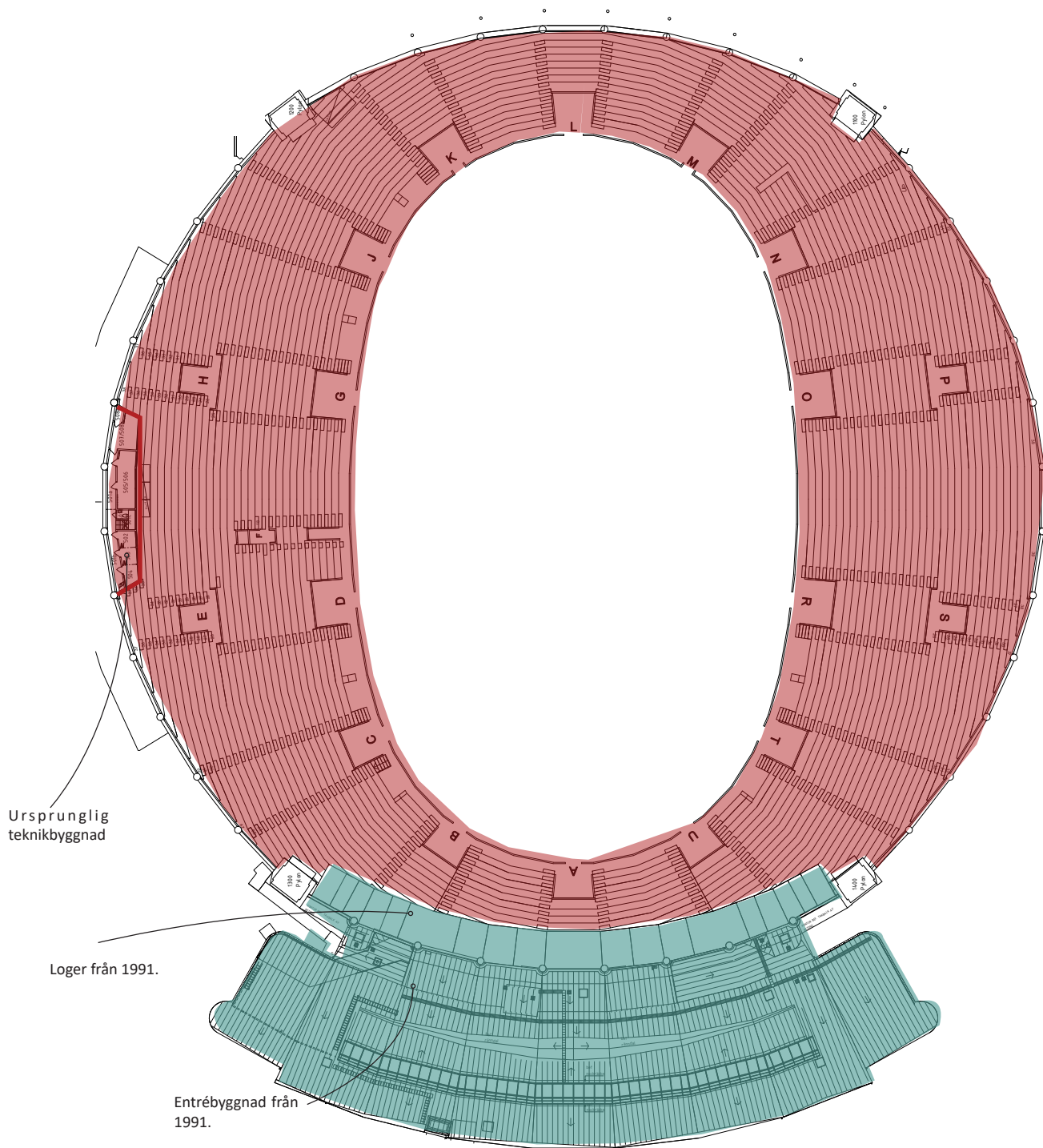
Sammanfattning ålder & värde i övre foajéplan

1970-tal	Ursprunglig vägg
1990-tal	Ursprungliga fönster
2000-tal	Fönster från 1990-tal
	Fönster från 2000-tal

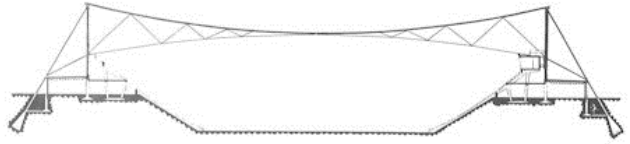
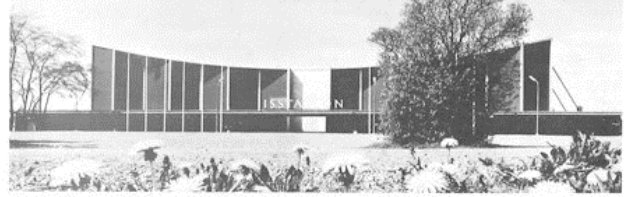
Det övre foajéplanet besitter ett kulturhistoriskt värde genom den välbevarade läktaren med gradängar av prefabricerade L-stöd liksom de två pelarburna entresolen med bevarade betongtrappor mm. Planlösningen på entresolen är dock förändrad vilket förtagit den tidigare öppna kontakten mellan övre och nedre foajéplan. Den senare tillkomna entrébyggnadens interiör liksom de senare tillkomna logerna bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden.

Sammanfattning ålder & värde i läktarplan

- 1970-tal
- 1990-tal

Läktarplanet besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin bevarade karaktär där konstruktionen är ständigt närvarande genom ytterväggarnas synliga pelare, den kraftiga ringbalken och takets synliga kablar. Den korrugerade och perforerade fasadplåten har bevarat sin ursprungliga kulör och likaså finns en ursprunglig teknikbyggnad med orangeafasader. Den senare tillkomna entrébyggnadens interiör bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden.

Arenan Hovet i Stockholm, som uppfördes 1953, var Stockholms första ishockeyarena. Arenan uppvisar vissa likheter med Scandinavium och är utformat med ett hängtak, men med en annan konstruktiv lösning. Källa: Hovetarena.se

NATIONELL & INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE

Scandinavium har inte enbart betydelse för Göteborg och Västsverige på lokal nivå utan även ur nationellt och internationellt perspektiv. Claes Caldenby (Professor emeritus, Arkitektens teori och metod, Arkitektur och samhällsbyggnadsteknik) skriver i skriften *Guide till Göteborgs Arkitektur* att "Scandinavium har det för 1950-talet typiska, men i Sverige inte ofta använda dubbelkrökta taket som ger byggnaden dessa bågformigt svepande profil". För att sätta Scandinavium i nationellt och internationellt perspektiv har en översiktlig studie av liknande arenor gjorts. Observera att jämförelsen inte är heltäckande.

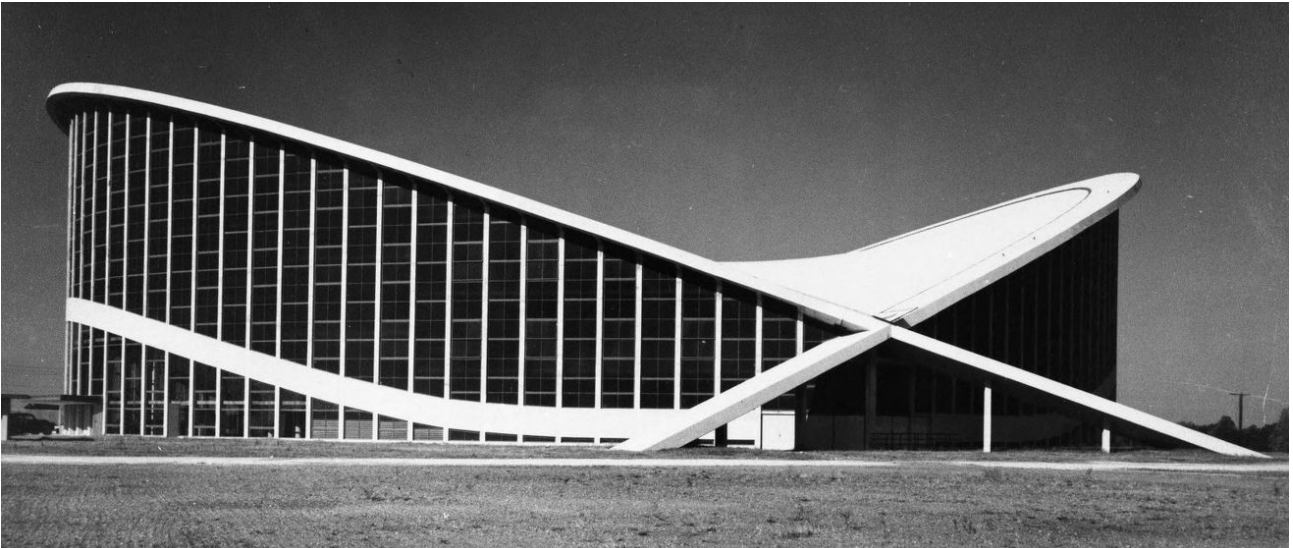
Nationell jämförelse

I Sverige är Scandinavium med avseende på sin runda planform och det dubbelkrökta taket där takkonstruktionen utgörs av ett sk kabeltak unik. Den enda jämförbara inomhusarenan som noterats är Hovet i Stockholm. Hovetarena började uppföras år 1953 som en utomhusarena efter ritningar av Paul Hedqvist men försågs med tak 1963, vilket utfördes som ett hängtak med linspant bärverk. Anläggningen uppvisar vissa likheter med Scandinavium med sitt bågformade tak och de plåtklädda fasader. Planformen är dock rektangulär och konstruktionen skiljer sig från Scandinavium genom att utgöras av bärande vertikala stålpelare som stagas av ut- och inför väggarna och där varje vajer är förankrad i betongfundament i marken. Ett politiskt inriktningsbeslut är fattat om att Hovet ska rivas år 2025.

Inomhusarenornas representation inom den svenska kulturmiljövården

Arenor och större idrotts- och evenemangsanläggningar är idag underrepresenterade när det kommer till att reglera bevarandet genom t ex byggnadsminnesförklaring eller skydd i detaljplan. Det finns i dagsläget inga med Scandinavium jämförbara svenska arenor uppförda under efterkrigstiden som skyddas som byggnadsminnen. Däremot finns enstaka mindre anläggningar så som tennishallar i Karlshamn och Norrköping (båda uppförda 1937) liksom ett antal badhus så som Pontusbadet i Luleå representerade i byggnadsminnesbeståndet. Inomhusarenor är dock inte representerade. Den närmsta jämförbara större idrottsanläggningen som skyddas som byggnadsminne är Stockholms stadion, vilken uppfördes i nationalromantisk stil inför de Olympiska spelen 1912. Denna speglar dock en annan tid och bär på delvis andra berättelser än Scandinavium.

I kommunala planeringsunderlag så som bevarandeprogram, kulturmiljöprogram och inventeringar finns dock denna typ av anläggningar utpekade som bevarandevärda och särskilt kulturhistoriskt värdefulla. I Göteborg pekas bl a såväl Scandinavium som Nya Ullevi ut. I Stockholm har stadsmuseet klassat Globen från 1989 som synnerligen kulturhistoriskt värdefull (värdeklass blå) vilket motsvarar kriterierna för byggnadsminnesförklaring. Den intilliggande arenan "Hovet" har av museet bedömts ha ett högt kulturhistoriskt värde och klassats som särskilt kulturhistoriskt värdefull. Ett annat exempel på en utpekad anläggning av likartat slag är Vällningbyhallen, en sim- idrotts och bordtennishall uppförd i mexitegel från 1970-1972, som klassats som särskilt kulturhistoriskt värdefull genom sin tidstypiska utformning och tidstypiska material.

Dorton Arena i North Carolina, USA, invigdes 1952. Byggnaden är likt Scandinavium utformad med ett hängtak. Fasaderna är uppglasade och konstruktionen tydligt redovisad i exteriören. Källa: State Archives of North Carolina Collection 4.1

Internationell jämförelse

Internationellt finns ett antal liknande byggnadsverk, bl a i USA, Brasilien och Kanada. Ett av de första exemplen där den säregna takformen och konstruktionen använts är den internationellt kända **"Dorton Arena"** i North Carolina, USA – en arena som uppvisar flera likheter med Scandinavium och som planerades ungefär samtidigt. Arenan invigdes år 1952 och hade uppförts efter ritningar av arkitekten Matthew Nowicki som gav arenan en för tiden mycket innovativ design. Här hängdes taket upp mellan två sk parabolbågar (ringbalkar) i armerad betong som korsar varandra och som stöds av pelare i stål. Det är intressant att notera att Dorton Arena gestaltades med uppglasade fasader, vilket var arkitekten Poul Hultbergs intention för Scandinavium. År 1972 utsågs Dorton Arena till ett sk *"National Historic Monument"* vilket innebär att den är officiellt erkänd av USA:s regering för sin enastående historiska betydelse.

Bara några år senare, år 1958, påbörjades uppförandet av **"Pavilhao de Sao Cristovao"**, i Rio de Janeiro, Brasilien, inför en internationell industri- och handelsutställning. Även denna anläggning uppvisar till form och konstruktion med stora likheter med Scandinavium – även om den är långt mycket större. När den uppfördes var det den största arenan som var uppförd med ett fribärande kabeltak (156 000 m²). År 1958 tilldelades den första pris i kategorin "arkitektur och struktur" på en internationell utställning i Bryssel (Expo 58). Det särpräglade taket kom dock att rivas år 1991 efter bl a skador som uppstod i samband med en storm.

År 1965 uppfördes inomhusarenan **"Arizona Veterans Memorial Coliseum"**, i Phoenix, Arizona, USA efter ritningar av arkitekt Lester Mahoney. För konstruktionen stod T. Y. Lin. Även denna med ett sadelformad tak utformat som ett kabeltak. Arenan synes vara i bruk för sin ursprungliga funktion än idag.

I Maryland, USA, uppfördes 1973 inomhusarenan **"USAir Arena"** efter ritningar av arkitektkontoret Shaver Partnership. Även denna byggnad uppvisar stora likheter med Scandinavium vad gäller såväl gestaltning som konstruktion. Arenan kom dock att rivas år 2002.

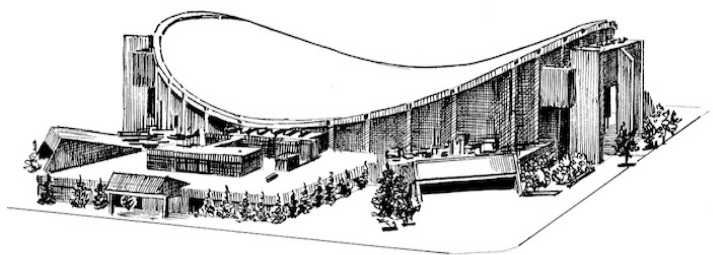
Ytterligare ett exempel är det postmodernistiska **"Scotiabank Saddledome"** uppfört efter ritningar av Graham McCourt Architects år 1983 i Calgary, Alberta (Kanada). Byggnadens tak utformades även här som en omvänd hyperbolisk paraboloid med kabeltak. I en intervju i Calgary Herald 2008 sa ansvarig arkitekt Graham McCourt följande om byggnadens tak: *"Tänk på det som ett gigantiskt tennisracket, ett rutnät av kablar. Det var ett knepigt system att bygga eftersom man var tvungen att hålla rätt spänning på kablarna under hela takets konstruktion."* Graham McCourt Architects kom att tilldelas flera utmärkelser för sitt Saddledome. Liksom i Göteborg har diskussioner förts om att ersätta Saddledome med en ny arena, beslut synes dock ännu inte vara fattade.

Interiör i Dorton Arena i North Carolina, USA, som invigdes 1952 och utformades med ett dubbelkrökt tak lika Scandinaivum.
Källa: State Archives of North Carolina Collection 4.1

Pavilhao de Sao Cristovao uppfördes 1958 med dubbelkrökt hängtak. Källa: arcaro.org

USAir Arena som uppfördes 1973 uppvisade stora likheter med Scandivavium, men revs år 2002. Källa: arcaro.org

Trots att inte någon fullständig utredning kring hur många med Scandinavium motsvarande byggnadsverk som finns runt om i världen kan vissa slutsatser ändå dras. Att utforma arenor med paraboliska hängtak synes ha varit populärt mellan 1950-1980-talet, och flera av dem belönades med prestigefyllda priser. Idag kvarstår ett fåtal av dem och flera står under rivningshot eller har redan rivits.

Arizona Veterans Memorial Coliseum i Phoenix, Arizona, USA, uppfört 1965. Källa: arcaro.org

Scotiabank Saddledome uppfördes 1983 i postmodernistisk stil med ett dubbelkrökt hängtak. Liksom i Göteborg finns planer på att ersätta den befintliga arenan med en ny. Källa: Wikipedia.

DEL 2: ANTI-KVARIISK KONSEKVENSBESKRIVNING & FÖRSLAG TILL KOMPENSATORISKA ÅTGÄRDER

KONSEKVENSBESKRIVNING

Enligt ett politiskt inriktningsbeslut ska Scandinavium, Valhallabadet och Valhalla sporthallar (inklusive isrink och 50-meterbassäng) rivas och ersättas med en ny arena placerad på nuvarande Valhallabadets tomt och ett nytt centralbad norr om Valhallagatan. Bakgrunden är att Scandinavium inte bedöms leva upp till de krav dagens moderna evenemang ställer och därför behöver ersättas med en ny arena enligt staden. I sitt nuvarande skick klarar anläggningen inte av att t ex hantera tung scenutrustning och taket har en begränsning vad gäller att bära ljus och bild som krävs vid konserter med stora internationella artister. Avsikten är att det nya centralbadet uppförs först och därefter rivs Valhallabadet för att lämna plats åt den nya arenan. Att den nya arenan placeras på Valhallabadets tomt istället för på Scandinaviums befintliga tomt hänger samman med att staden inte ska stå utan en arena under byggtiden. När den nya arenan är uppförd rivs Scandinavium och lämnar plats åt ett till arenan tillhörande annex liksom mässhallar, bostäder mm.

Den antikvariska konsekvensbeskrivningen nedan avser konsekvenser av en fullskalig rivning av Scandinavium betraktat som ett enskilt byggnadsverk samt som en del av det stadsbyggnadssammanhang med avseende på stadsmiljöns berättarinnehåll och kulturhistoriska upplevelsequaliteter. De kulturhistoriska värden och kvaliteter som identifierats i del 1 fungerar som bedömningsgrund. Beskrivning av konsekvenser kopplade till detaljplane-förslaget och tillkommande bebyggelses konsekvenser för utredningsområdet har inte ingått i uppdraget.

Effekter och konsekvenser av rivning

Åtgärden innebär att Scandinavium rivs i sin helhet. Den äldre delen av arenan har sedan tidigare bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefull genom utpekande i stadens bevarandeprogram, vilket innebär att dess bevarande är att betrakta som ett allmänt intresse. När det gäller idrottsplatser kan det i vissa fall vara svårt att koppla värdena till den fysiska strukturen och i vissa avseenden är värdet snarare kopplat till att de speglar ett immateriellt kulturarv och en identitet. I fallet med Scandinavium är dock flera av värdena beroende av det fysiska byggnadsverket. Arenan har i begränsad utsträckning signifikans för riksintresset, undantaget att dess höjdskala idag är anpassad till den intilliggande stenstaden.

Förlust av identitetsskapande symbolbyggnad

Rivning av Scandinavium medför en stor visuell och fysisk effekt eftersom det innebär att staden förlorar ett byggnadsverk som i över 50 år har fungerat som en symbolbyggnad med hög igenkänningsfaktor genom sin imponerade runda volym och det dubbelkrökta takets karakteristiska siluett som skapar en välkänd platsbildning i evenemangsstråket. Trots att den orangea kulören ersatts med en neutralgrå kulör, vilket delvis påverkat arenans typiska karaktär, har den fortsatt ett stort symbolvärde. Att ett "Göteborgssignum" med stort symbolvärde försvinner medför en mycket stor negativ konsekvens då det påverkar såväl det avgränsade stadsrummet som stadsdelen och staden negativt genom förlust av ett identitetsskapande landmärke. Stadsbilden i utredningsområdet förändras därmed på ett grundläggande vis.

Förlust av ett modernt monument som speglar framsteg inom ingenjörskonsten

En rivning får också en mycket stor konsekvens för de höga byggnadsteknikhistoriska värden som Scandinavium besitter. Den äldre arenans befintliga och ursprungliga konstruktion speglar viktiga tekniska framsteg som gjorde det möjligt att bygga större och mer avancerade arenor med täckta tak där ingenjörskonst och arkitektur fick samverka för att skapa Europas då största inomhusarena. En fullskalig rivning av den ursprungliga arenan från 1971 medför därför en stor fysisk effekt då den värdefulla byggnadskonstruktionen i sin helhet försvinner. En översiktlig jämförelse har visat att det inte finns några Svenska motsvarigheter till Scandinavium, dock finns ett fåtal internationella exempel på liknande arenor bevarade. En rivning innebär därför en mycket stor negativ konsekvens då ett för Sverige unikt byggnadsverk, med avseende på det dubbelkrökta hängtaget, försvinner. Konsekvensen bedöms som mycket stor då rivning innebär att byggnadsteknikhistoriska värden med betydelse på såväl lokal som nationell nivå utradas. Rivning av den sentida entrébyggnaden från 1991 bedöms dock inte medföra några negativa konsekvenser då denna inte bedömts besitta några kulturhistoriska värden.

De tre byggnaderna Scandinavium, Valhallabadet och Sporthallarna bär på samhällshistoriska värden och fyller fortfarande sina ursprungligt avsedda funktioner, som idrottsanläggningar och samlingspunkter.

En OS-medalj går i graven

Scandinavium ingår, tillsammans med sporthallarna och Valhallabadet, i en kulturhistoriskt värdefull och redan år 1948 planerad helhet för att möta det växande Göteborgs behov av idrotts-, fritids- och evenemangsbehov. En rivning av de tre byggnadsverken innebär att den enda anläggning i Sverige vars ritningar belönats med OS-medalj försvinner. Det innebär att en rivning inte bara skulle få konsekvenser av lokal betydelse, utan även nationell. Störst konsekvens får rivning av Valhallabadet eftersom den mycket välbevarade byggnaden är den enda inom anläggningen som uppfördes helt i enlighet med tävlingsförslaget. Även Scandinavium är dock av betydelse för den samlade anläggningen och är liksom i tävlingsförslaget utformad som en stor och rund amfiteater.

Påverkan på immateriella värden

Scandinavium har sedan drygt 50 år varit en betydelsefull mötesplats från vilken en stor del av Göteborgs och Sveriges befolkning har ett nära förhållande till. Rivning av den fysiska byggnaden innebär därför en påverkan på immateriella värden i form av minnen, identitet och tradition, dvs värden som inte utgörs av byggnadens fysiska material men som är kopplade till byggnadsverket. Graden av konsekvens är svår att fastställa och är också beroende av det som ersätter arenan och i vilken mån det nya kan återspegla eller knyta an till det immateriella värdet.

Försvagad berättelse om efterkrigstidens satsningar på idrott

Scandinavium speglar idrottens och evenemangens betydelse under 1900-talets andra hälft. En rivning innebär en stor fysisk effekt och en förlust av samhällshistoriska värden eftersom byggnadsverket har en funktion som en manifestation av hur ekonomisk tillväxt under efterkrigstiden medförde en efterfrågan på multiarenor och stora idrotts- och evenemangslokaler. Rivning innebär en stor negativ konsekvens eftersom berättelsen om 1970-talets ambitiösa satsningar på underhållning och idrott i Göteborg försvagas genom rivning av ett arkitektoniskt unikt byggnadsverk som på 1970-talet inte bara var Göteborgs utan även Europas största arena. En fullskalig rivning innebär att en tydlig markör och symbol för 1970-talet framåtanda försvinner. Att konsekvensen bedöms som stor snarare än mycket stor beror på att berättelsen om efterkrigstidens stora satsningar på idrott fortsatt bärs av andra byggnadsverk i miljön så som t ex Ullevi.

KUMULATIVA EFFEKTER

Minskat tidsdjup

De negativa effekterna av rivning av Scandinavium förstärk av rivning av Valhallabadet och sporthallarna. En rivning av de tre byggnadsverken innebär en förlust av en stor del av den aktuella stadsmiljöns årsringar vilket avsevärt försvagar möjligheten att förstå dess framväxt då den byggnadsmässiga brokighet som utmärker området med bebyggelse från olika epoker minskar avsevärt. Det skulle även innebära att kvarteret förlorar sitt tidsdjup och sin historiska förankring. Stråket utmed Valhallagatan skulle gå miste om årsringar som bidrar till att skapa en historisk mångfald och en varierad stadsmiljö.

Utarmning av idrottshistorien

Rivning av Scandinavium riskerar att medföra en kumulativ effekt för Sveriges samlade bestånd av idrottsanläggningar från olika tider som speglar olika skeden i idrottens utveckling. Idag är få svenska arenor och idrottsplatser försedda med något kulturhistoriskt skydd. Att riva äldre anläggningar och ersätta med nya i syfte att hänga med i t ex idrottens eller konsertverksamhetens föränderliga krav och behov är vanligt eftersom anläggningarna bedöms behöva vara toppmoderna för att kunna locka till sig publik, turister och sponsorer. Många av idrottsanläggningarna från 1950-1970-talen har nu uppnått en ålder som föranlett flera rivningar liksom diskussioner om att ersätta de som finns kvar med nya. I Stockholm och Malmö avses bl a arenan Hovet och Malmö stadion från 1958 att rivas. I Göteborg har diskussioner om att riva Nya Ullevi förts. Det finns därmed en risk för en stor kumulativ effekt genom att denna del av idrottshistorien utarmas.

SAMLAD BEDÖMNING

Konsekvensbeskrivningen har visat att en rivning av Scandinavium skulle innebära att kulturhistoriska värden går förlorade. Det innebär en förlust av historia, en symbolbyggnad och ett för Sverige unikt byggnadsverk med höga byggnadsteknikhistoriska värden. Scandinavium är även av internationell betydelse som en av få bevarade arenor utformad med ett paraboliskt hängtak.

Rivning får konsekvenser som är kopplade till såväl det enskilda byggnadsverket som rivs liksom för den större anläggning av bad- och idrottshus den ingår i samt på en övergripande stadsnivå då en byggnad med betydelse för stadsbilden försvinner. Att även Valhallabadet och sporthallarna i samma kvarter rivs kommer vidare att resultera i en reducering av kvarterets och stadsmiljöns historiska berättarinnehåll.

Konsekvenserna av rivningen påverkar de allmänna kulturhistoriska värdena. Däremot bedöms en rivning inte påverka riksintresset eftersom byggnadsverket inte har någon signifikans för riksintresset utöver sin höjdskala som idag korresponderar med stenstaden.

KOMPENSATORISKA ÅTGÄRDER

Nedan för en diskussion kring kompensatoriska åtgärder för den förlust av kulturvärden en rivning av Scandinavium medför. Med kompensatoriska åtgärder avses inte som inom t ex naturvärden att kulturhistoriska värden kan kompenseras för genom att ersättas. En rivning kommer, oaktat eventuella kompensatoriska åtgärder, att leda till att kulturvärden försvinner i och med att flera av värdena är kopplade till den befintliga fysiska byggnaden som rivs. Däremot kan kompensatoriska åtgärder delvis balansera påverkan på stadsbilden och förlusten av immateriella värden, dvs de värden som inte är beroende av byggnadens fysiska material.

Förlorade värden som inte kan kompenseras

Flera av de kulturhistoriska värden som går förlorade i samband med en rivning av Scandinavium går inte att kompensera för då de är beroende av det specifika byggnadsverket och dess bevarande. De byggnadsteknikhistoriska och arkitekturhistoriska värdena är helt beroende av byggnaden, dess konstruktiva uppbyggnad, form och bevarade ursprungliga material, byggnadsdelar mm. Dessa värden kommer att gå förlorade vid en rivning. Att t ex flytta över delar av den befintliga arenan till en ny arena eller en annan byggnad skulle därför inte få någon betydelse för dessa värden. Även det samhällshistoriska värdet som Scandinavium besitter genom att spegla hur idrott och kulturevenemang åt en bredare allmänhet fick en central roll i samhället under 1970-talet är även det kopplat till byggnaden som ett fysiskt uttryck för denna epok. En återanvänd del av byggnaden som placeras någon annanstans kan inte återspegla detta kulturhistoriska sammanhang.

Förlorade värden som kan kompenseras

Idrottsarenor fungerar som en fysisk ram kring de evenemang och det folkvimmel som står i centrum. De immateriella värdena, dvs byggnadsverkets funktion som förmedlare av identitet, tradition och minnen, är delvis kopplade till byggnaden men också till platsen, funktionen och namnet. Det finns flera exempel på hur äldre arenor rivs och ersätts med nya på samma plats, med samma funktion och bibehållet namn där de immateriella värdena förts över till den nya arenan. Fotbollsarenan Olympia i Helsingborg beskrivs ofta som en av Sveriges mest anrika idrottsanläggningar - arenan har legat på samma plats i 125 år, men själva stadion är modern (2017). I Göteborg revs Gamla Ullevi år 2007 och uppstod två år senare, här kan fotbollsentusiaster fortfarande säga att detta varit hemmaplan sedan 1916. Det finns även internationella exempel på hur gamla arenor som förfallit, förstörts eller rivits och ersatts med nya samtidigt som de har behållit sina namn - tex Manchester Uniteds hemmaplan Old Trafford. Arenan har varit Uniteds hemmaarena sedan 1910, undantaget åren 1941-1949 då den fick stora skador under andra världskriget till följd av tyskarnas bombningar. Old Trafford byggdes därefter upp igen med bibehållet namn. Trots att de ursprungliga byggnadsverken är borta synes de nya arenorna kunna spegla det immateriella värdet. Minnen - såväl gamla och nya - kan knytas till platsen, funktionen och namnet.

Förslag till åtgärder

Nedan beskrivs förslag till åtgärder för att ta till vara på de immateriella värden som är kopplade till Scandinavium. Dessa åtgärder syftar till att knyta minnen till den nya arenan genom att t ex skapa associationer som väcker tankar och därmed ger platsidentitet. Dessutom lämnas riktlinjer för att värna det stadsbyggnadshistoriska sammanhang som Scandinavium idag är en del av.

Åtgärder för att minimera förlust av platsidentitet

En yttre gestaltning som ger associationer och väcker minnen

Scandinaviums dubbelkrökta tak och siluett fungerar som ett signum för såväl staden som för de evenemang som ägt rum här. Eftersom rivningen av byggnadsverket påverkar immateriella värden kopplade till minnen, identitet och tradition bedöms det som motiverat att ny arena ges en gestaltning som associerar till den äldre arenan. Att plocka upp takets svepande form och Scandinaviums runda planform som ger en stark och uttrycksfull karaktär skulle kunna innebära en mildring av den förlust av platsidentitet som rivningen av landmärket innebär. Ett annat starkt identitetsskapande karaktärsdrag är den ursprungligen orangea plåten. Genom att plocka upp eller låta sig inspireras av arkitektoniska drag i den befintliga arenan skapas en historisk referens som kan väcka minnen.

I Scandinaviums källare finns planscher från de många evenemang som ägt rum här bevarade.

Återbruk för att skapa en historisk känsla för platsen och platsidentiteten

Återbruk av byggnadsdelar, inredning och andra detaljer från en byggnad som ska rivas till en ny byggnad kan användas för att knyta an till platsens identitet. I de fall en byggnad är försedd med t ex arkitekturbunden konst eller inredning av hög kvalitet kan konstnärliga och estetiska värden delvis flyttas över till en ny byggnad, även om det då förlorar sin kulturhistoriska kontext genom att tas ifrån den plats den skapades för. Till skillnad från t ex Valhallabadet har dock inte Scandinavium specialdesignad inredning eller konstverk av hög klass som bedöms behöva tas om hand genom att ges ett nytt sammanhang. Det är en rationellt utformad betongkoloss där blickarna skulle riktas mot det som händer på arenagolvet. De fysiska byggnadsdelar som är mest utmärkande för Scandinavium är istället den korrugerade plåten som invändigt bevarat sin orangea kulör liksom dess betongkonstruktion. Att flytta med prefabricerade gradänger, platsgjutna pelare eller mexitegel till en ny arena bedöms inte få någon betydande effekt. Att föra med sig korrugerad plåt i orange kulör skulle eventuellt tillsammans med en informationsskylt kunna bli ett intressant inslag i en ny arena.

I övrigt saknas såväl fast och lös inredning som skulle kunna få någon betydelse återbrukat i ett nytt sammanhang. I källaren finns dock ett stort antal planscher från de många evenemang som ägt rum här under årens lopp. Att återbruka dessa som en slags utställning i den nya arenan skulle kunna hjälpa till att skapa associationer till den gamla arenan och de minnen som är förknippade med den.

Låt namntraditionen leva vidare

Namnet Scandinavium har i över 50 år förknippats med hockey och storslagna evenemang i Göteborg. Scandinavium är också en av få arenor i Sverige som inte sålt sina namnrättigheter. För att knyta an till den äldre arenan bör man överväga att låta namnet leva vidare i den nya arenan. Med ett bibehållet namn kan Gothenburg Horse Show fortsatt stoltsera med att man bjudit på ridsport i världsklass sedan 1977 och Frölundas supportrar får fortsatt följa sitt lags framgångar och motgångar i Scandinavium.

Rekommendationer för tillkommande bebyggelse

Det har inte ingått i uppdraget att konsekvensbeskriva detaljplaneförslaget. Nedan lämnas dock generella rekommendationer och förhållningssätt gällande hänsyn till kulturmiljön som bör beaktas i planarbetet.

Det publika innehållet

Konsekvensbeskrivningen har visat att rivning av Scandinavium innebär att kulturmiljön kring kv Topasen försvagas med avseende på dess kulturhistoriska innehåll kopplat till efterkrigstidens satsningar på underhållning och idrott i Göteborg, vilket förstärks av att även Valhallabadet och sporthallarna rivs. En epok i stadens historia försvinner. Tillkommande bebyggelse kan inte kompensera för det eftersom berättelsen kommuniceras genom den befintliga bebyggelsen. Däremot kan konsekvensen balanseras genom att tillkommande bebyggelse i miljön kring Valhallagatan ges en publik karaktär med koppling till idrott, hälsa, fritid, evenemang och rekreation. Att tillföra annan användning, så som bostäder, skulle bryta mot platsens långa tradition av att användas för allmänna ändamål.

- Användning inom kv Topasen o bör vara kopplad till idrott, evenemang och rekreation. Detta bör regleras i detaljplanen.

Bebyggelsestruktur och kontrastverkan mot den övriga staden

Tillkommande bebyggelse bör utformas på ett vis så att denna tar hänsyn till den berörda stadsmiljöns kulturhistoriska karaktär genom att ta till vara på och förtärka kvarvarande historiska lager och kvaliteter. Den kulturhistoriska värdebeskrivningen har pekat på "evenemangsstråkets" karaktär präglad av fristående och arkitektoniskt betonade monoliter som kontrasterar mot den omgivande stadens kvartersstruktur som en viktig egenskap. Ny bebyggelse bör därför bygga vidare på stadsmiljöns historiska karaktär av fristående solitärer snarare än att fortsätta på inslagen utveckling där bebyggelsen i kvarteret börjat sammanfogas till en stor och sammanhängande byggnadsmassa.

- Tillkommande bebyggelse bör utgöras av fristående solitärer med luft mellan byggnadskropparna där ingen fasad utgör baksida.

Tillkommande bebyggelses placering, skala och utformning

För att de immateriella värdena ska kunna föras över till en ny arena vore det självklart mest fördelaktigt om ny arena uppfördes i samma läge som den befintliga - att funktionen återuppstår i korsningen Skånegatan/Valhallagatan. Den nuvarande placeringen har betydelse för såväl stadsrummet som platsidentiteten. Det politiska inriktningsbeslutet är dock att ny arena ska uppföras i Valhallabadets tomt. Ny tilltänkt placering ligger visserligen i samma kvarter som sedan 100 år tillbaka präglats av verksamheter kopplade till idrott och evenemang. Den nya placeringen, i direkt närhet till riksintresset Gårda, ställer dock höga krav på anpassning till den intima miljön öster om Mölndalsån samtidigt som det som uppförs på Scandinaviums nuvarande tomt behöver förhålla sig till det specifika stadsbyggnadssammanhanget.

Stadsutveckling på Scandinaviums nuvarande tomt

Rivning av Scandinavium innebär att Burgårdsplatsen tappar en symbolbyggnad med stadsbildsmässig betydelse i kvartershörnet. Burgårdsplatsen ramas idag in av uttrycksfull arkitektur från skilda tider vilket skapar en spännande platsbildning. Gestaltningen av tillkommande bebyggelse och dess betydelse i stadsrummet bör därför ägnas särskild omsorg och bör inriktas mot att i likhet med tidigare epoker att bidra med intressanta fronter mot platsen. I synnerhet kvartershörnet har betydelse för platsbildningens karaktär.

Trots sin stora volym har Scandinavium en höjdskala som inte utmanar eller inkräktar på den riksintressanta stenstaden med sin enhetliga skala. Kv Topasens västra sida har sammantaget en höjdskala anpassad till stenstaden. För att värna riksintresset "stenstaden" är det av stor vikt att ny bebyggelse inordnas i befintlig höjdskala och att högre byggnader undviks.

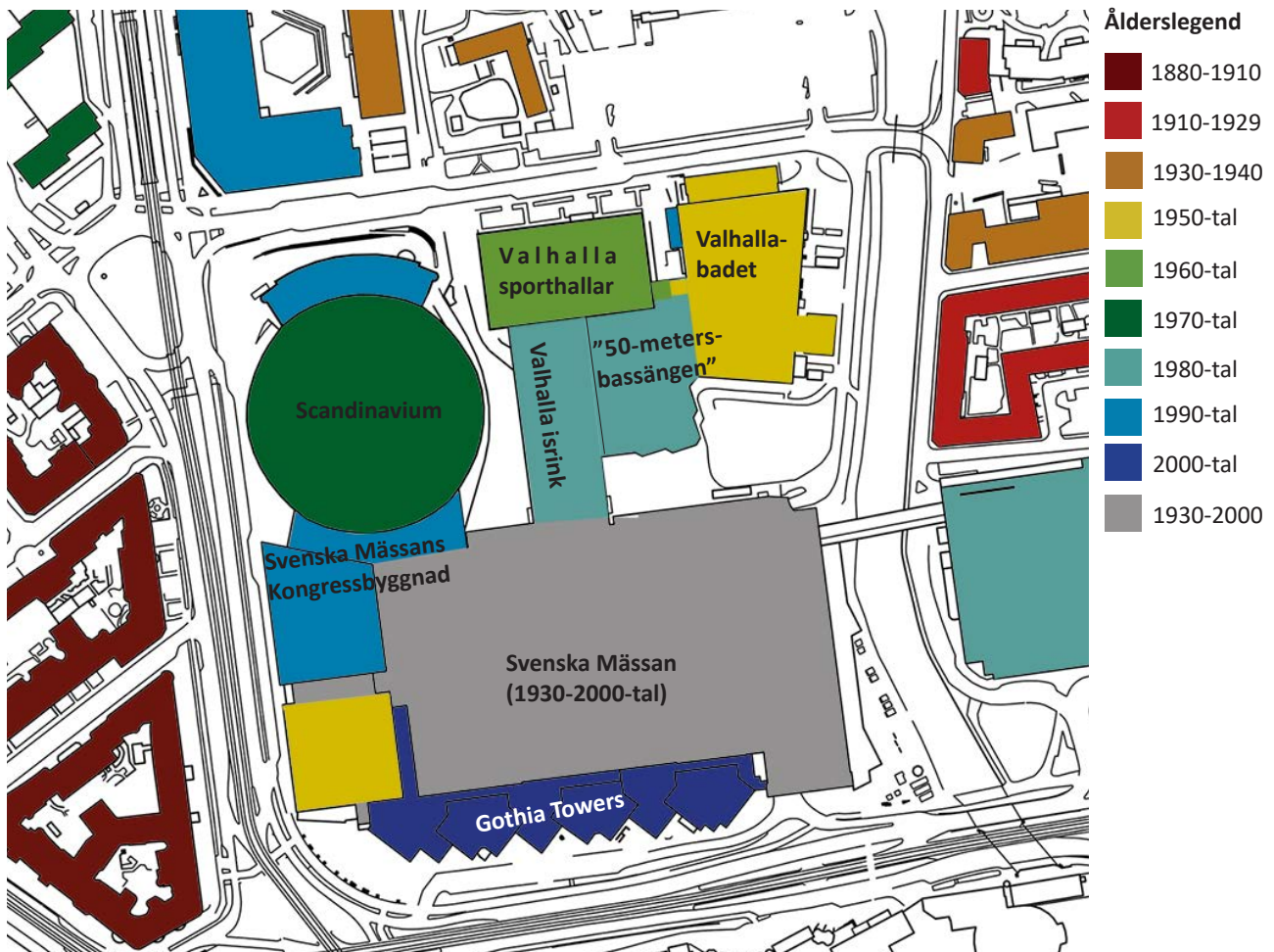
Bebyggelsen i kv Topasen har en höjdskala som korresponderar med den riksintressanta stenstaden.

- För att värna den riksintressanta stenstaden bör höjd på tillkommande bebyggelse på Scandinaviums nuvarande tomt regleras så att denna får en jämn höjdskala som inordnar sig i gatubilden och inte överstiger höjds kalan i stenstaden.
- Ny bebyggelse bör bidra med en arkitektoniskt intressant front mot Burgårdsplatsen där kvartershörnet ges särskild status. Ny bebyggelse bör vidare placeras indragen från gatan så att det fortsatt kvarstår platsbyggnad framför kv Topasen.

DEL 3:

BYGGNADSHISTORISK UTREDNING

Bebyggelsen i kv Topasen är huvudsakligen uppförd under perioden 1950-2000-tal. Mot väst ansluter stenstadsbebyggelse från sekelskiftet 1900 och mot öst industribebyggelsen i Gårda uppförd i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Norr om Valhallagatan ligger Burgårdens gymnasium med byggnader från såväl 1930-talet som 1990-talet. Här finns även en förskolebyggnad från 1940-talet (hitflyttad). I foden av Burgårdsplatsen finns ett antal skivhus, vilka uppfördes på 1970-talet.

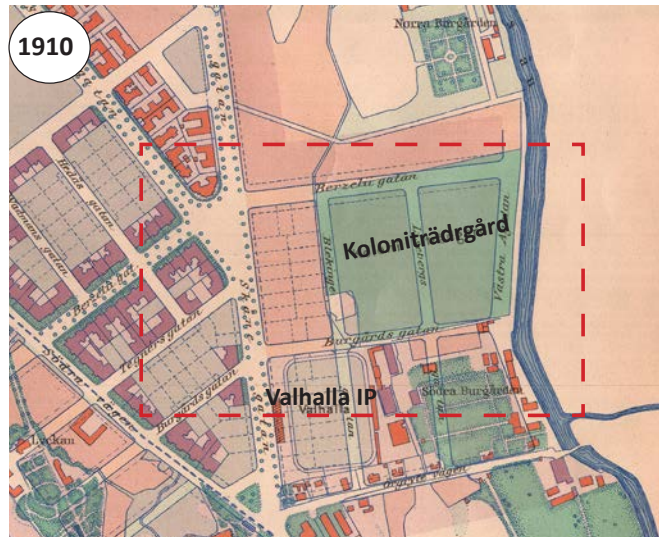
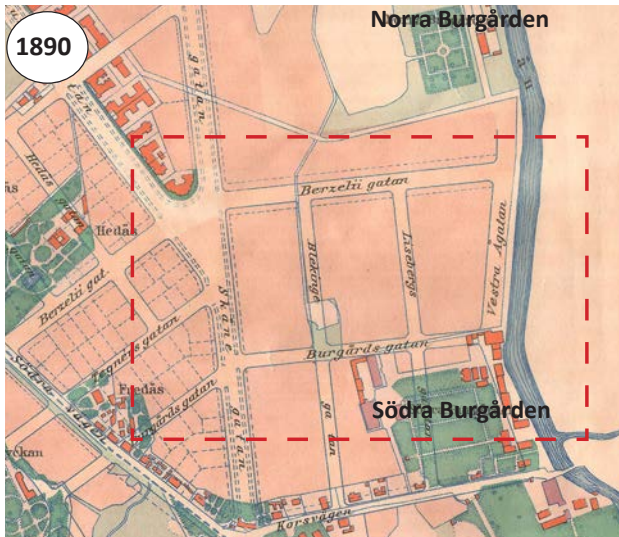
STADSBYGGNADSHISTORISKT SAMMANHANG

Miljön kring Scandinavium och kv Topasen består av flera tidslager som speglar olika skeenden i stadens historia. Här finns rester av den ursprungliga stadens landerier sida vid sida med moderna rymdfackverk i Svenska Mässans hotelltorn som kontrasterar mot sekelskiftets stenstad och Gårdas ålderdomliga fabriksamhälle.

Landerier, stenstad och fabriksmiljö

Utredningsområdet bestod fram till 1800-talets slut av landerimark med gles bebyggelse. Från dagens Ullevigatan löpte ett pärlband med landerier så som Stora Katrinelund, Norra och Södra Burgården samt Liseberg och Johanneberg. I utredningsområdet kvarstår dock endast ett parkområde (Burgårdsparken) och ett grönstråk utmed Mölndalsån som möjliggör förståelse för denna epok.

Från och med 1800-talets andra hälft växte Göteborg med nya stadsdelar så som Vasastaden och Lorensberg. På 1880-talet upprättades en stadsplan med tät bostadsbebyggelse i slutna "stenstadskvarter" för det berörda utredningsområdet då kv Topasen delades in i sex rätvinkliga kvarter. Framdragandet av Skånegatan och Berzeliigatan skapade den triangulära platsbildningen "Burgårdsplatsen". Efterfrågan på stenstadskvarter visade sig dock ha överskattats, varför planerna på stenstadskvarter aldrig kom att realiseras i kv Topasen. Däremot uppfördes ståtliga stenstadshus i området mellan Södra Vägen och Skånegatan. Med start på 1880-talet började även industrisamhället Gårda med fabriker och bostäder växa fram på andra sidan Mölndalsån.

Området var fram till slutet av 1800-talet en gles bebyggd trakt. Här fanns landerierna Liseberg samt Norra och Södra Burgården. Under 1800-talets andra hälft tillkom nya stadsdelar med stenstadsbebyggelse. Kv Topasen delades in i sex kvarter avsedda att bebyggas med stenstadshus. Dessa planer kom dock aldrig att realiseras. I början av 1900-talet anlades istället kolonistugeområdet Burgårdskolonin. Idrotten gjorde intåg i kvarteret då "Walhalla IP" anlades år 1908. Källa: SBF

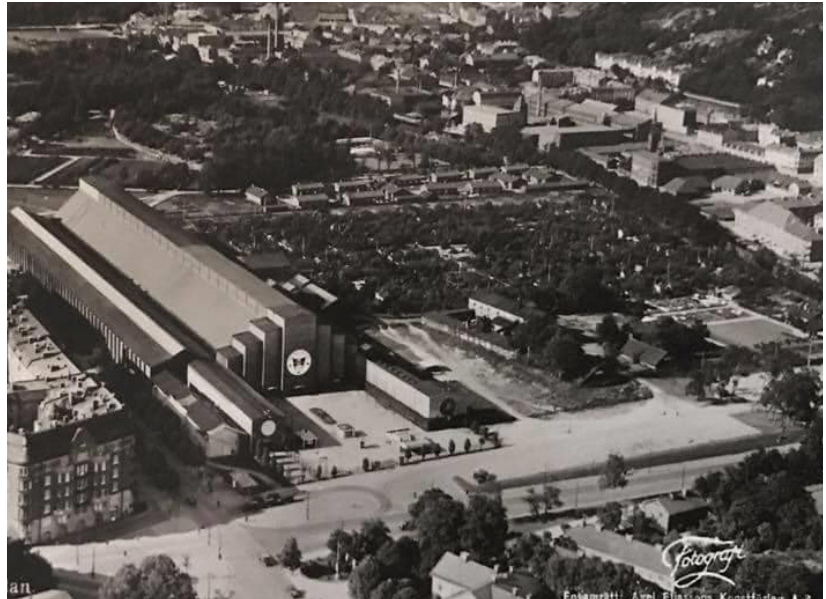
Ungefär där Svenska Mässans huvudentré ligger idag låg Walhalla IP, ÖIS första anläggning, vilken uppfördes 1908. Denna kom att rivas i samband med jubileumsutställningen år 1923. Källa: GSM

Kolonistugor och idrottsplatser

Utredningsområdet kom att genomgå flera förändringar under 1900-talet. Kolonistugeområdet Burgårdskolonin grundades 1905 och låg ungefär där Valhallabadet och Sporthallarna ligger idag. Det var också nu som idrotten började ta plats i det som senare har utvecklats till stadens evenemangsstråk. Redan vid sekelskiftet 1900 fanns en idrottsplats vid nuvarande Gamla Ullevi. I kv Topasen uppfördes idrottsplatsen "Walhalla IP" år 1908 och placerades ungefär där Svenska Mässan ligger idag (se karta från 1910).

Jubileumsutställningen 1923

Dagens evenemangsstråk kan sägas ha sina rötter i Jubileumsutställningen 1923. I samband med utställningen utnyttjades stora delar av stadsdelen Heden för olika arrangemang. Landeriet Liseberg iordningställdes som nöjesfält. Vid Korsvägen uppfördes en stor hall för bl a industriutställningen innebärande att koloniområdet och idrottsplatsen "Walhalla IP" togs i anspråk. Detta kom att bli starten för den mässanläggning som finns idag. År 1939 ersattes utställningshallen med Svenska Mässans A-, B, och C-hall. År 1957 invigdes Stora Mässhuset och under första halvan av 1960-talet uppfördes industrihallen i olika etapper.

Inför Jubileumsutställningen år 1923 ställdes landeriet Liseberg i ordning som nöjespark och vid Korsvägen uppfördes en stor utställningshall, vilken kom att markera starten för Svenska Mässans utveckling. Källa: Karta från SBF samt vykort.

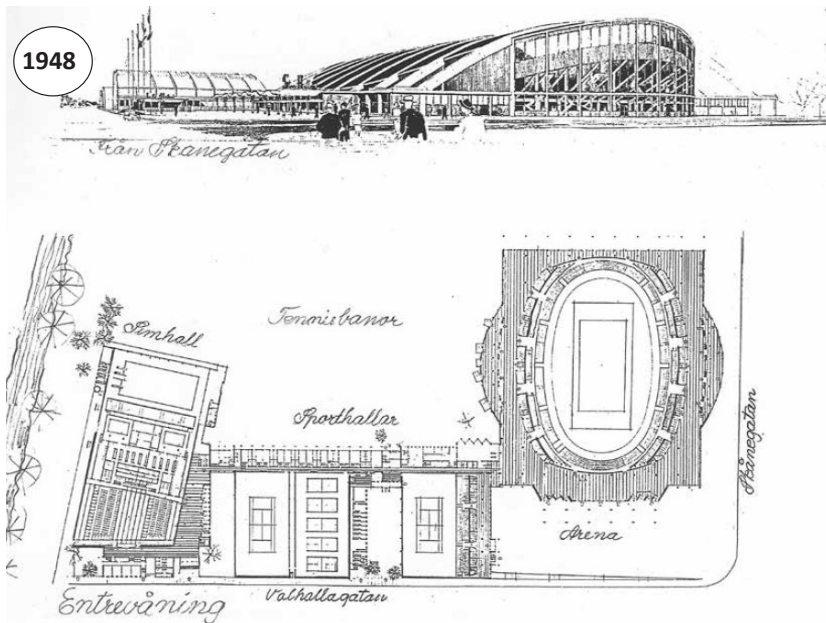

Vykort från 1930-talet med Liseberg i förgrunden, där det fanns ett utomhusbad. Svenska mässan har börjat etablera sig i kv Topasen, men stora delar av kvarteret bestod fortsatt av ett koloniområde.

Miljön norr om Valhallagatan kom under 1900-talet att bebyggas med ett antal skolanläggningar utmed Skånegatan, bl a Kommunala mellanskolan från 1935 (Burgårdens samrealskola).

Större anläggningar för bad och idrott

I takt med att Göteborgs befolkning växte under 1920-1930-talen uppstod ett stort behov av nya och större anläggningar för bad, idrott och rekreation. Idrottsutövningen kom att utgöra en viktig del i 1930-talets sundhetstanke och strävande efter välstånd och god folkhälsa. År 1936 iordningställdes friluftsbadet "Lisebergsbadet" vilket låg i nöjesparkens nordvästra hörn, utmed Örgrytevägen. Det fanns också planer för ett nytt inomhusbad,

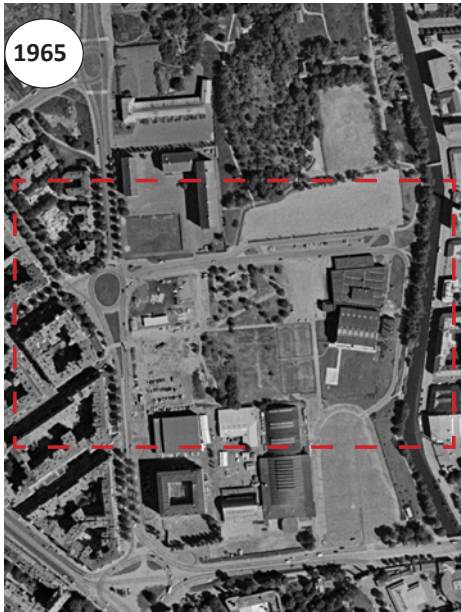
Bad-, sport- och fritidsanläggningar var en del i det pågående folkhemsbygget. År 1948 hölls en arkitekttävling för nytt bad- och idrottshus och vinnare blev förslaget "3 rondan" av arkitekt Nils Olsson. Förslaget omfattade en simhallsanläggning, sporthallar och en inomhusarena. Källa: Regionarkivet

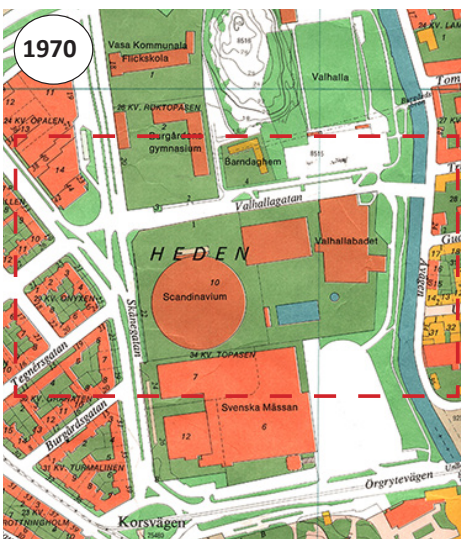
Förslag till ändring av stadsplan från år 1950. I planområdets södra del syftade ändringen till att möjliggöra uppförandet av det bad- och idrottshus som hade vunnit arkitekttävlingen år 1948. Vid tiden för stadsplanens upprättande fanns ritningar utarbetade för den första etappens utbyggnad, vilket omfattade Valhallabadet. De övriga markerade byggnadskropparna är träningshallar och längst väster ut mot Skånegatan det som kallades stora tävlingshallen (Scandinavium). En stor del av marken norr om Valhallavägen (med bl a den då befintliga Burgårdsparken) reglerades som parkmark. Källa: SBF.

andra världskriget kom dock emellan. Under efterkrigstiden kom idrottens sociala betydelse att uppmärksammas och idrottsplatser började implementeras i samhällsplaneringen. Från och med 1950-talet ökade tillkomsten av idrottsanläggningar markant och det uppfördes ett stort antal idrottsanläggningar i Göteborg under perioden 1955–1975 – flera av dem i stadsdelen Heden.

Planerna på ett inomhusbad återupptogs efter krigsslutet och år 1948 hölls en arkitekttävling ur vilket förslaget "3 rondan" av arkitekt SAR Nils Olsson gick vinnande. Den tänkta placeringen var på de lediga tomterna mellan Svenska Mässan och Kommunala mellanskolan vid Skånegatan. Förslaget innehöll inte bara en simhall utan utgjordes av en stor sport- och simhallsanläggning med träningshallar och en inomhusarena för olika ändamål. Innehållet i idrottscentret runt Valhallagatan sattes således redan vid denna tid, även om det skulle ta drygt två decennier att färdigställa hela anläggningen. För att möjliggöra utbyggnaden i kv Topasen gjordes en ändring av stadsplanen år 1950. I stadsplanen trycktes på vikten av att bevara såväl Burgårdsparken som ett grönt stråk som fortsatte ner mot Liseberg. Därför kom en markremsa utmed Mölndalsån (öster om Valhallabadet) att avsättas som parkmark. Söder om det planerade badhuset försågs marken med prickmark för att säkerställa en yta planerad för solbad och park (en sk solplage) - vilken stod i kontakt med parkbältet.

Valhallabadet var den första delen av Nils Olssons idrottsanläggning som uppfördes. Simhallen försågs med mosaikklädda väggar formgivna av Nils Wedel, en bassäng som kunde delas upp genom en höj- och sänkbar hydraulisk brygga, hopptorn, solterrasser och en solplage/park med stor gräsmatta och plaskbassäng för barn. På ortofotot från 1965 syns även Valhalla Idrottsplats som anlades mellan Mölndalsån och Burgårdsparken på 1960-talet. Källa: Ortofoto från SBF. Fotografi från GSM.

Valhalla sporthallar stod färdiga år 1966 medan Scandinavium invigdes 1971. Tillsammans med Svenska Mässan omfamnade anläggningarna ett grönområde som bl a innehöll Valhallabadets "solplage" i form av en park med möjlighet till utomhusbad, liksom tennisbanor. Källa: Karta från SBF. Foto: Vykort.

Valhallabadet var den första av byggnaderna som uppfördes. När det invigdes 1956 var det Skandinaviens största och mest moderna badhus. Valhalla sporthallar uppfördes år 1966 efter ritningar av Poul Hultberg. I samband med uppförandet av sporthallarna tillkom även en utomhusbassäng på anläggningens södra sida liksom utomhusytor för tennis och bollsporter. Ungefär samtidigt invigdes idrottsplatsen Valhalla IP och var tänkt som ett komplement till idrottshuset längs Valhallagatan. Uppförandet av inomhusarenan (Scandinavium) kom dock att dröja. Inte förrän år 1969, inför Göteborgs 350-årsjubileum år 1971, fattades beslut om att genomföra det gamla tävlingsförslaget med en rund inomhusarena i korsningen mellan Valhallagatan och Skånegatan. Scandinavium kom att uppföras som ett idrotts- och kulturcentrum efter ritningar av Poul Hultberg.

Evenemangsstråket 1973. I förgrunden syns svenska mässan och bakom denna Nils Olssons nu kompletta anläggning med simhall, sporthallar och inomhusarena. Här syns hur samtliga byggnadskroppar i kvarteret ursprungligen var fristående. Solplagen bakom Valhallabadet har kompletterats med en större utomhusbassäng liksom tennisbanor bakom sporthallarna. På andra sidan Valhallagatan syns Valhalla IP och Burgårdsgymnasiet och bortom dessa Ullevi. Från det fd landeriet Stora Katrinelund löper Burgårdsparken som tillsammans med ett grönstråk utmed Mölndalsån skapar en grön länk till det fd landeriet Liseberg. Mellan Skånegatan och Sten Sturegatan syns även ett antal skivhus vilka uppfördes i början av 1970-talet. Källa: Göteborgs hembygdsförbunds faktarum.

Valhalla sporthallar uppfördes 1966 och gavs fasader av gult tegel lika Valhallabadet. Jämfört med tävlingsförslaget från 1948 kom dock byggnaden att ges ett förenklat utseende.

År 1984 uppfördes Gothia Towers med sin hotell-, restaurang- och konferensverksamhet. På fotot syns hur gårdsmiljön mellan Svenska Mässan och Sporthallarna fortfarande utgjordes av en öppen yta med utomhusbassäng och tennisbanor. Källa: GSM.

Förtätningar under 1970-2000-talet

År 1975 gjordes en ändring av stadsplanen för att möjliggöra tillbyggnad av Svenska Mässans utställningslokaler samt uppförandet av en simhoppshall invid Valhallabadet. Den planerade simhoppshallen föreslogs placeras invid Valhallabadet och få direkt anslutning till befintlig simhall, men kom aldrig att realiseras. I planarbetet lades stor vikt vid att vidmakthålla Valhallaområdets grönytor och grönstråket utmed Mölndalsån då dessa tillsammans med den äldre begravningsplatsen, Burgårdsparken och Lisebergs park- och trädgårdsanläggningar bedömdes utgöra en betydelsefull del av centrala stadens grönytor.

Under 1980-1990-talen skede flera förtätningar i kv Topasen då bl a Valhallabadet försågs med en tillbyggd 50-metersbassäng och Valhalla sporthallar kompletterades med Valhalla isrink som även länkades samman med Svenska Mässan och Scandinavium. Under 1980-2000-talet fortsatte Svenska Mässan att växa och utvecklas. År 1984 uppfördes Gothia Towers med sin hotell, restaurang och konferensverksamhet. Under 1990-talet uppfördes en restaurangbyggnad samt en kongressbyggnad som dockades mot Scandinaviums södra fasad (del av arenans fasad hamnade därmed inne i kongressbyggnaden). Scandinavium försågs under samma årtionde med en ny och större entrébyggnad mot norr. År 2001 stod det andra Gothiatornet färdigt. År 2012 påbörjades byggandet av det tredje Gothiatornet. Sammantaget kom de kompletteringar och förtätningar som gjordes i kvarteret att innebära att kvarterets prägel av fristående och arkitektoniskt betonade monoliter försvagades. Av den ursprungligen öppna parken i kvarterets mitt finns endast en liten grönyta mot öst kvar.

Även i närmiljön skedde förtätningar, bl a genom att Burgårdens gymnasium byggdes till med en ny byggnadskropp.

Scandinavium, som uppfördes för att fungera som idrotts- och kulturcentrum, invigdes 1971 i samband med Göteborgs 350-årsfirande. Den runda formen och det dubbelkrökta taket ger byggnaden en karaktäristisk siluett och snart efter uppförandet gavs byggnaden det göteborgska smeknamnet "*Kålleseum*". Vykort med motiv av Scandinavium från 1970-talet.

SCANDINAVIUMS HISTORIA

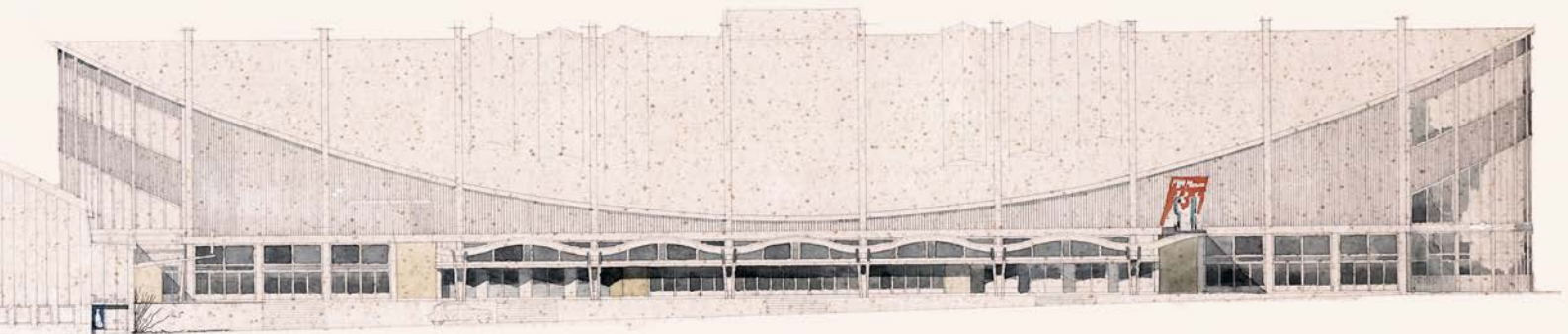
Arkitekt:	Poul Hultberg	Kylanläggning:	Konsultbyrån GAKO AB
Konstruktör:	Kärrholms Konstruktionskontor AB	Byggherre:	AB Göteborgshem
VVS:	Eltekniska planeringsbyrån S Backfeldt AB	Enreprenör:	Kullenbergs Byggnads AB
Akusik:	Svensk Akustikplanering AB		

Multiarenornas bakgrund

Vid 1900-talets mitt hade det uppstått en ökad efterfrågan på större sk multiarenor och inomhusarenor. Detta mot bakgrund av den ekonomiska tillväxt som rådde efter andra världskriget som ledde till ökad efterfrågan på underhållning och fritidsaktiviteter. Likaså hade sportevenemang blivit populärt på bredare front. Elitidrotten hade fått stort genomslag och exponering både i Sverige och internationellt. Samtidigt hade det inom byggnadset gjorts stora teknologiska framsteg vilket gjorde det möjligt att bygga större och mer avancerade arenor. Stora och spektakulära arenor kom också, inte bara i Sverige utan i hela världen, att bli en marknadsföringsstrategi som användes för att "*sätta staden på kartan*" och locka turister.

Tävling om nytt bad- och idrottshus år 1948

Redan år 1948 togs det första steget till det som skulle bli Scandinavium då Nils Olsson gick vinnande ur tävlingen om ett nytt bad- och idrottshus i Göteborg. Olssons tävlingsförslag omfattade tre byggnadskroppar - en simhall, sporthallar och en inomhusarena som kallades "tävlingshallen" (dagens Scandinavium). I tävlingsförslaget medverkade även arkitekt Poul Hultberg, arkitekt Gustaf Samuelsson, byggnadsingenjör Per-Axel Björk och arkitekt Lanislaus Rigele.

Tävlingsförslaget "3 Ronden" från 1948 med "Stora tävlingshallen" (blivande Scandinavium). Här syns hur inomhusarenan var avsedd att utformas med ett välvt tak och uppglasade fasader. Källa: Regionarkivet (ritningarna är missfärgade och därför retuscherade av Antiquum)

Prisnämnden förordade att Olssons förslag skulle ligga till grund för anläggningens uppförande och motiverade beslutet på följande vis:

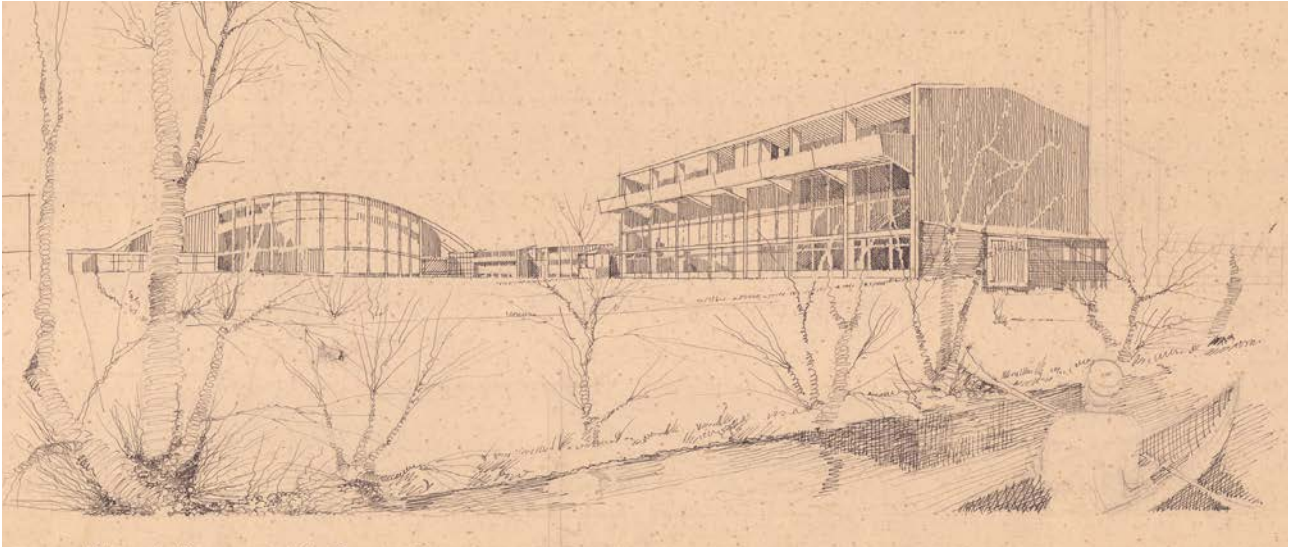
"Förslaget uppvisar en väl balanserad gruppering av byggnadsmassorna med en markerad tyngdpunkt i stora tävlingshallen, vilken förläggs i omedelbar anslutning till trafikplatsen i skärningen mellan Skåne- och Berzeliigatorna. (...) Byggnadskomplexen omsluta på två sidor en mot söder och öster öppen gård, mot vilken simhallen och idrottshusets omklädnadslokaler, klubbrum, restaurang m fl lokaler orienteras. (...) Byggnadernas arkitektoniska behandling är god. Speciellt har stora tävlingshallen erhållit en med hänsyn till sitt ändamål följdriktning utformning".

Inomhusarenan i tävlingsförslaget

Tävlingsförslaget gällande tävlingshallen redovisade en byggnad med rund planform som en amfiteater där alla, oavsett sittplats, skulle kunna se handboll, inomhusfotboll, tennis, friidrott eller kulturevenemang nere på arenan. Taket hade i förslaget en helt annan form än det vi idag förknippar med Scandinavium. Anläggningen föreslogs ges ett tak som bars av gjutna bågar, vilket gav arenan en välvd form – något som hade blivit vanligt för 1930-talets sporthallar. Fasaden var vidare avsedd att till stora delar utföras i glas så att läktarnas gjutna gradänger och folkviolet i foajéer och trappor skulle bli synligt för dem som passerade på gatan. Hultberg skriver i boken "Hus 43:93 – Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet" att:

"Det var tänkt att denna publikgryta i betong skulle avteckna sig utåt och förklara byggnadens form och volym. Externt skulle folklivet på diverse foajéplan och i trappor uttrycka händelsernas festivitas. Utåt skulle detta synas genom en yttervägg av glas".

Gällande interiören och dess programmering beskrevs bl a följande i tävlingsförslaget: *"Stora tävlingshallen är avsedd för tävlingar i handboll, inomhusfotboll, tennis, friidrott, boxning och brottning samt möten mm. (...) I hallen skall på läktare utanför löparbanan ca 6000 sittplatser och 3000 ståplatser för åskådare anordnas. Idrottshuset skall vidare bland annat innehålla en tävlingshall av mindre format, två träningshallar, lokaler för bordtennis, brottning, boxning, cykelträning, skytte, fäktning och bowling".*

Tävlingsförslaget "3 Ronden" från 1948, vy mot Valhallabadets solplage. Såväl simhallens som arenans fasader var avsedda att utföras uppglasade. Källa: Regionarkivet.

OS-bronset

Redan 1912 hade konst och kultur införts som en del av de olympiska spelen. Fem olika grenar fanns med: arkitektur, skulptur, målningar, musik och litteratur. Verken skulle ha en anknytning till sport och inte tidigare publicerade eller framförda. Nils Olssons ritningar till nytt bad- och idrottshus i Göteborg (med Valhallabadet, sporthallarna och en inomhusarena) tilldelades en bronsmedalj vid OS i London år 1948 (det sista året som konst och kultur var en tävlingsgren). Nils Olsson är därmed en av endast fyra svenskar som erhållit OS-medalj i kultur, och den enda svenska arkitekt som fått medalj för sina ritningar.

Svenska OS-medaljer i konst och kultur:

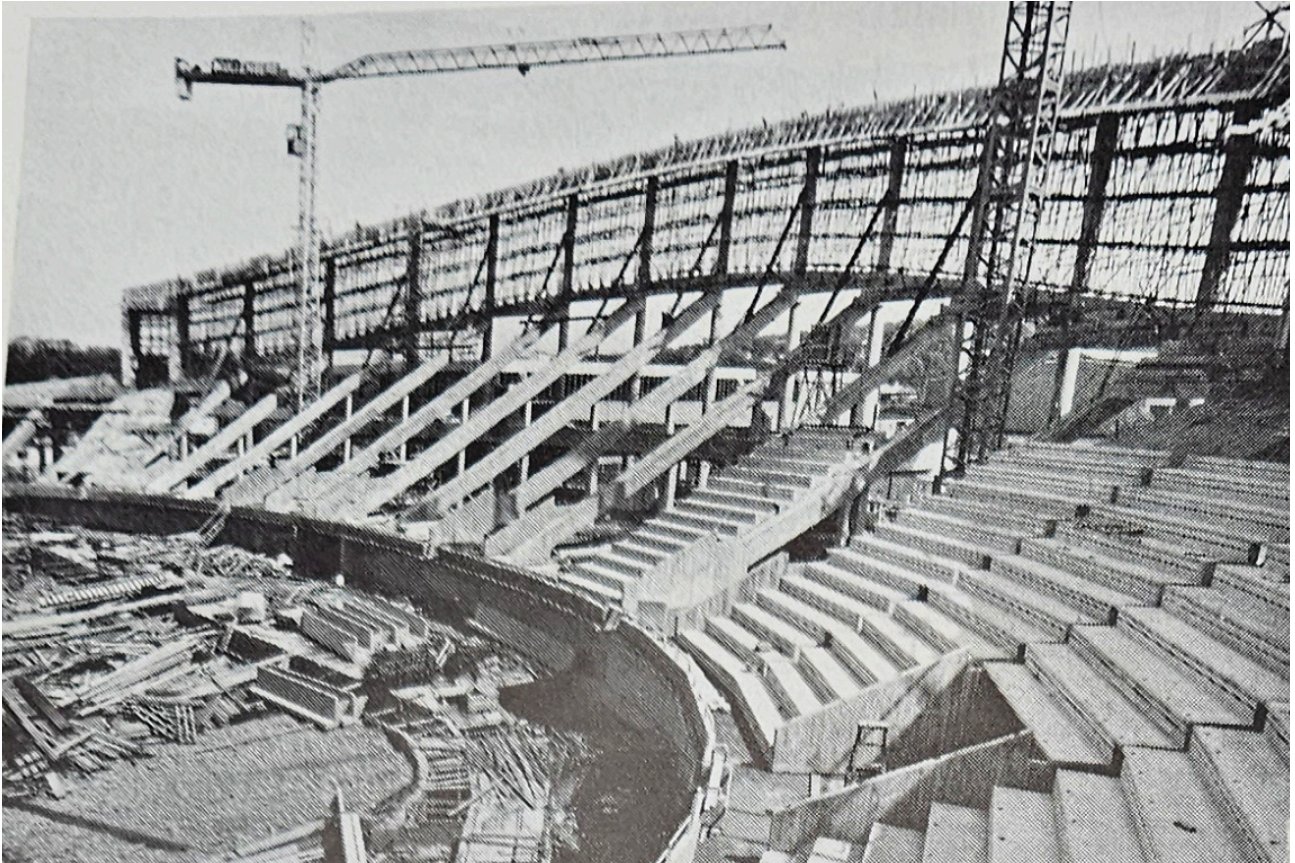
- Målaren David Wallin 1932 (Guldmedalj)
- Skulptören Stig Blomberg 1936 (Bronsmedalj)
- Skulptören Gustaf Nordahl 1948 (Guldmedalj)
- Arkitekten Nils Olsson 1948 (Bronsmedalj)

Ekonomi sätter stopp

Uppförandet av Valhallabadet påbörjades bara några år efter tävlingen och stod färdigt år 1956. Övriga delar i anläggningen kom av olika anledningar att dröja. En stor anledning till fördröjningen av Scandinavium var finansieringen. I början av 1960-talet blev frågan om en inomhusarena återigen aktuell. Socialdemokraterna gick till val med löftet om att arenabygget skulle genomföras. Trots att de gick vinnande ur valet kom arenafrågan att skjutas upp igen, även nu med anledning av de kostnader som projektet var förenat med. Valhalla sporthallar kom dock att stå färdiga år 1966.

Arenafrågan återaktualiseras

År 1969, inför Göteborgs 350-årsjubileum år 1971, aktualiserades arenafrågan igen då staden ville åstadkomma ett byggnadsverk som kunde bli ett bestående minne av jubileet. Det gamla tävlingsförslaget med en rund arena mellan Valhallagatan och Skånegatan bedömdes uppfylla detta. Arkitekt Poul Hultberg, som vid tävlingen år 1948 ansvarade för gestaltningen av arenan, fick nu uppdraget att i sin numera egna firma se över och revidera sina gamla ritningar med syfte att skapa Nordens största centrum för kultur, näringsliv och idrott.

Fotografi från uppförandet. Åskådarplatserna byggdes upp av prefabricerade L-element som vilade på lutande huvudbalkar.
Källa: Byggmästaren år 1971

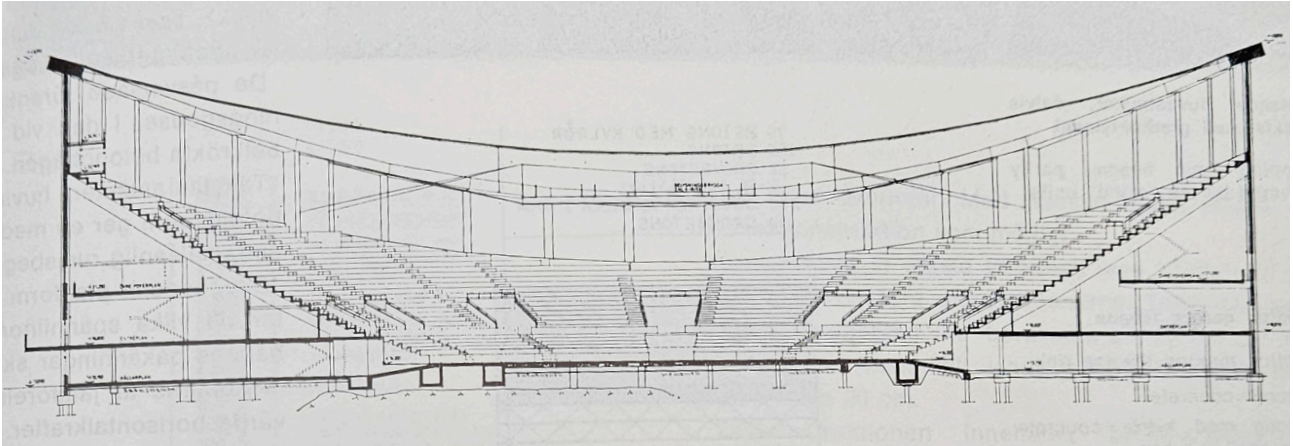
Förslaget revideras och realiseras

Utformningen kom att bygga vidare på de ursprungliga intentionerna i tävlingsförslaget, men med vissa ändringar och justeringar, bl a för att uppfylla ishockeysportens krav. Ishockeyrinken blev t ex dimensionerad för golvet storlek. Åskådarantalet ökades också från 9000 till 14 000 (inklusive 2000 ståplatser).

Intentionen om att skapa en rund amfiteater bibehölls. En förändring gentemot det ursprungliga förslaget som dock gjordes rörde takformen, vilken i förslaget från 1948 var välvd. Den förändring som nu gjordes innebar att läktarens yttre kurvform kom att följas av takformen vilket resulterade i det karakteristiska dubbelkrökta taket vars svängda form blivit signifikant för Scandinavium och utgör en välkänd siluett i Göteborg. För att åstadkomma den dubbelkrökta takformen utformades taket så att det bars upp av ett förspänt kabelnät som sträckte sig över takets hela längd – ett sk "hängtak"/"kabeltak". Denna typ av konstruktion, vilken hade börjat användas kring 1950-talet gav ett lätt tak, vilket lämpar sig för byggnader där man behöver stora fribärande tak som exempelvis i idrottsarenor eller stora multiarenor. Takformen hade dock fler funktioner än att ge arenan en dramatisk siluett – det möjliggjorde en pelarfri sikt från alla sittplatser och minskade den inre volymen vilket resulterade i minskade uppvärmnings-, belysnings- och underhållskostnader. I byggmästaren år 1971 skrev professor Gunnar Kärrholm och civilingenjör Sven Karlsson vid Kärrholms Konstruktionskontor AB att: *"Takytan ansluter i huvudsak till en hyperbolisk paraboloid, som ger en med hänsyn till gradängernas form ändamålsenlig rumsbegränsning"*.

Konstruktion

Arenan grundlades dels direkt på berg, dels på stödpålar av betong. Hängtakets utformades så att det bars upp av förspända linor bestående av spiralslagna och galvaniserade linor och dragband vilka var förankrade i en svängd ringbalk av armerad betong som löpte utmed takets ytterkanter. Kabelnätet kläddes därefter med

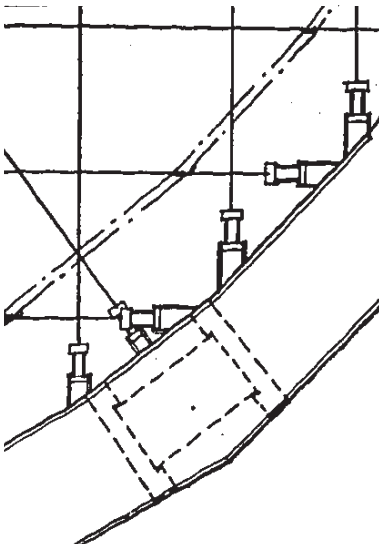
Originalritning från 1970, sektion genom arenan. Källa: Regionarkivet

Hängtakets bärande kablar är på plats. Källa: Byggmästaren år 1971

värme- och vattenisolerande korrugerade stålplåtar ovan vilka isolering och takpapp lades. Betongbågen/ringbalken vilade på fyra betong pyloner och 40 cirkulära och platsgjutna pelare, vilka alla läts vara synliga i arenans fasad. Pylonerna byggdes upp av två radiellt orienterade betongskivor och utrymmet mellan skivorna nyttjades bl a för ventilation. Åskådarplatserna och gradängerna byggdes upp av prefabricerade L-element av betong som vilade på lutande, platsgjutna huvudbalkar. De cirkulära pelarna fungerade som yttre upplag för de lutande huvudbalkarna. För utarbetandet av den avancerade konstruktionen stod Kärrholms konstruktionskontor.

Ytterväggarna utfördes som utfackningsväggar klädda med korrugerad plåt i dubbla lager. Till följd av arenans cylinderform krävdes det av akustiska skäl att den inre plåten perforerades för att uppnå ljudabsorbering. Mellan plåtarna utfördes väggen med en fiberskiva för att ge väggen tyngd och därmed bättre luftljudisolering.

Till vänster: Detalj av linornas infästning i betongringen.

Scandinavium år 1971. Arenan var ursprungligen helt fristående. Huvudentrén markerades med ett utskjutande skärmtak. I förgrunden syns ett antal biljettkiosker. Bakom dessa syns publikrampen som ordnades för att hantera höjdskillnader. Mellan Scandinavium och Valhalla sporthallar ordnades en lastgård från vilken arenan kunde nås via stora portar i källarplanet. Källa: GSM

Beskrivning av ursprunglig arena

Arkitekten stod under projekteringen fast vid sin vision om uppglasade fasader. Kostnaden för bygget drog dock iväg vilket skapade en het debatt i Göteborg. Detta kom att föranleda vissa förenklingar av arenan. Hultberg försökte envist övertyga byggherren (AB Göteborgshem) om vikten att följa den ursprungliga intentionen, men misslyckades. Glasfasaden ersattes av utfackningsväggar av en grovt trapetskorrugerade plåt i orange kulör, vilket innebar att ett centralt motiv i det arkitektoniska uttrycket förlorades.

Fasaderna kom att få ett relativt slutet utseende dominerat av den orangea plåten i kombination med de gjutna pelarna och utskjutande pylonerna. Sockeln fick ett karakteristiskt utseende genom att gjutas mot en TPR-plåt vilket gav dekorativa "rillor" i betongen. Det dubbelkrökta taket markerades tydligt genom den gjutna ringbalcken. Taket kläddes med svart papp. Alla betongdelar var ursprungligen omålade.

Huvudentrén markerades genom en lägre entrébyggnad med betonggjutna väggar och ett kraftigt utkragande skärmtak. Entréplanet kom till stora delar att upptas av uppglasade ytor med pardörrar av aluminium med en tät nedre del, en glasad övre del samt överljusfönster och sidoljus på vardera sida. Mot Skånegatan fanns en kiosk inne i foajén, vilken markerades genom ett indrag i fasadlivet. Till de övre foajéerna (vilka bestod av entresolplan mot öst och väst) ordnades ljusinsläpp genom långa fönsterband mellan de gjutna pelarna.

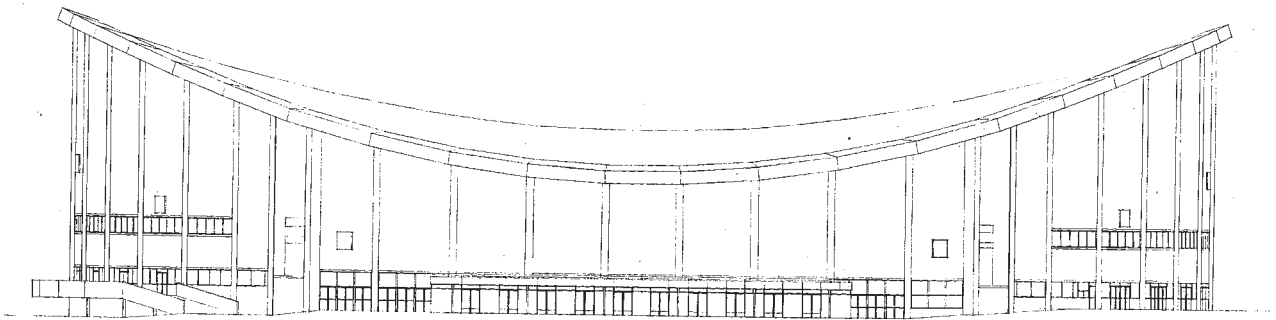
I anslutning till huvudentrén fanns ett antal fristående biljettkiosker. På arenans sydöstra sida ordnades en lastgård. Via portar och en passage i källarplanet möjliggjordes för större fordon att ta sig från gården in till arenan. För att hantera höjdskillnaderna i byggnadens östra del ordnades en publikramp.

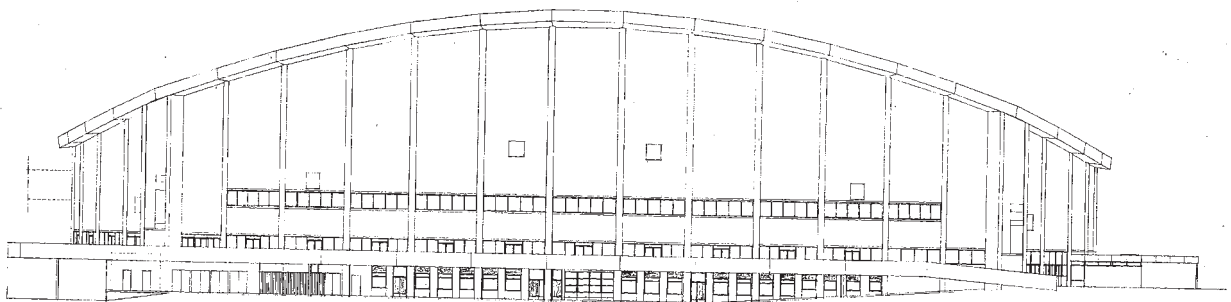
Scandinavium blev den sista etappen i genomförandet av det ursprungliga tävlingsförslaget från 1948. Arenan, som invigdes 1971, blev snabbt ett landmärke och ett lätt igenkännbart inslag i stadsbilden. Vykort från 1970-talet.

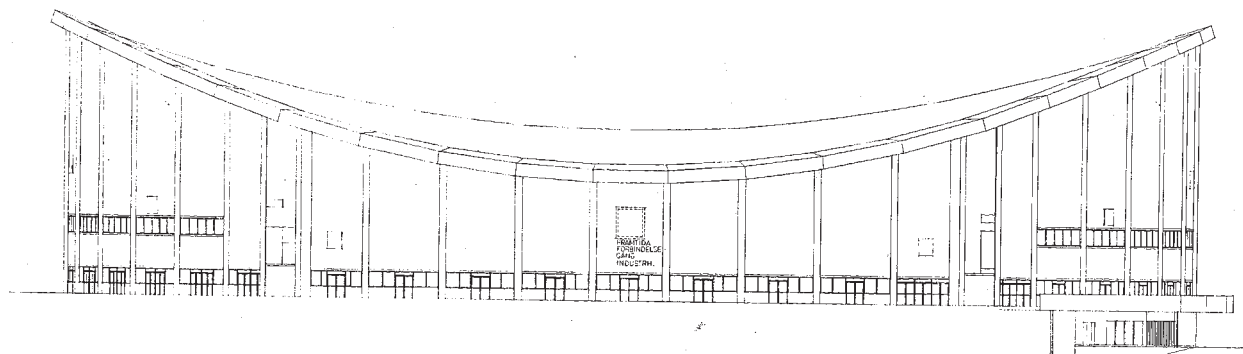
Detalj av huvudentrén år 1971 med det utskjutande skärmtaket vilket var försett med belysning. Här syns även ursprungliga entrédörrar i huvudentrén, vilka var av aluminium men fick en mer bearbetad utformning än övriga entrédörrar. Källa: TT

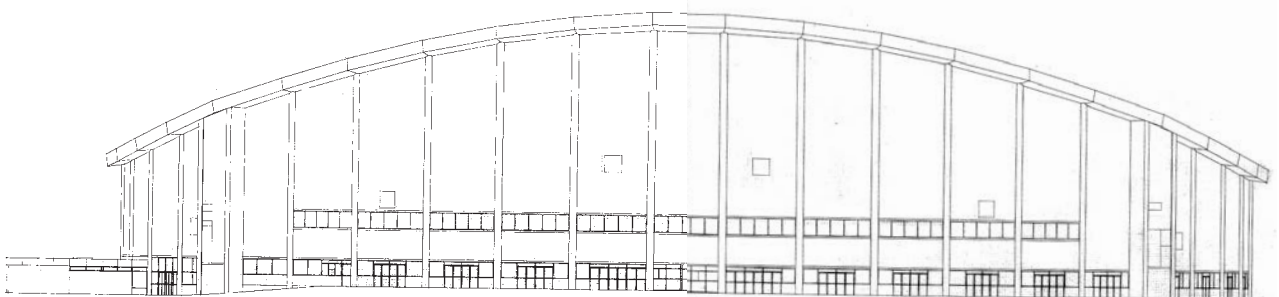
Fasad mot norr (Valhallagatan), originalritning från 1970 signerad Poul Hultberg. Huvudentrén markerades genom en låg och utskjutande byggnadskropp med skärmtak. De få fönster som fasaden var försedd med vetter in mot foajéerna. Källa: SBF.

Fasad mot öst (mot Valhalla sporthallar), originalritning från 1970 signerad Poul Hultberg. Utmed hela fasaden löper en ramp i entréplanet. Fönsterbandet i fasaden vetter in mot den övre foajéns östra entresol. Mot källaren fanns en större öppning som möjliggjorde för fordon att ta sig in på arenan. Här placerades även entréer till personalutrymmen och verkstäder. Källa: SBF.

Fasad mot söder (mot Svenska Mässan), originalritning från 1970 signerad Poul Hultberg. Scandinavium uppfördes helt fristående men på ritningen syns hur man förbereder för en framtida förbindelse med Svenska Mässan. Källa: SBF.

Fasad mot väst (Skånegatan), originalritning från 1970 signerad Poul Hultberg. Bottenvåningen hade en relativt öppen karaktär med uppglasade parportar. Övriga delar av fasaden gavs en mer sluten karaktär. Källa: SBF.

Scandinavium invigdes 1971 med en filharmonisk konsert följt av en uppsättning av "Hair". Utfackningsväggarna utfördes med korrugerad plåt lika exteriören. På fotot syns hur samtliga betongdelar ursprungligen var omålade. Åskådarplatserna var försedda med stolar av orangeröd plast. Hängtakets kabelsystem lämnades synligt. Källa: TT

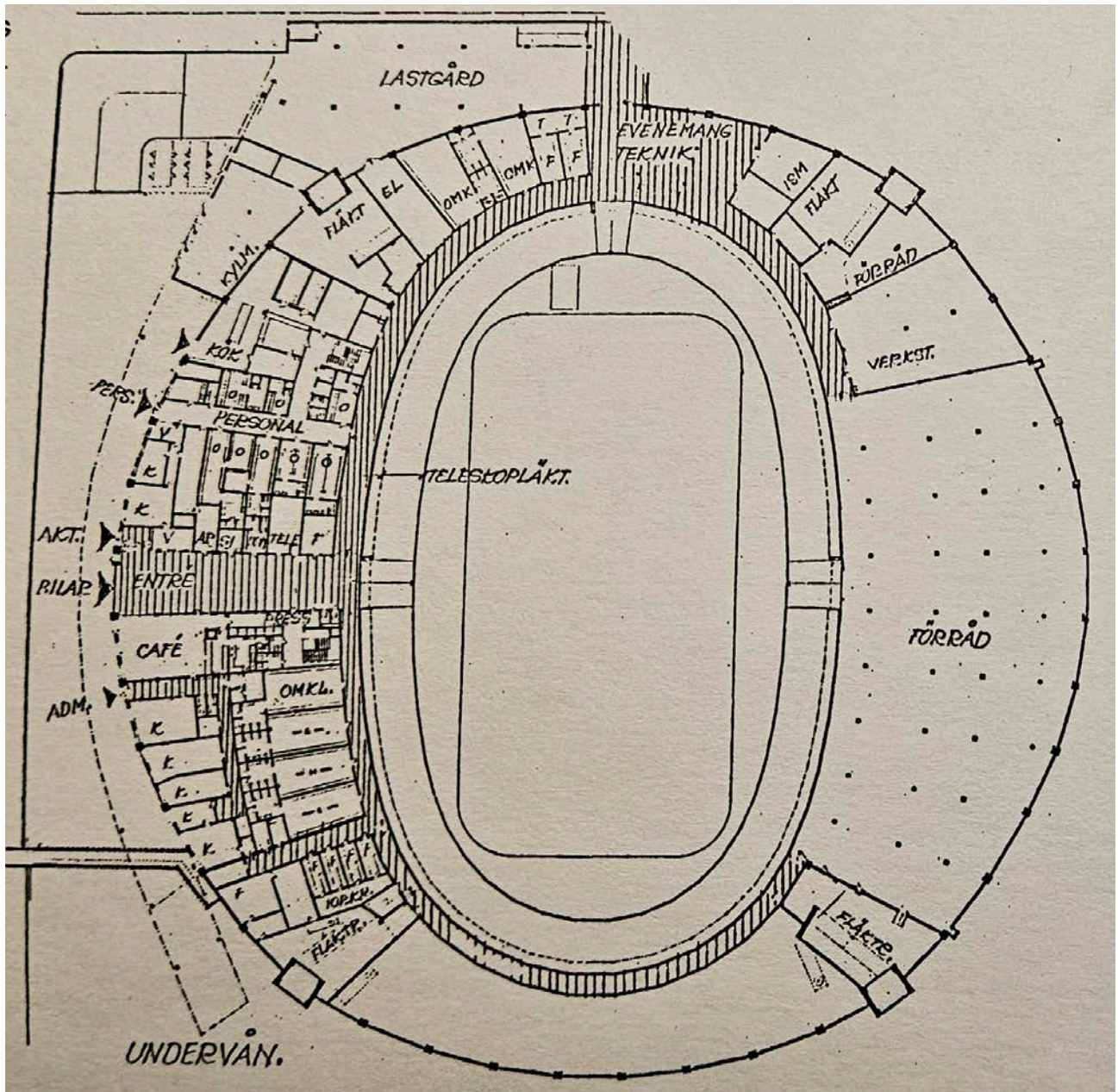
Interiör

Arenan gavs en rund planform med huvudentré mot Valhallagatan och omfattade fyra plan – källarplan, nedre foajéplan, övre foajéplan och läktarplan. Mitt i anläggningen låg själva arenan (i källarplanet) med sin ovala form omsluten av läktare mot alla sidor. Arenans centrala del omfattade en 30x60 meter stor yta som även kunde iordningställas för issport. Åskådarplatserna utformades med gjutna och omålade gradängar och trappor. Läktarens nedersta sektioner utfördes teleskopiska, så att en större golvyta kunde åstadkommas vid diverse behov, bl a för utställningar, löparbanor mm. Övriga gradängar utformades dels av prefabricerade L-stöd. Bänkinredning bestod av orange plaststolar. Väggarna kläddes med trapetskorrugerad plåt lika exteriören, perforerad av akustiska skäl. Även invändigt behölls de bärande pelarna synliga - såväl pelare och pyloner som takets bärande kablar. Väggar vid läktarentréer och barriärer var av omålade betong. Ljus- och ljudsystemen hängdes upp i ett kabelsystem som bars av pylonerna.

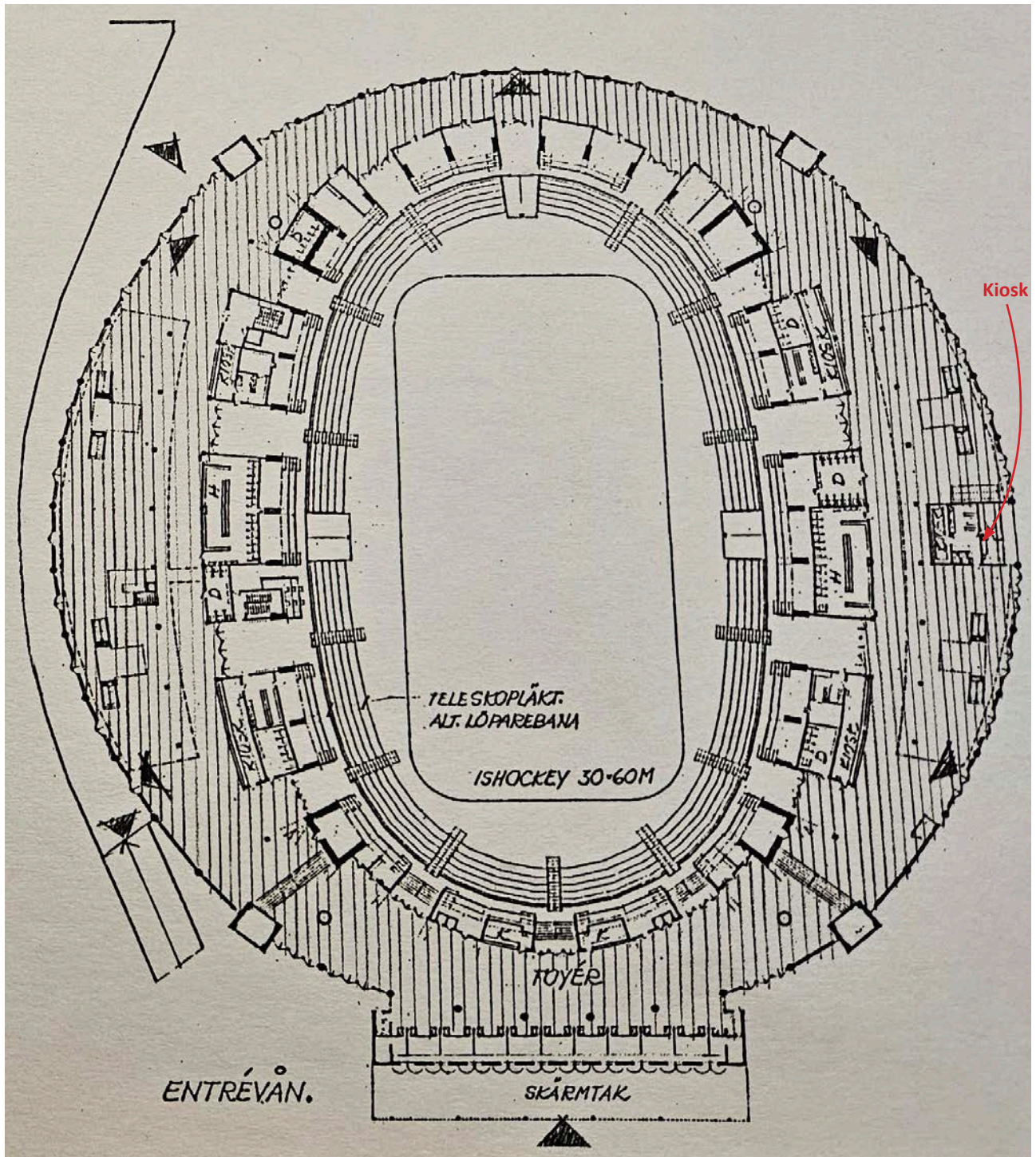
I utrymmet mellan gradängerna och markplanet iordningställdes kommunikationsutrymmen och foajéer. I entréplan utformades foajén så att den löpte runt hela arenan med entréer till läktaren. Mot den nedre foajéns inre vägg, mot arenan, placerades toaletter, förråd och kiosker mm mellan de huvudbalkar som bär gradängerna. Mot öst och väst ordnades även två övre foajéer i form av pelarburna entresolplan. På den övre foajéns entresol mot öst fanns café och sammanträdesrum. Härifrån nåddes en hedersläktare samt en pressläktare. Från det västra foajéentresolet nåddes ståplatsläktaren.

I källarplanet fanns (förutom själva arenan) förråd, verkstäder, fläktrum, ismasking garage, servicehallar liksom personalutrymmen med omklädningsrum och kontor. Här placerades även presscafé liksom klubblokaler med omklädningsrum. Del av källaren upptogs av reservkällare.

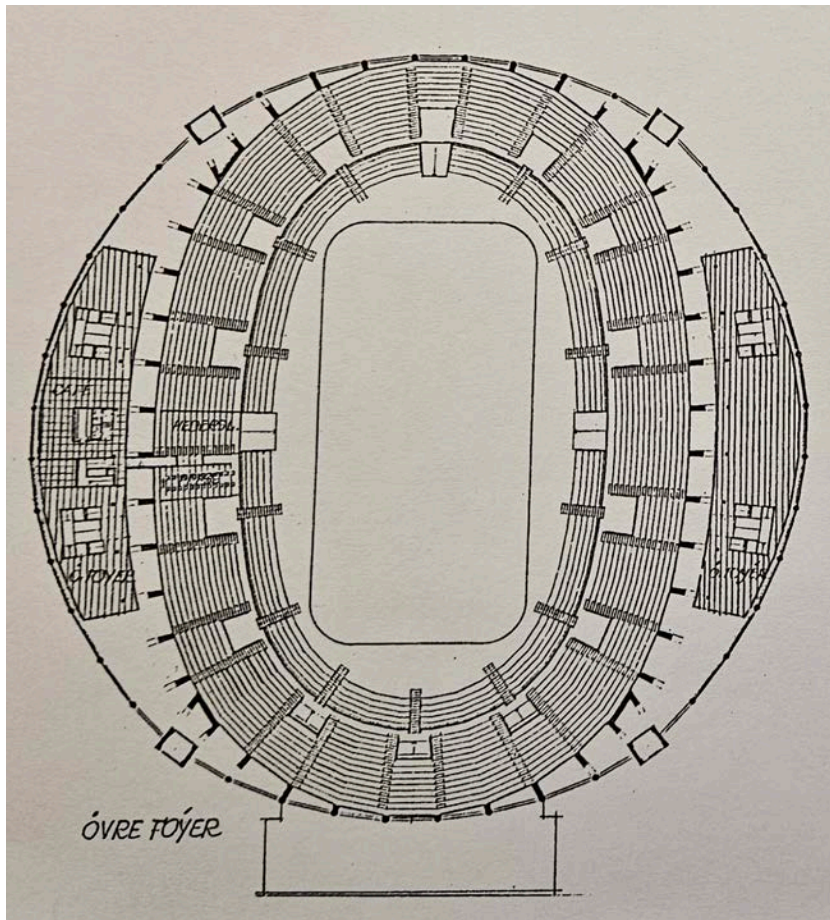
Samtliga bjälklag liksom bjälklagsbärande väggar och trappor i anläggningen utfördes betonggjutna. Övriga innerväggar murades av mexitegel.

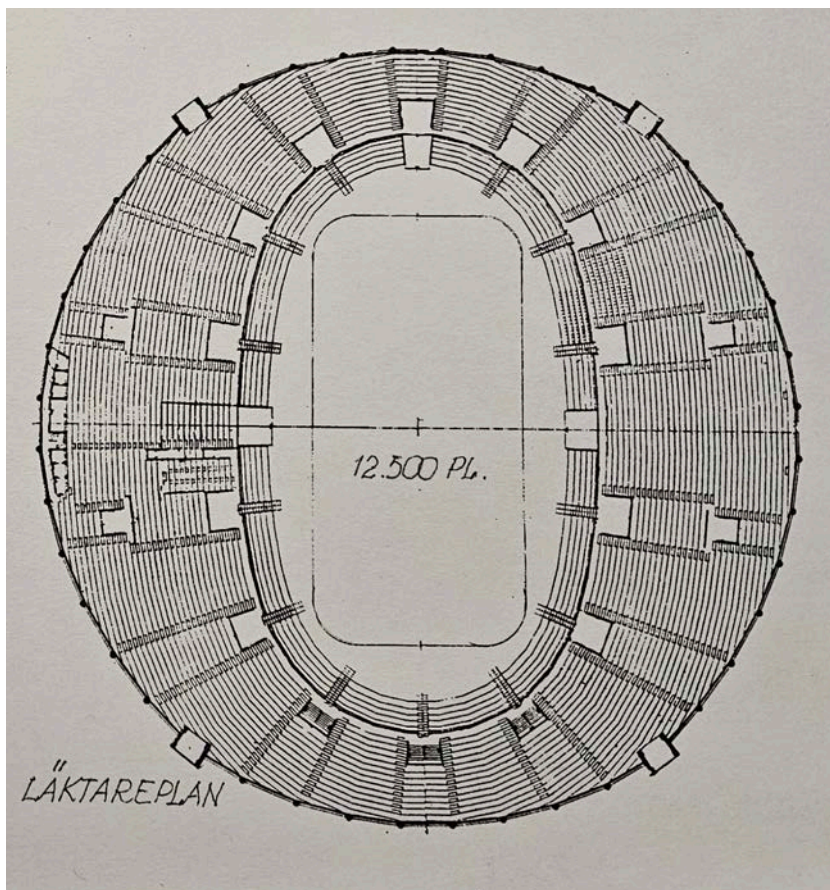
Arenan placerades mitt i anläggningen och gavs en oval form. Läktarplatserna närmast arenagolvet utfördes teleskopiska. I övrigt innehöll källaren förråd, verkstäder, fläktrum, ismasking garage, servicehallar liksom personalutrymmen, omklädningsrum, klubblokaler mm. Från gårdsutrymmet i öst (till vänster på ritningen) nåddes en bred entré genom vilken fordon kunde ta sig in till arenan. På vardera sida av denna entré fanns omklädningsrum, personalutrymmen mm ordnade efter en svängd korridor. På arenans södra sida ordnades en lastgård från vilket ett utrymme benämnt som "evenemang/teknik" nåddes. På den västra sidan (mot Skånegatan) placerades en stor reservkällare liksom verstdslokaler. Fläktrum ordnades i anslutning till pylonerna. Källa: Hus 43:93, Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet.

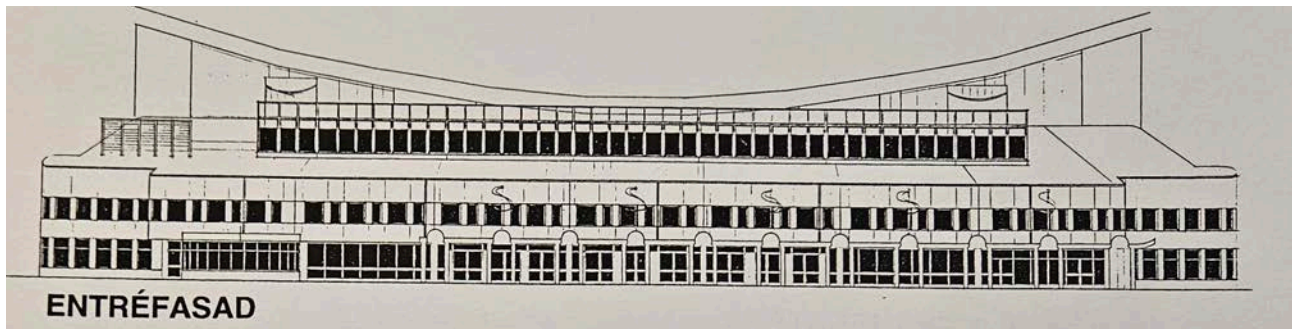
Plan av entréväningen 1971. Från huvudentrén nåddes den nedre foajén som utformades så att den löper runt hela arenan med läktarentré till de lägre nivåerna. Direkt innanför entrén fanns ursprungligen två mindre trappor. Längs foajéns inre vägg mot arenan fanns toaletter, kiosker mm placerade mellan de huvudbalkar som bär åskådarpplatserna. Mot Skånegatan låg en kiosk mot ytterväggen, vilken exteriört markerades genom att dras in i fasadliv. Längs båda långsidor fanns vidare gjutna trappor som ledde upp till de övre foajéerna och de övre läktarplatserna. Källa: Hus 43:93, Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet.

Den övre foajén, utformades som två entresolplan placerade utmed arenans två långsidor som nåddes via trappor i den nedre foajén. I den östra foajén ordnades ett café medan den västra foajén utgjordes av en öppen foajé. Från dessa nåddes trappor upp till de övre läktarplatserna. Källa: Hus 43:93, Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet.

Plan över läktarplanet. Mot öst placerades en mindre teknikbyggnad på de översta gradängerna (till vänster på ritningen). Nedanför denna låg pressläktaren. Källa: Hus 43:93, Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet.

År 1991 revs den äldre entrébyggnaden med skärmtak och ersattes med en ny och större entrébyggnad i tre plan. Ritningarna upprättades av den ursprungliga arenans arkitekt, Poul Hultberg. Källa: Hus 43:93, Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet.

FÖRÄNDRINGAR

Scandinavium har genomgått flera moderniseringar och anpassningar sedan invigningen 1971. Många förändringar är givetvis förknippade med ny teknik för ljus och ljud medan andra är kopplade till utökad service till besökarna i form av biljettförsäljning, kiosker, restauranger, WC, nya stolar mm. Likaså har tillgänglighetsanpassningar successivt utförts. Under årens lopp har även personalutrymmen moderniserats liksom loger, omklädningsrum och klubblokaler. Beskrivningen av förändringar nedan bygger i huvudsak på uppgifter ur stadsbyggnadsförvaltningens bygglovarkiv.

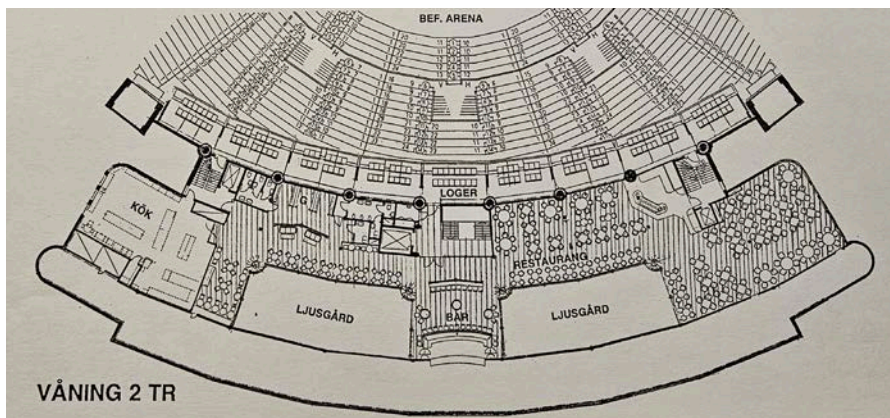
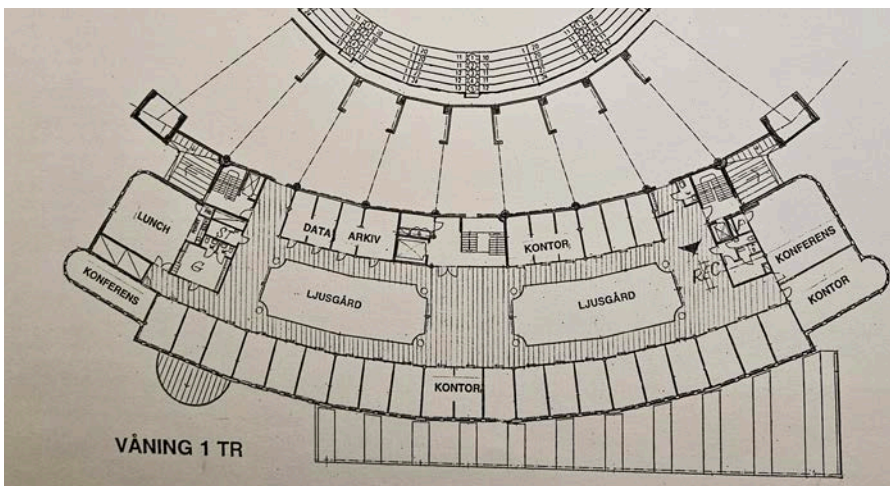
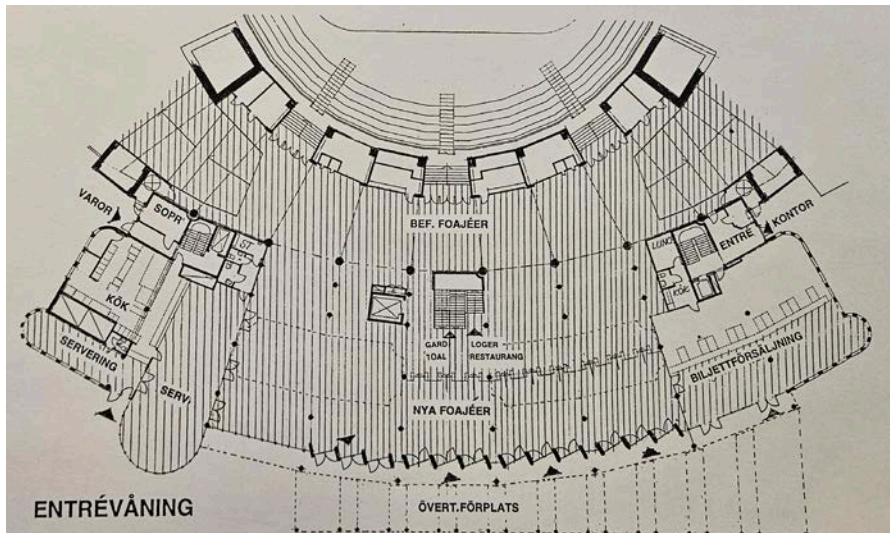
Tidiga förändringar

År 1976 flyttades biljettförsäljningen från de fristående kioskerna in till den nedre foajén. I anslutning till den nya biljettförsäljningen uppfördes ett skärmtak strax väster om huvudentrén (mot Skånegatan). År 1979 uppfördes en ny kontorsbyggnad på Scandinaviums baksida mot Svenska Mässan. Byggnaden innehöll kontor och konferensrum samt en passage in till Svenska Mässan (byggnaden finns inte kvar, den revs i samband med att Svenska Mässan uppförde sin kongressbyggnad på 1990-talet). År 1980 skedde en mindre ombyggnad i del av källaren där omklädningsrum inreddes i rum som tidigare fungerat som kontor och klubblokaler. Detta medförde att ett antal mellanväggar i den berörda delen revs och att planlösningen förändrades. I reservkällaren mot väster inreddes två loger. Under samma årtionde uppfördes Valhalla isrink intill Scandinavium. Byggnaderna kom att förbindas genom en kulvert under gården.

Ny entrébyggnad och nya åskådarloger

I början av 1990-talet uppförde Svenska Mässan en ny kongressbyggnad, vilken dockades till Scandinavium. Tillbyggnaden innebar att delar av Scandinaviums södra fasad hamnade invändigt inne i den nya byggnaden. I Scandinaviums nedre foajé utfördes i samband med detta vissa förändringar av utfackningsväggarna mellan sektion M och K där de ursprungliga entréerna med pardörrar sattes igen. Utfackningsväggarna kompletterades med täta bröstningar av mexitegel, som återanvänts från upptagning av nya dörröppningar, och försågs med ett ovanliggande fönsterband. Det var även sannolikt vid denna tid som samtliga entrédörrar in mot den nedre foajén byttes mot de idag befintliga dörrarna samt som ett flertal nya dörröppningar togs upp.

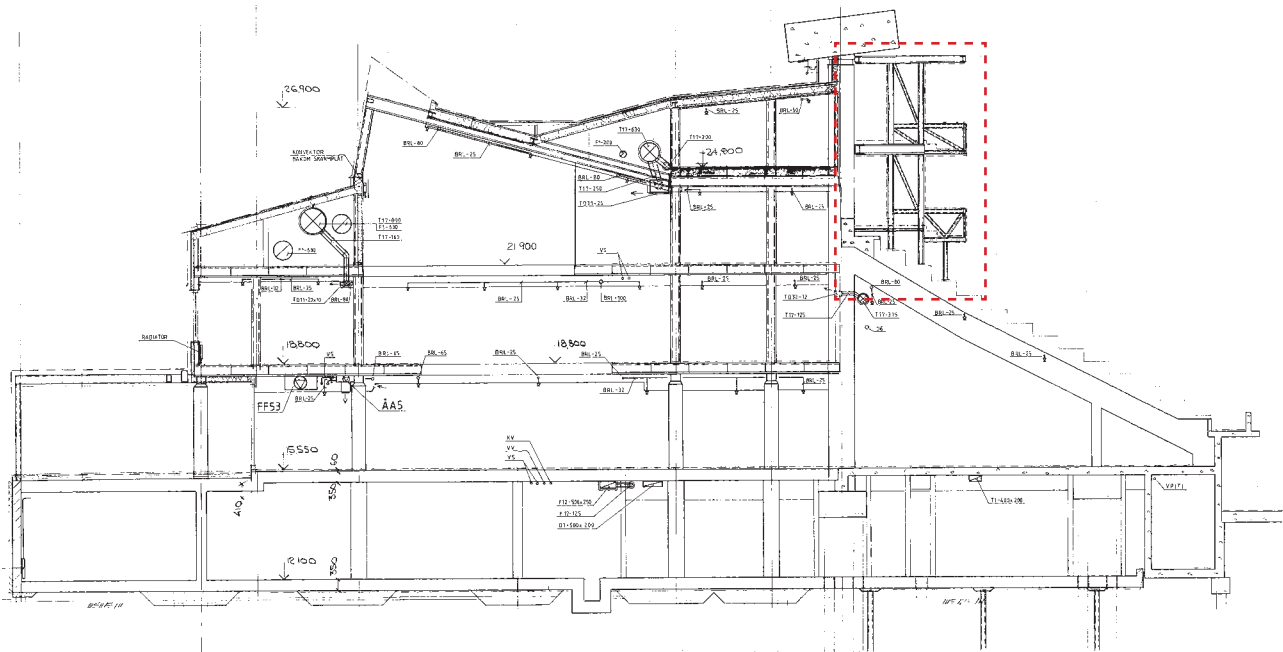
Nu uppstod även ett behov av nya administrationslokaler för Scandinavium till följd av att Svenska Mässans tillbyggnad innebar att kontorsbyggnaden på Scandinaviums baksida revs. Detta aktualiserade frågan om en tillbyggnad till Scandinavium som även skulle lösa behovet av bättre entréförhållanden, bättre biljettförsäljningslokaler, restaurangservice, garderobs- och toalettutrymmen, lager till arenan mm. Till denna uppgift anlätades arenans ursprungliga arkitekt, Poul Hultberg, nu vid arkitektfirman FFNS Arkitekter. År 1990–1991 revs huvudentréns ursprungliga vindfång med skärmtak mot norr och ersattes med en ny och väsentligt större entrébyggnad. Den nya entrébyggnaden uppfördes i tre våningar samt källare och utformades så att den följde Scandinaviums rundade form. I källaren ordnades fläktrum och förråd liksom restaurangutrymmen, garderob och toaletter. I entréplan omfattade tillbyggnaden en stor foajé, lokaler för biljettförsäljning liksom restaurangutrymmen. En trappa upp ordnades kontor utmed en bred ljusgård. På den tredje våningen inreddes en restaurang.

Entrébyggnaden uppfördes i tre våningar samt källare och utformades så att den följde arenans runda form. Invändigt ordnades nya biljettförsäljningslokaler, restauranger och kontor. Inne i arenan tillkom loger i två plan i bakkant av den nya entrébyggnaden. Källa: Hus 43:93, Några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet.

I samband med Poul Hultbergs arbete med att utforma den nya entrébyggnaden återuppstod även diskussionen om Scandinaviums fasader och arkitekten föreslog en större fasadförändring där delar av fasaderna glasades upp likt den ursprungliga intentionen i syfte att skapa större öppenhet och festligt publikliv mot evenemangstråket. Skisser togs fram men kom aldrig att realiseras.

Parallellt med tillbyggnaden utfördes år 1991 också vissa förändringar och underhållsarbeten i den ursprungliga arenan. Nya åskådarloger i två plan inreddes i den norra delen av arenans läktarplan. Dessa nåddes via den nya entrébyggnaden. Samtidigt ska det ha utförts vissa invändiga målningsarbeten och delar av anläggningen fick ny belysning. Året därpå utfördes en ombyggnad av personalutrymmen i källarplan för bl a ett större lunchrum och utökade omklädningsrum. Ombyggnaden innebar att vissa mellanväggar revs och nya mellanväggar tillkom.

Sektion genom entrébyggnaden. År 1991 uppfördes även nya loger på arenans övre läktarplan (se röd markering), vilka nåddes från den nya entrébyggnaden. Källa: SBF

År 1996 utfördes grundförstärkning av arenagolvet. Detta medförde även att den äldre teleskopläktaren byttes. År 1999 tog det kommunala bolaget Got Event över evenemangsverksamheten i Scandinavium.

Nytt hederscafé och invändig renovering

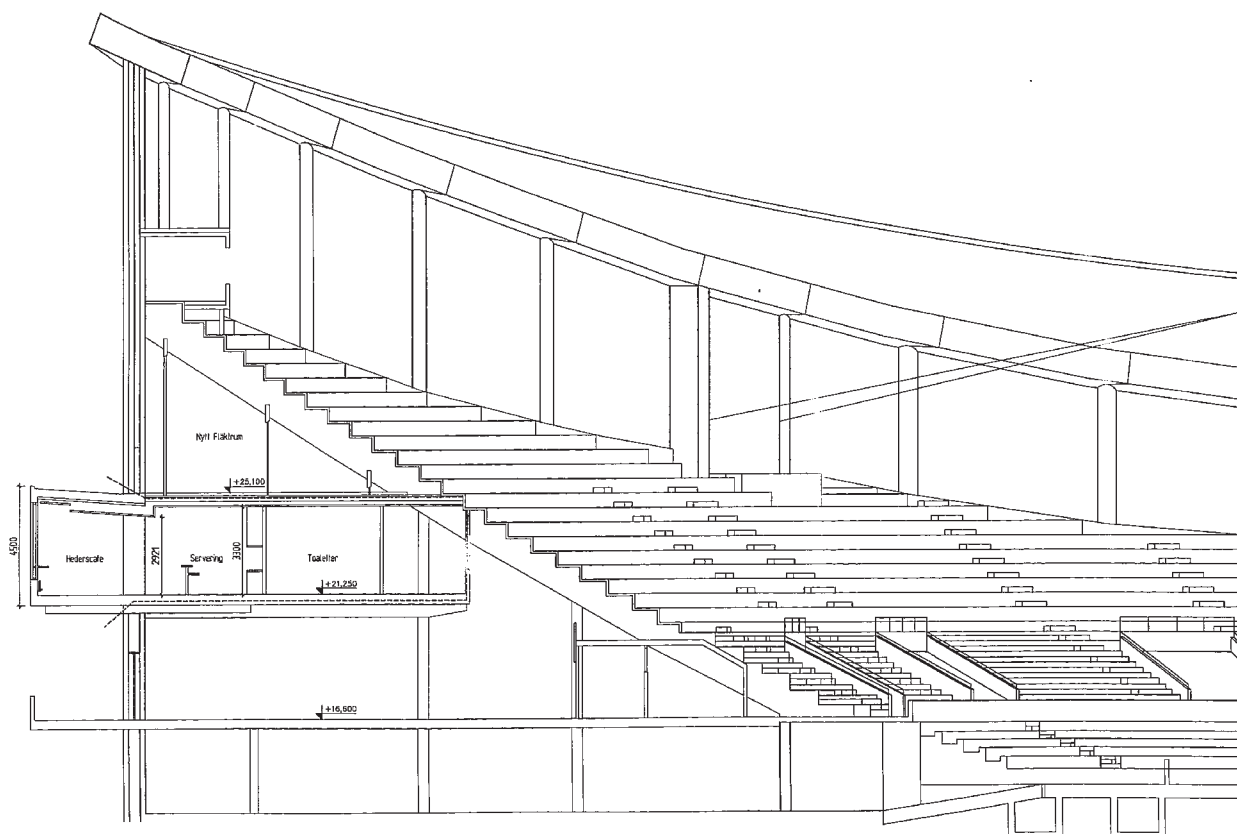
År 2001 skedde en större fasadförändring i samband med en utbyggnad för ett nytt "hederscafé" med bar samt vip-rum i anslutning till den övre foajéns östra entresol. Det nya caféet försågs med ett utkragande och uppglasat burspråk mot öst. Utbyggnaden förbands med entrébyggnaden från 1991 med en glasad förbindelsegång som även omfattade en utrymningstrappa av förzinkat stål. Förändringsritningarna upprättades av ABAKO Arkitektkontor AB. Samma år skedde även en mindre ombyggnad i del av källarplan (den södra delen av källarplan) där två befintlig förråd och torkrum byggdes om till en loge med tillhörande omklädningsrum vilket bl a medförde att äldre mellanväggar revs.

Inför hockey SM 2001 genomgick delar av arenan en renovering. Isrinken byggdes om med ny platta. På läktarplanet kom de gjutna betongsargerna i anslutning till läktarentréerna att målas i blå kulör. I nedre foajén och entresolplanen utfördes en ytskiktsrenovering. Nu inreddes nya kiosker och de ursprungliga bröstningarna av mexitegel mot kioskerna ersattes med släta skivväggar. Likaså inreddes ett antal nya kiosker/serveringar med kök som delvis nyttjade de fd garderoberna i anslutning till trapporna upp till entresolplanen. Pardörrarna in mot arenan från foajén byttes.

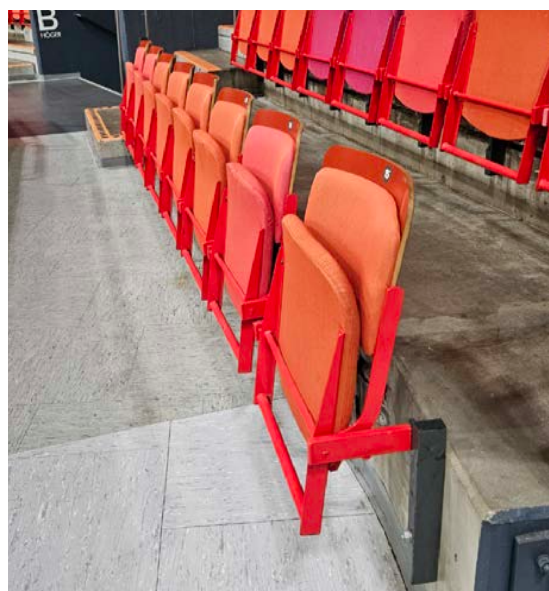
Ny färgsättning och nya stolar

År 2006 målades Scandinavium om i en ny silvergrå kulör och försågs samtidigt med en ljussättning av fasaderna som kan skifta i kulör och karaktär beroende på evenemang. Även den gjutna sockeln, pelarna och den gjutna ringbalken målades vid denna tidpunkt. Åtgärden kom att skapa stor debatt i Göteborg. År 2009 gjordes även vissa markarbeten som bl a inkluderade ny utvändigt ramp för ökad tillgänglighet till huvudentrén.

Hösten 2012 och våren 2013 byttes samtliga av arenans permanenta stolar (ca 12 000 st) inför inomhus-EM i friidrott. Nya stolar utformades av ABAKO Arkitektkontor AB i orange och röda kulörer. Samtidigt utfördes vissa målningsarbeten i arenan. Parallellt med stolsbytet totalrenoverades även Scandinaviums loger/exklusivläktare, varav vissa anpassades till matplatser.

År 2001 ställdes delar av den östra entresolet i ordning som ett hederscafé med bar och viprum. I samband med detta tillkom ett utkragande burspråk i fasad mot öst. Källa: SBF

Mellan åren 2012-2013 byttes samtliga av de ursprungliga permanenta stolarna på läktaren. Fotot till vänster visar de ursprungliga stolarna av orange plast och till höger syns de nya stolarna med textil vaddering. Källa TT.

Modernisering 2016-2017

Mellan åren 2016–2017 genomfördes en större modernisering då det totalt investerades 100 miljoner kronor. Åtgärderna kom att medföra förändringar såväl exteriört som interiört i både den ursprungliga byggnadskroppen som i entrébyggnaden från 1991. I den nedre foajén ställdes ett utrymme mot Skånegatan i ordning för MC Donalds vilket medförde en exteriör förändring genom att ett tidigare indraget fasadparti (fd kiosk) flyttades ut i fasadliv och försågs med en tät vägg med serveringsluckor. Även ett antal äldre fönster in mot den nedre Skånegatan ersattes med nya.

I den nedre foajén gjordes också vissa tillgänglighetsåtgärder med nya rullstolsramper innanför den senare tillkomna entrébyggnaden, vilka ersatte ursprungliga trappor. I anslutning till trapporna upp till övre foajén tillkom utrymningsräcken och det inreddes ett antal nya RWC. På den övre foajéns västra entresol inreddes Restaurang "Rinkside", innebärande nya mellanväggar och två barer samt ett kök. I bygglovshandlingarna anges att de tre fönsterbanden in mot den nya restaurangen (i fasad mot Skånegatan) skulle utökas i storlek, men så kom aldrig att ske. Däremot synes flera av fönstren i fönsterbanden ha bytts vid denna tid mot nya i samma storlek men med grövre dimensioner på aluminiumbågarna.

Tillgänglighetsåtgärder kom även att utföras inne på arenan där det tillkom fler rullstolsplatser. Detta innebar att ett antal av de ursprungliga gradängerna revs, att befintliga betongsarger kapades liksom att trapporna från läktaren förlängdes ner till rullstolsplatserna. Samtidigt byttes teleskopläktaren igen och arenasargen byttes mot en ny. I källarplanen ordnades ny skåpsinredning i omklädningsrumen.

Likaså gjordes 2016–2017 flera ändringar i entrébyggnaden från 1991. Kontorsvåningen på plan 2 kom att genomgå en total ombyggnad och bygges om till en modern evenemangsrestaurang med kök. Detta medförde även att entrébyggnaden försågs med en ny utvändig trappa som ledde upp till en ny entrébalkong samtidigt som fasaderna försågs med nya fönsterpartier. Samtidigt tillkom ett nytt miljöhus på Scandinaviums östra sida.

Modernisering inför junior VM i ishockey

År 2022 utfördes en modernisering av omklädningsrum i källaren inför junior VM i ishockey. Moderniseringen innebar nya ytskikt och ny inredning.

Fasad mot norr med entrébyggnaden från 1991 i förgrunden. Den äldre byggnadskroppens gjutna sockel, korrugerade plåt och betongkonstruktion med pelare, pyloner och ringbalk är ursprungliga. Samtliga entrédörrar har dock ersatts mot nya med större andel glasyta än de ursprungliga.

EXTERIÖR NULÄGESBESKRIVNING & KARAKTERISERING

Scandinavium har en cirkulär planform som ger störst läktare på arenans långsidor. Den ursprungliga byggnadskroppen har – trots att den orange kulören har ersatts med en silvergrå och den ursprungliga entrébyggnaden ersatts med en ny - exteriört en till stora delar relativt välbevarad karaktär där det dubbelkrökt taket, den i fasaden tydligt redovisade konstruktionen med pelare, pyloner och ringbalk tillsammans med den trapetskorrugerade plåten och de långa fönsterbanden utgör de främsta karaktärsdragen. Arenans cirkulära form och siluetten med takets karakteristiska krökning har dock under årens lopp blivit svårare att uppleva visuellt till följd av förtätningar inom kv Topasen. När byggnaden uppfördes var den helt fristående och kunde upplevas från såväl Valhallagatan, Skånegatan liksom från utomhusbadet bakom Valhallagatan. Tillbyggnader till Valhallabadet, sporthallarna och Svenska Mässan har inneburit att endast den västra fasaden mot Skånegatan och den norra fasaden mot Valhallagatan är synliga i gaturummen. Den södra fasaden ligger idag till stora delar invändigt i kongressbyggnaden och den östra fasaden har något av en baksideskaraktär då området mellan Scandinavium och sporthallarna är avspärrat och upptas av parkeringsplatser. Betraktat från Burgårdsplatsen intar dock Scandinavium fortsatt en dominerande ställning i stadsbilden genom sin volym och säregna takform.

Byggnadens sockel är ursprunglig och platsgjuten mot en TRP-plåt vilket ger dekorativa "rillor" i betongen. Sockeln, vilket ursprungligen var omålad, är idag målad i kulör lika fasaden. Fasadens utfackningsväggar är klädda med en grov trapetskorrugerad plåt, ursprungligen orange men sedan 2017 målad i en silvergrå kulör. Plåten är sannolikt till stora delar ursprunglig från 1971. Byggnadens konstruktion är redovisad i exteriören genom de runda betongpelarna, de något utskjutande pylonerna och den kraftiga gjutna ringbalken. Samtliga betongdelar är målade i kulör lika fasaden, men var ursprungligen ommålade. Taket är idag täckt med plåt i en ljus kulör (ursprungligen svart papp)

Fasad mot norr

Stora delar av den norra fasaden täcks idag av den entrébyggnad som tillkom år 1991. Tillbyggnaden följer arenans runda form, men har inneburit att den ursprungliga svepande formen och takkonturen blivit svårare att uppleva. Entrébyggnaden är utformad med upplglasade fasader i den första och andra våningen med inslag av fasadplåt. Den tredje våningen får dagsljus av en stor ljuslanternin på taket. Trappan och balkongen som löper utmed fasaden tillkom 2017.

Fasad mot norr och öst med entrébyggnaden i förgrunden. Marken i anslutning till entrén präglas av trappor ochstensättningar från tidigt 2000-tal. Mot öst ansluter en inhägnad gård som inte är publikt tillgänglig. På den östra fasaden syns det burspråk som tillkom 2001. I bakgrunden anas Gothia Towers.

Fasad mot väst, mot Skånegatan. Till höger i bild syns hur Svenska Mässans kongressbyggnad har dockats mot Scandinavium.

Fasad mot väst

Fasad mot Skånegatan har en hög exponering i stadsbilden. Den har ett något öppnare uttryck idag än när byggnaden uppfördes. Den ursprungliga sockeln har i vissa partier rivits och ersatts med uppglasade dörrpartier. Samtliga dörrpartier utgörs av sentida (2000-tal) pardörrar. De nya dörrarna är utförda i stål och med en större andel glasad yta. Till den övre foajén mot väst sitter fönsterband bestående av 5 st sammankopplade 1-lufts-fönster av aluminium. Merparten av fönstren är ursprungliga, men det förekommer även sentida aluminiumfönster med något större dimension på profilerna än de äldre. Övriga delar av fasaden präglas av den trapetskorrugerade plåten, de vertikala pelarna liksom ringbalken som förtydligar takets krökning. Under 2000-talet har fasaden målats i en neutralt grå kulör för att möjliggöra maximal effekt av fasadbelysningen som går att styra i olika kulörer. Likaså har samtliga betongdelar målats i en ljus grå kulör.

Mötet mellan den ursprungliga byggnaden och entrébyggnaden från 1991.

I den västra fasaden fanns ursprungligen ett indraget fasadparti i anslutning till en kiosk. Detta parti har under 2000-talet flyttats ut och ersatts med ett parti av rostfri plåt.

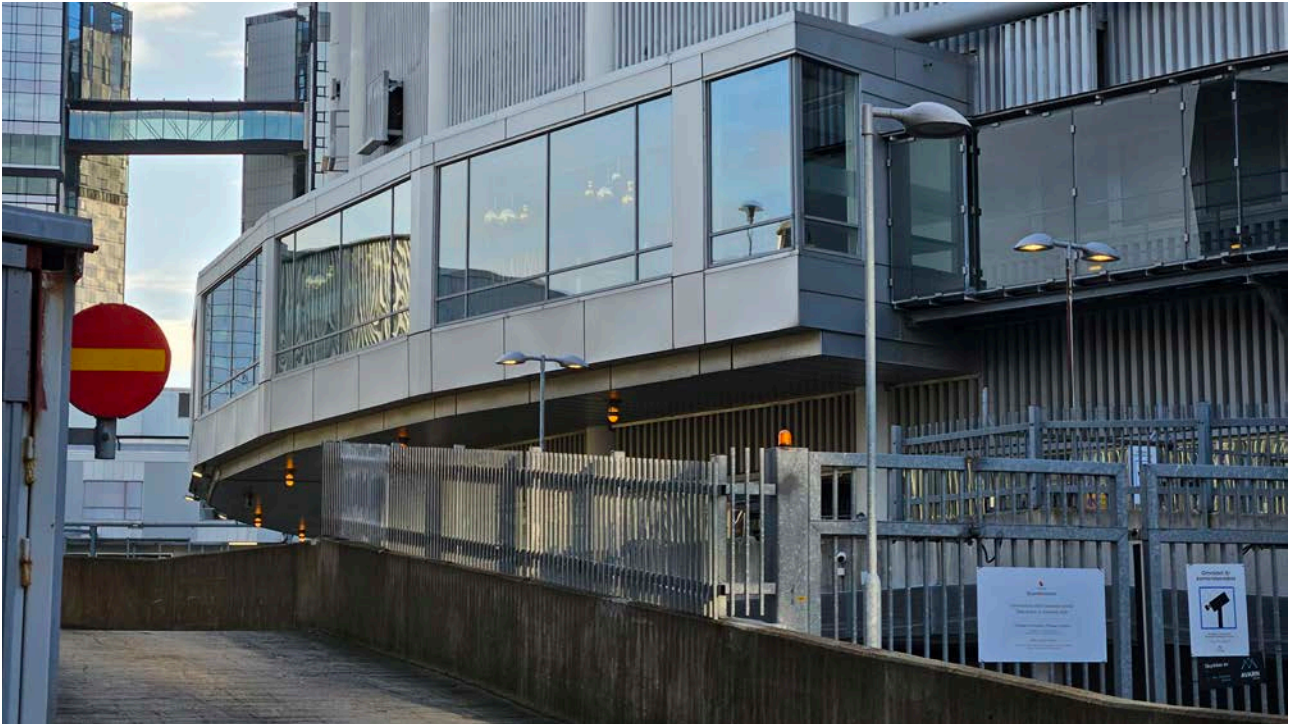
Detalj av ett av den västra fasadens entrépartier bestående av dubbla pardörrar med överljusfönster samt fasta sidopartier ovan den trapetsgjutna sockeln. Samtliga pardörrar är sentida.

Detalj av den gjutna sockeln.

Detalj av plåtfasad.

I den östra fasaden har det år 2001 byggts till ett burspråk som nyttjas av restaurangerna på den övre foajén. Här finns även en förbindelsegång som ansluter till entrébyggnaden från 1991.

Foto från den uppglasade förbindelsegången. Här är samtliga av fönstren bytta under senare tid.

Utmed hela entréplanet löper en publikramp, under vilken parkeringsplatser har anordnats.

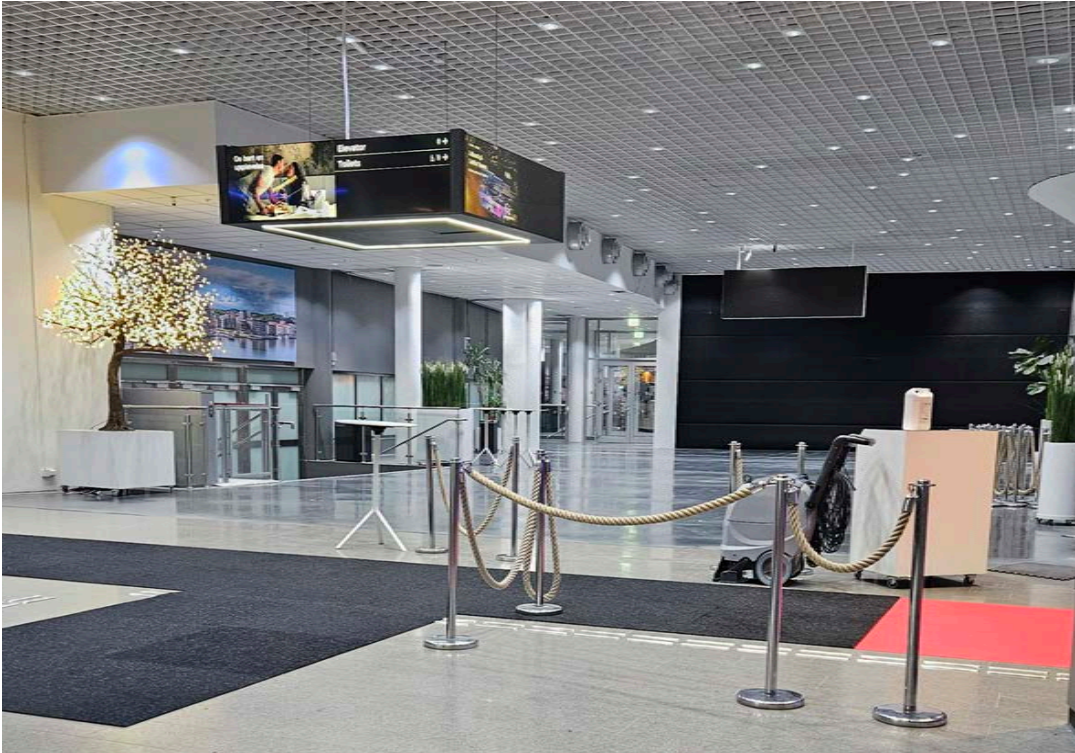

Från rampen nås en förbindelsegång till Svenska Mässan.

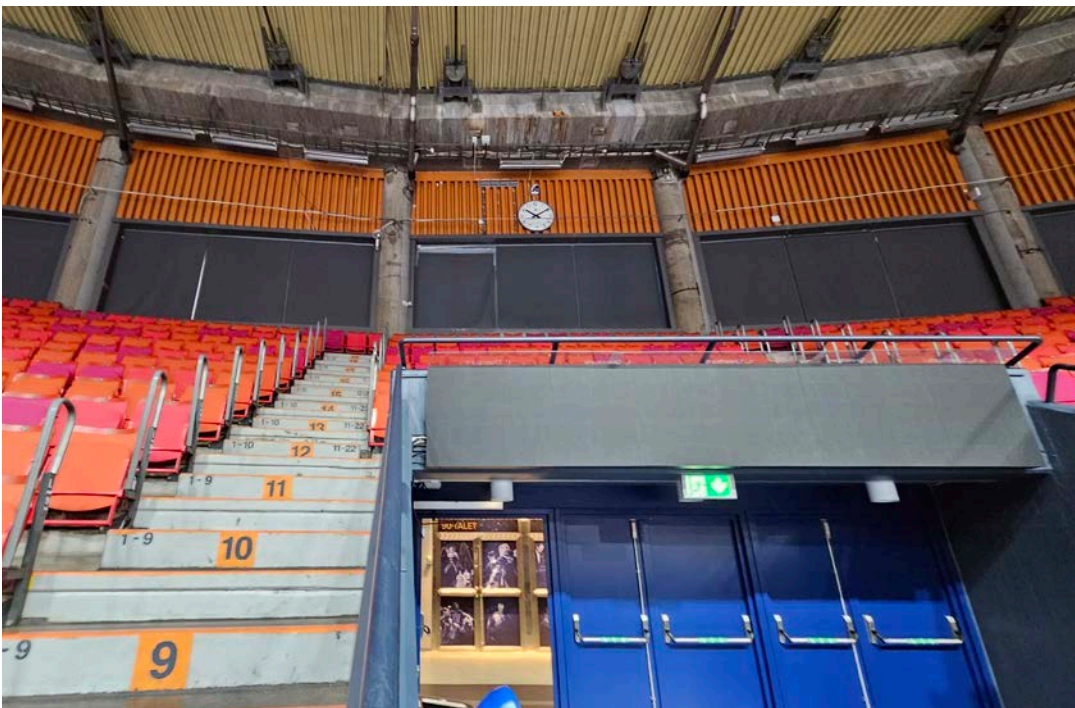
Fasad mot öst

Den östra fasaden var ursprungligen utformad med ett fönsterband mot den övre foajén lika fasad mot Skånegatan. Här har dock delar av fönsterbandet ersatts av ett utskjutande och uppglasat burspråk. Delar av det äldre fönsterbandet finns dock bevarat inne i en uppglasad förbindelsegång mellan burspråket och entrébyggnaden från 1991. Liksom i övriga fasader har samtliga pardörrar in mot den nedre foajén bytts mot nya under 2000-talet. Mot källaren förekommer dock flera ursprungliga träfönster i form av 1-luftsfönster med överljus.

Mot den östra fasaden har det också tillkommit ett miljöhus i en våning med plåtklädda fasader. Generellt har denna sida av byggnaden något av en baksideskaraktär med lastgård, ramp och parkeringsplatser.

Till vänster i bild anas Scandinaviums svängda fasad inne i Svenska mässans kongressfoajé.

Fönster har tagits upp i fasaden mellan kongressfoajé och Scandinaviums läktarplan.

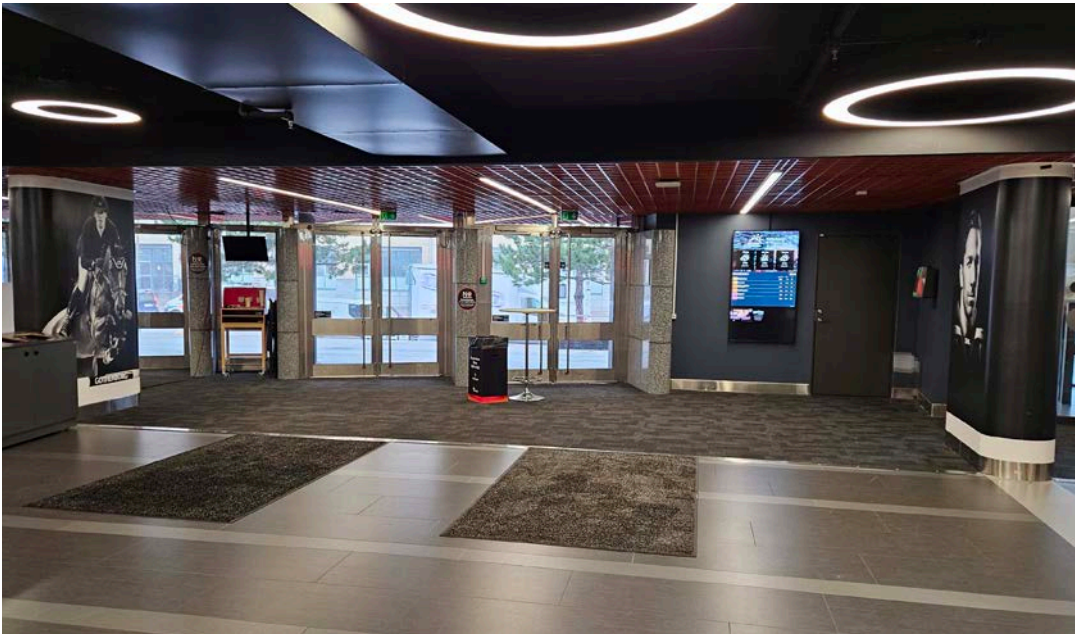
Fasad mot syd

Stora delar av den södra fasaden är idag täckt av Svenska Mässans kongresshall. Fasaden upplevs som en del av interiören i kongresshallen. Den svängda formen gör det dock möjligt att förstå att det är Scandinaviums svängda fasad. I kongresshallens övre del har fönster tagits upp i Scandinaviums fasad så att aktiviteten inne på arenan kan upplevas.

INTERIÖR NULÄGESBESKRIVNING & KARAKTERISERING

Huvudentré och entrébyggnad

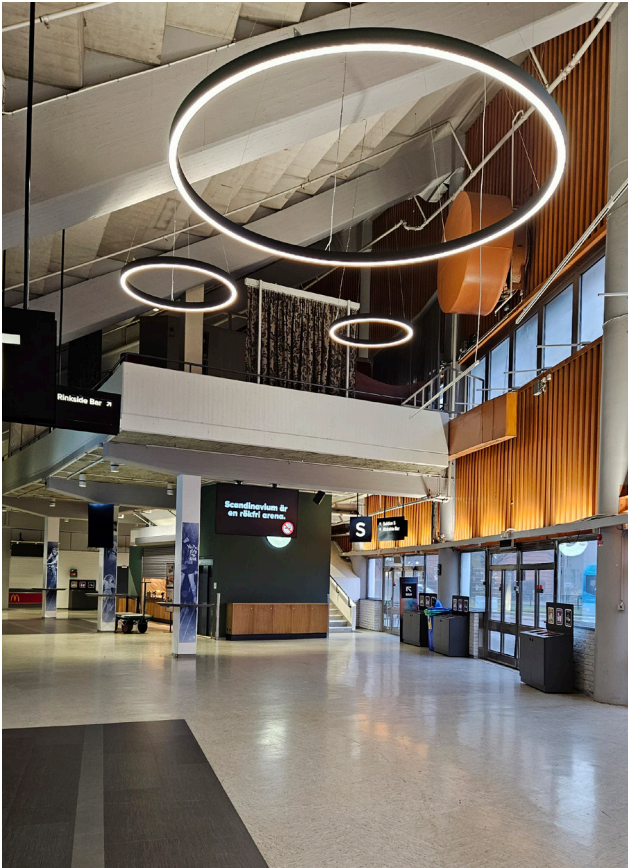
Scandinaviums huvudentré ligger i entrébyggnaden från 1991, varifrån en stor entréhall nås. Entréhallen står i direkt förbindelse med den ursprungliga anläggningen. I entrébyggnadens bottenplan finns även ett biljettkontor liksom en restaurang. I övriga våningar finns ett flertal restaurangtor. Från plan 3 och 4 nås även exklusivläktaren/logerna från 1991 inne i den äldre arenan (se vidare under "arenan"). Hela entrébyggnaden präglas av material och ytskikt från 1990–2000-tal.

Foajé i entrébyggnaden från 1991 som präglas av sentida material och ytskikt.

Restaurang i entrébyggnaden från 1991 som präglas av sentida material och ytskikt.

Nedre foajén präglas av undersidan av åskådarplatsernas gradängar liksom de kraftiga och lutande huvudbalkarna.

Ytterfasad med bröstning av ursprungligt mexitegel, gjutna pelare och trapetskorrugerad plåt.

Nedre foajé

Den nedre foajén är belägen i utrymmet mellan markplan och arenans åskådargradängar och löper runt hela arenan. Karaktären är enkel och rationell med en tydligt redovisad konstruktion där uttrycket domineras av gradängernas undersida, utförd av prefabricerade betongelement, som bildar en sluttande trappning i foajéns tak liksom av de gjutna och lutande huvudbalkarna som bär åskådarplatserna vilka har sitt upplag på de cirkulära betongpelarna i ytterfasaden.

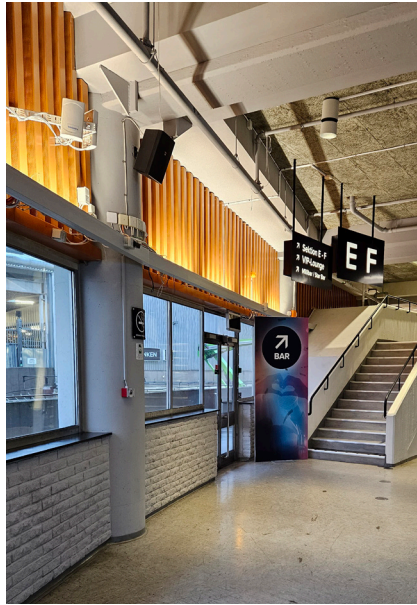
Golvet i foajén utgörs till stor del av en äldre, troligtvis ursprunglig, vinylmatta av kvadratiska plattor i grå kulör. I anslutning till huvudentrén har dock golvet ersatts av natursten under senare tid (sannolikt i samband med de nya ramperna). Även i anslutning till läktarentréerna är mattan bytt under senare tid mot en ny i mörkt grå kulör som kontrasterar mot den äldre. Vid huvudentrén finns även två sentida ramper, vilka under 2000-talet har ersatt äldre trappor som tidigare tog upp nivåskillnader i foajén.

Ytterväggarna är ursprungliga och utfackningarna består av korrugerad och perforerad plåt i orange kulör (plåten är perforerad av akustiska skäl) samt runda och betonggjutna pelare. Pelarna var ursprungligen omålade men är idag målade i en ljus grå kulör. Den nedre delen av ytterväggarna upptas till stora delar av uppglasade pardörrar med tillhörande sidoljus, sannolikt från tidigt 2000-tal. Täta väggpartier i den nedre delen av ytterfasaden utgörs av ursprungliga bröstningar av mexitegel med fönsterbänkar av natursten. Ursprungligen var dessa bröstningar omålade och utförda med mörka fogar, merparten har dock målats under senare tid. På enstaka ställen har mexiteglet dock lämnats omålade. Likaså har ett antal bröstningar rivits under senare tid och ersatts med uppglasade dörrar för att skapa en öppnare och ljusare karaktär åt foajén.

Där Scandinavium är sammandockad med kongressbyggnaden har vissa förändringar skett i fyra av utfackningsväggarna. Tidigare entréer med pardörrar har här satts igen och ersatts med täta bröstningar av mexitegel, som återanvänts vid upptagning av nya dörröppningar, som försetts med ett ovanförliggande fönsterband.

Det västra entresolplanet betraktat från den nedre foajén.

Gjutna trappor leder upp till entresolet.

Parti av ytterfasad där mexiteglet lämnats omålat.

Läktarentré med moderna pardörar och jalusi.

Kiosker, förråd och toaletter är inrymda mellan huvudbalkarna. Samtliga väggar är sentida av modernt skivmaterial.

I den fd kiosken mot Skånegatan finns idag McDonalds. Väggarna av mexitegel är ursprungliga.

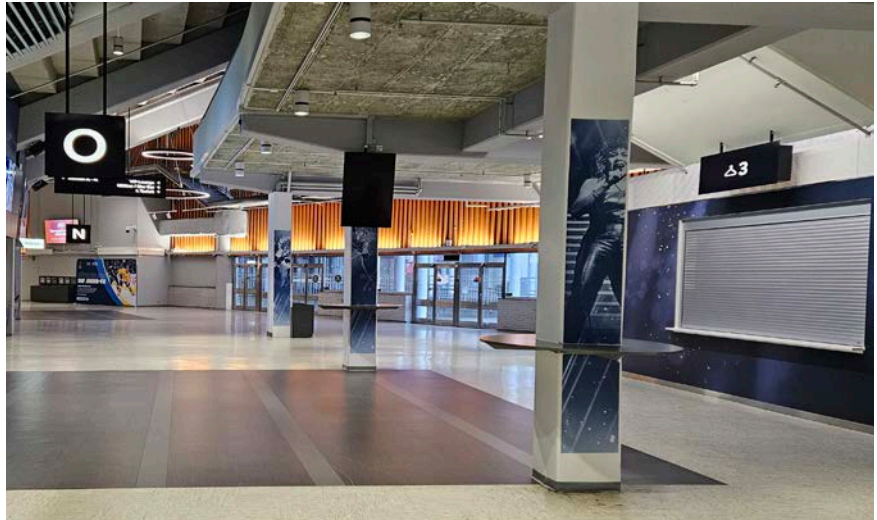
Foajén har en till stora delar bevarad öppen karaktär där kiosker, toaletter och förråd huvudsakligen är i utrymmena mellan huvudbalkarna mot arenan. Samtliga kioskfronter mot arenan är ombyggda under senare tid. Dessa var ursprungligen utförda med en bröstning av mexitegel. Idag är de istället utförda av släta skivor i blå kulör (oklart om mexiteglet finns kvar bakom).

Entréerna in till arenan ramas in av de sluttande huvudbalkarna och utgörs av sentida släta pardörar av trä, försedda med jalousier, sannolikt från 2001. Även övriga dörrblad i foajén är sentida och av enkel karaktär. Toaletterna har genomgående nya ytskikt med klinkergolv och kaklade väggar.

I foajén finns fyra ursprungliga gjutna trappor som leder upp till de övre foajéerna mot öst och väst. Vissa har under senare tid fått nya ytskikt i planstegen, men är i övrigt välbevarade sedan uppförandet. Trapporna är försedda med ursprungliga gjutna trappräcken/barriärer med spår av formbräddar liksom kraftiga överliggare av rundstål. Vissa av trapporna har kompletterats med moderna räcken för utrymning under 2000-talet.

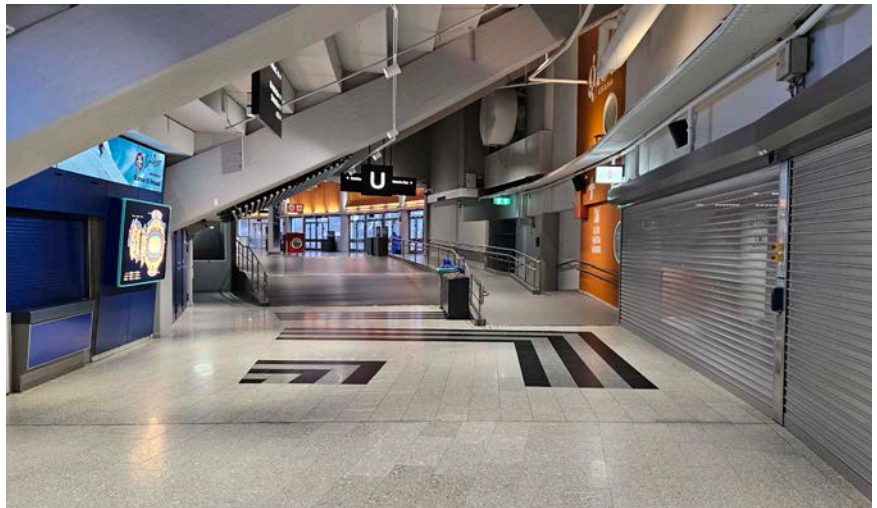
Bar inredd under entresolplan.

Nedre foajén, parti under det västra entresolplanet. Under trappan finns garderober.

Bar inredd under entresolplan.

Nedre foajén i anslutning till huvudentrén. Här är golvet belagt med natursten och ursprungliga trappor har ersatts med ramper.

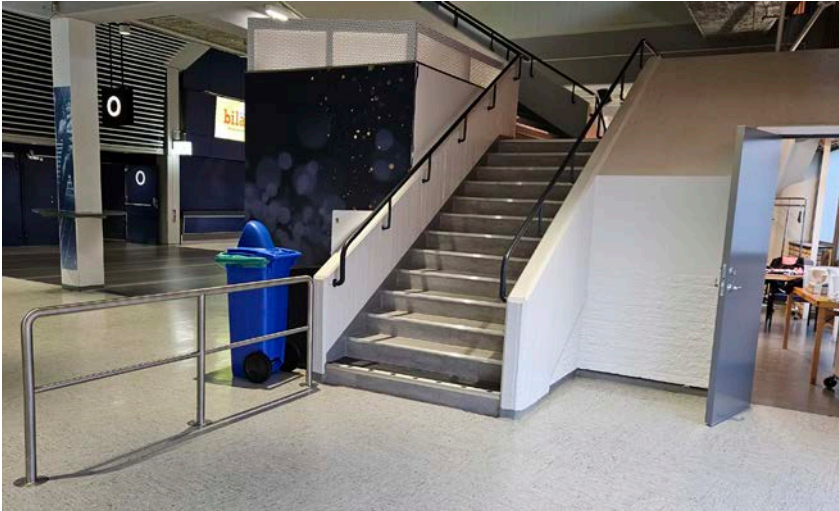
Under senare tid har det tillkommit ett antal serveringar och restauranger i foajén med tillhörande serveringsytor bl a i anslutning till trapporna upp till de övre foajéerna där det ursprungligen fanns kapprum. Dessa har en modern karaktär är utförda med släta väggar av skivmaterial i kombination med trä. I de restauranger som har avgränsade serveringsytor har det äldre golvet ersatts med nya plastmattor.

Entresolplan/övre foajéer

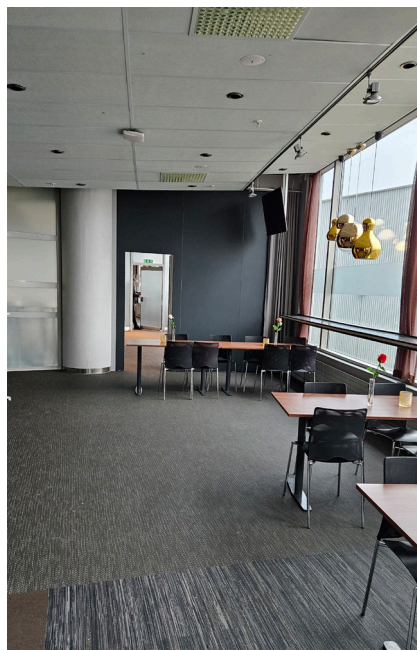
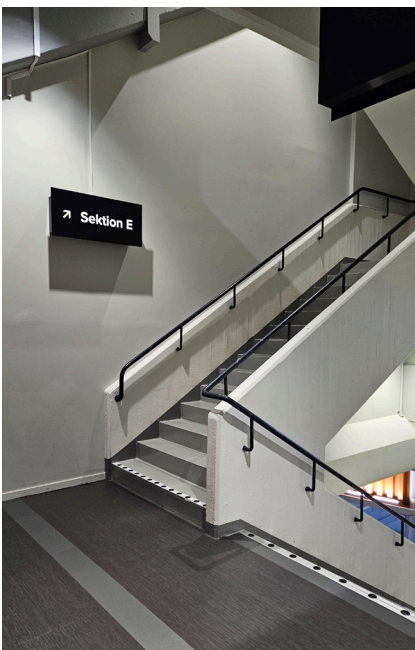
I foajén finns två entresolplan som fungerar som övre foajéer (plan 3), från vilka även trappor leder upp till de övre åskådarplatserna. Entresolplanen är pelarburna och utförda med gjutna sidor mot nedre foajén samt undersidor klädda med träullsskivor (träulit). De gjutna och målade trapporna har en välbevarad karaktär med gjutna väggar/barriärer med spår av formbrädor.

Det östra entresolplanet har genomgått flera förändringar under senare tid och det ursprungligen öppna planet har byggts igen med glasade väggar mot den nedre foajén. Här har även inretts en restaurang och gjorts en utbyggnad i form av ett burspråk under 2000-talet. Ytskikten är genomgående från 2000-talet.

Det västra entresolplanen har en delvis mer välbevarad karaktär då detta fortfarande är öppet mot den nedre foajén med en gjuten barriär med spår av formbrädor. Planlösningen är dock förändrad under senare tid och planet delat av i mindre delar för bl a tre stycken barer som medfört nya mellanväggar. Ytskikten är genomgående från 2000-talet.

Ursprunglig gjuten trappa som leder upp till övre foajén och övre läktarplatser. I den nedre foajén har trappan kompletterats med utrymningsräcken. I anslutning till trappan har det även tillkommit en garderob.

Östra entresolplanet med trappa upp till övre läktarplan samt restaurang präglad av sentida ytskikt. Fotot till höger visar del av det burspråk som byggdes ut 2001.

Västra entresolplanet har en öppen sida mot nedre foajén. I övrigt präglas entresolplanet av sentida planlösning och ytskikt med bl a barer.

Den ovala arenan omges av läktarplatser åt alla sidor. Rinkens sarg liksom den nedre teleskopläktaren och samtliga permanenta stolar är moderna. Gradängar, trappor och gjutna barriärer är dock ursprungliga. Pelare och ringbalk är omålade enligt ursprungligt utförande. Läktarbarriärer och betongsarger vid entréer har dock målats i blå kulör under senare tid.

Arenan

Scandinaviums hjärta, arenan, har en oval planform och omslutas av läktare mot alla sidor. Planformen ger störst läktare på banans långsidor. Arenan har en övergripande välbevarad karaktär. Utfackningsväggarna är välbevarade och består än idag av korrugerad plåt i orange kulör som är perforerad av akustiska skäl. I utfackningsväggarna mot Svenska Mässans kongresshall har det dock under 1990-talet tagits upp ett fönsterband.

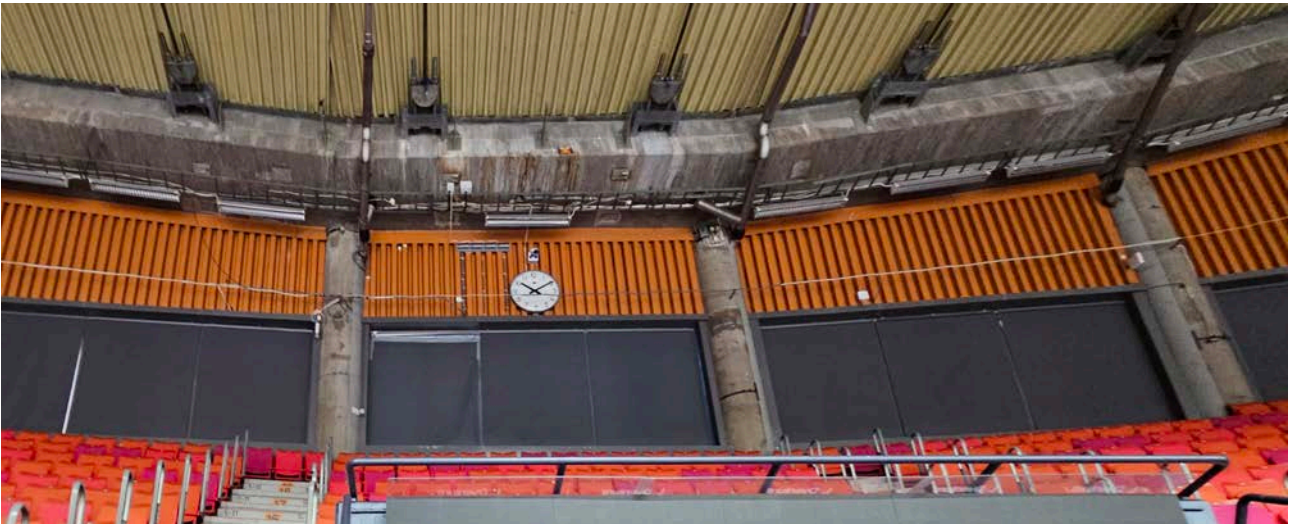
Likt övriga delar av Scandinavium är konstruktionen tydligt redovisad där de runda och betonggjutna pelarna, pylonerna liksom den kraftiga ringbalken som kabeltaket är fäst i lämnats synliga. Det ursprungliga utförandet med omålade pelare och pylonskivor av betong är bevarat.

Taket har bevarat sitt ursprungliga utförande och präglas av det rutmönster som hängtakets förspända linor bildar. Linorna är infästa i den grova och omålade betongringbalken med ankarstycken som i sin tur ansluter till ingjutna U-profiler. Från takets mittpunkt stiger de hängande kablarna 10 meter upp till toppen och stagkablarna faller 4 meter till ringens dal. Ovan kablarna ligger en korrugerad plåt i gul kulör, vilken är ursprunglig och likt ytterväggsplåten perforerad. I taket finns även omfattande tekniska installationer för bl a ljud och ljus som är upphängda i de linor som korsvis förbinder pylonerna. I anslutning till ytterväggar finns även ventilationskanaler och don placerade på takets undersida.

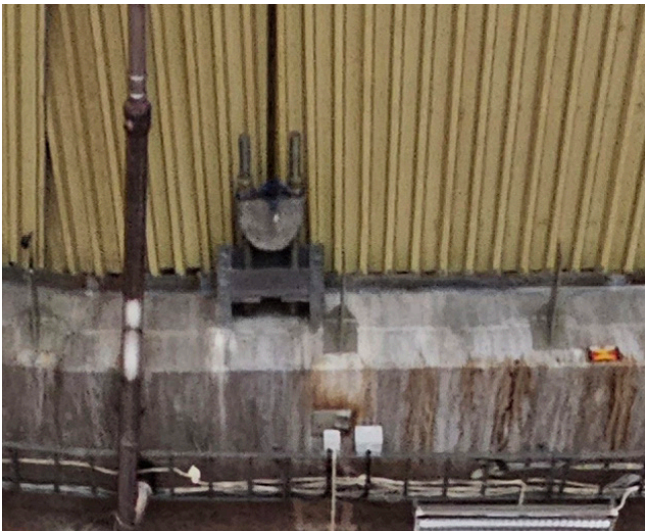
Läktare

Läktaren har en relativt välbevarad karaktär, även om vissa moderniseringar gjorts under senare tid. Den nedre delen närmast arenan, vilken är teleskopisk och kan skjutas in vid behov, är nyligen bytt och modern i sin karaktär. I övrigt består läktaren av ursprungliga gradängar av prefabricerade betongelement samt ursprungliga och betonggjutna trappor.

Samtliga stolar är moderna och utförda i röda respektive orangea kulörer. I anslutning till läktarentréerna är golven belagda med en sentida plastmatta. I övrigt förekommer golvbeläggning i form av kvadratiska vinylplattor i grå kulör i flera av gångarna mellan de olika läktarsektionerna liksom målade betonggolv.

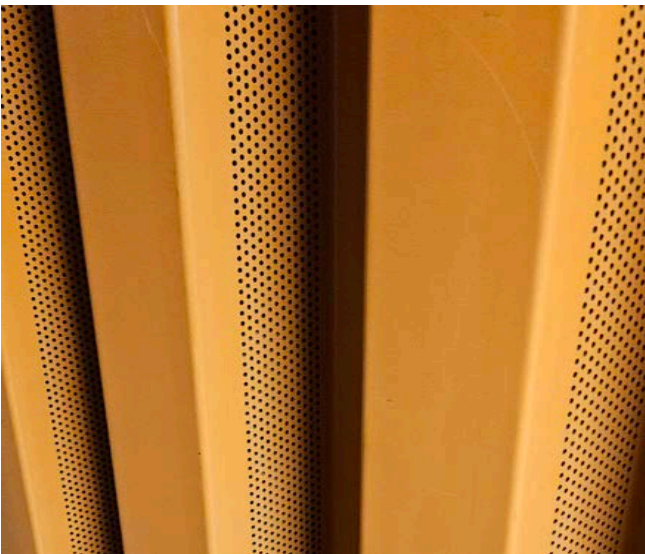
Takets häng- och spännlinor i rutmönster är förankrade i en armerad betongring som bärs upp av fyra pyloner och 40 cirkulära pelare. Invändigt är samtliga pelare liksom betongringen omålade enligt ursprungligt utförande. Mellan pelarna har det i fasad mot Svenska Mässan tagits upp fönsterband under senare tid.

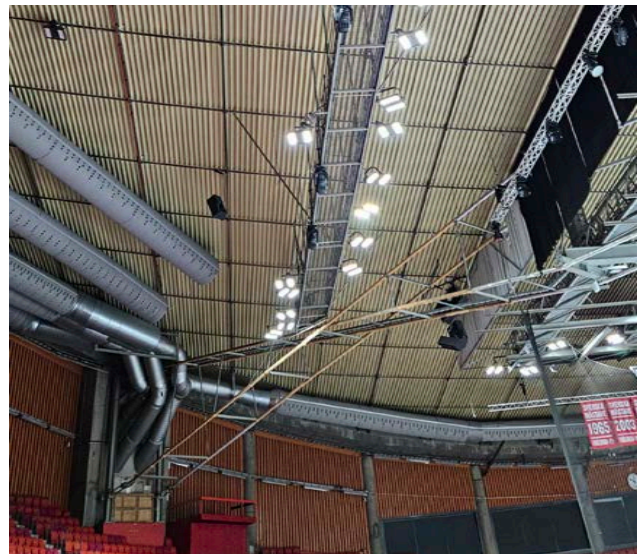
Detalj av kabeltakets infästning i ringbalken. Varje lina ansluter till en ingjuten U-profil.

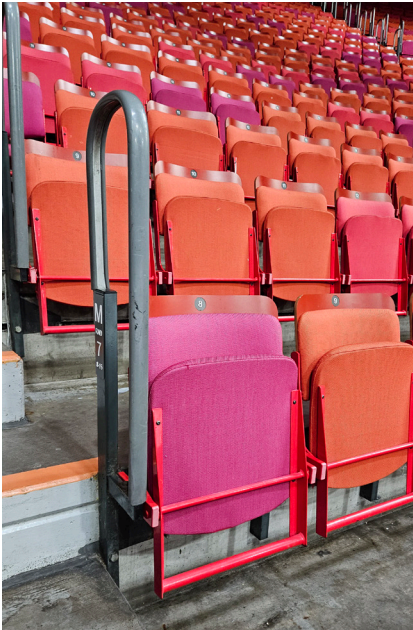
Detalj av häng- och spännlinor som består av spiralslagna och galvaniserade linor. Ovan dessa ligger värme- och vattenisolerande korrugerade stålplåtar i gul kulör.

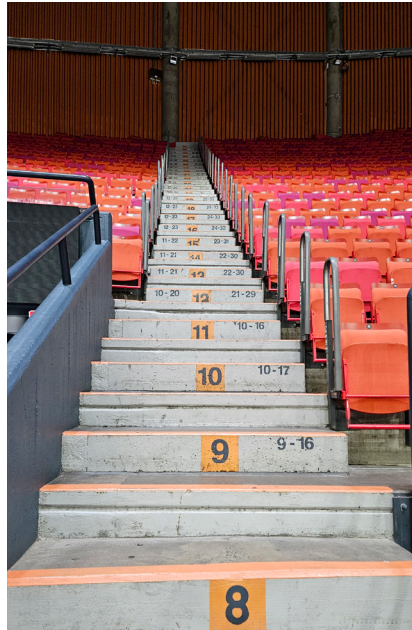
Detalj av utfackningsväggarnas korrugerade och perforerade plåt i orange kulör.

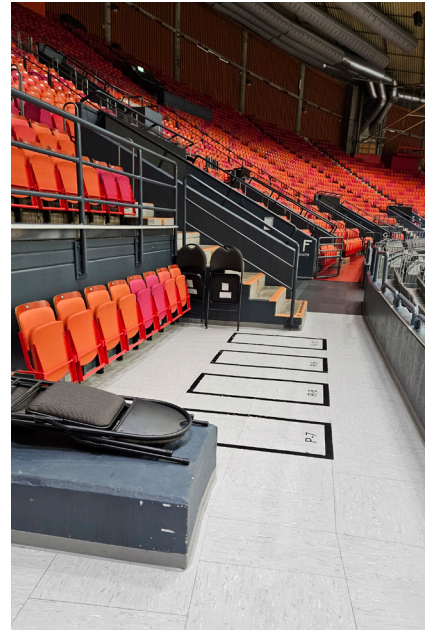
Betongringen är förankrad i de fyra pylonerna, vilka är avstyvade genom diagonalt korsande draglinor.

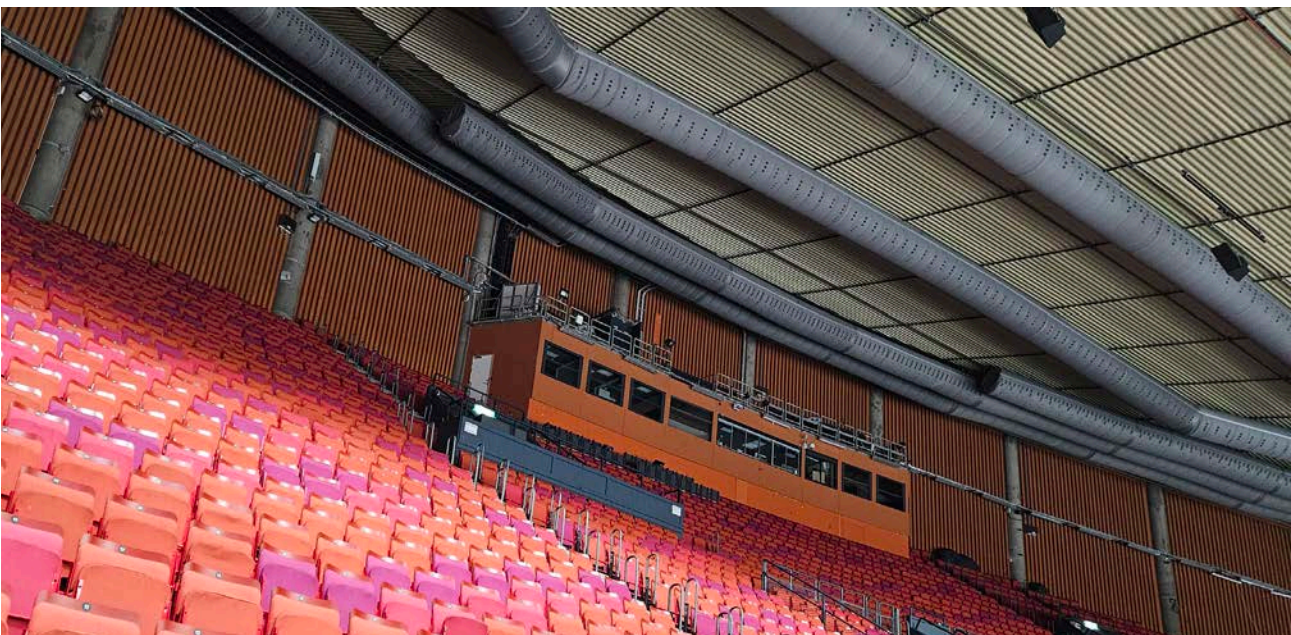
Samtliga stolar är bytta under 2000-tal.

Ursprunglig trappa.

Rullstolsplatser från 2000-talet.

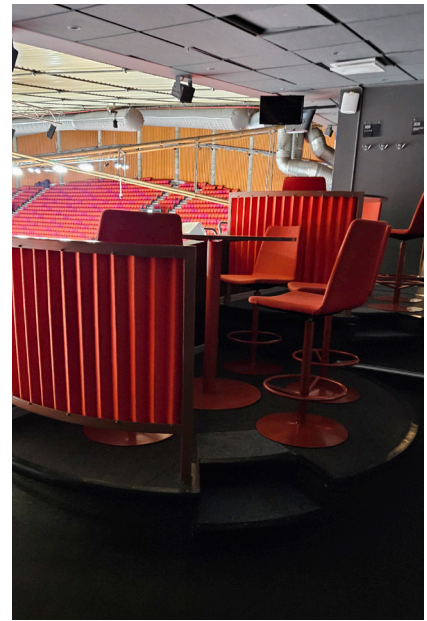
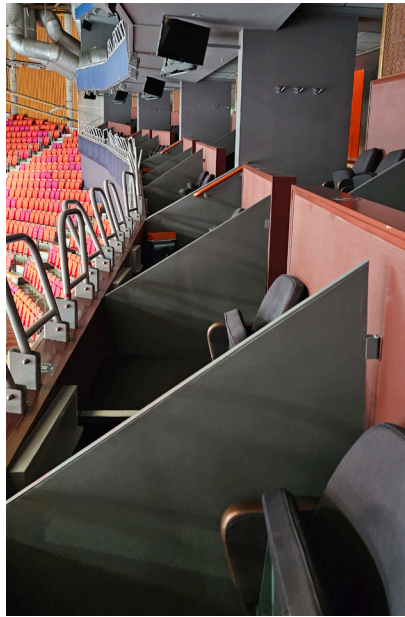
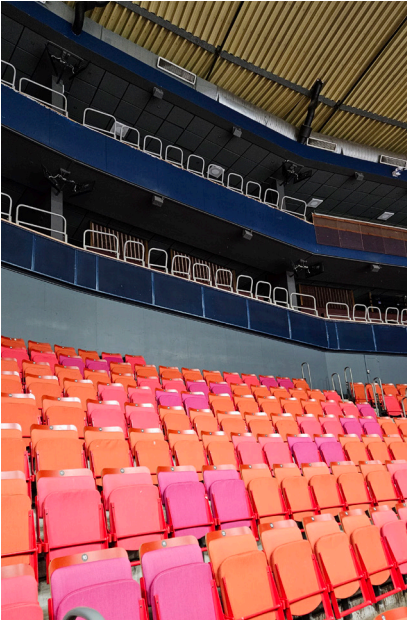

Ursprunglig teknikbyggnad med släta väggar av skivor i orange kulör.

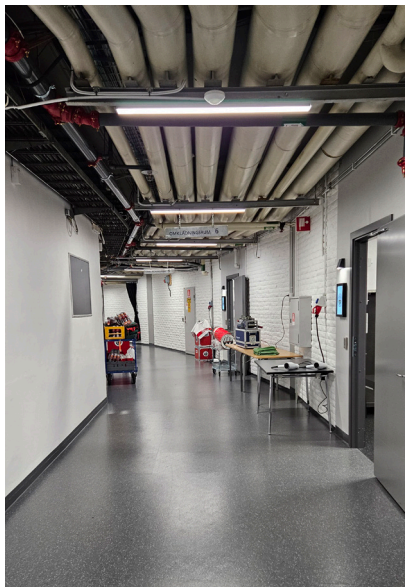
Ursprungligen var sannolikt samtliga plansteg i trapporna omålade, men idag förekommer att vissa av planstegen målats i olika kulörer. Sättstegen är målade med rad- och stolsnummer, vilket de sannolikt även ursprungligen var. I anslutning till läktarentréerna finns ursprungliga och låga barriärer av betong med spår av formbrädor med överliggare av rundstål i relativt grova dimensioner. Barriärerna var ursprungligen omålade, men har under 2000-talet målats i en mörkt blå kulör.

Mindre förändringar har skett av gradängerna i samband med att man 2016–2017 tillskapade fler rullstolsplatser vilket innebar att vissa gradängar revs. I dessa utrymmen har de befintliga trapporna förlängts och det har tillkommit nya räcken.

På den östra sidan finns en ursprunglig teknikbyggnad med organge fasader och fönster ut mot arenan. Planlösning och ytskikt inne i teknikbyggnaden är dock sentida. Nedanför teknikbyggnaden finns pressläktaren.

Loger/exklusivläktare som tillkom 1991. Dessa har renoverats under 2000-talet vad gäller ytskikt och i vissa har matplatser ordnats.

Korridorerna följer arenans svängda form och utmed dessa finns verkstäder, för-
råd, omklädningsrum, loger mm. Väggarna bevarar sitt ursprungliga mexitegel.

Viploge med ytskikt och inredning från 2000-talet.

Exklusivläktare/loger

I anslutning till arenans norra kortsida har det i läktarens övre del tillkommit loger/exklusivläktare i två plan, vilka står i förbindelse med entrébyggnaden och dess restaurangutrymmen. Logernas front mot arenan är klädda med släta skivor i blå kulör. Karaktären inne i logerna präglas av moderna ytskikt sedan de under 2000-talet ställts i ordning med matplatser.

Källare

Källaren har en relativt välbevarad planlösning med korridorer som följer arenans runda form och innehåller ickepublika utrymmen av enklare karaktär så som omklädningsrum, loger, kontor, personalutrymmen, förråd, verkstäder, servicehallar, teknikutrymmen mm. Ursprungliga väggar är utförda av mexitegel som målats under senare tid. Det förekommer enstaka äldre ståldörrar, men i övrigt är samtliga ytskikt och fast inredning moderna (2000-tal). Inredning i omklädningsrum och loger är från 2001.

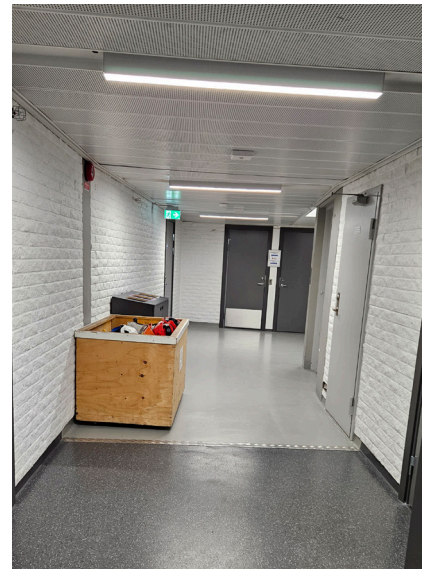
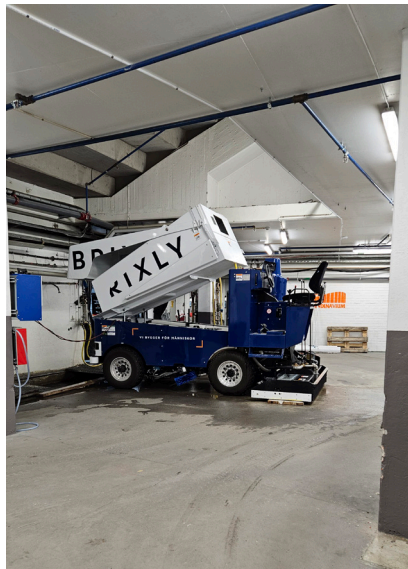
Reservkällaren präglas av en enkel karaktär med gjutet golv och synliga pelare.

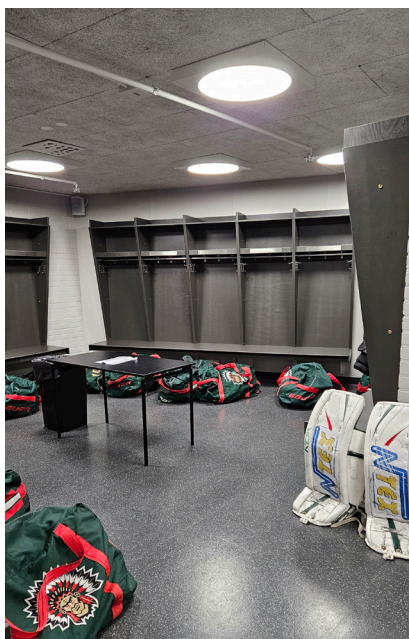
Öppning mot arenan från källaren som bl a används för att komma ut med ismaskinen på rinken.

I källaren finns stora verstds- och servieutrymmen med enkel karaktär.

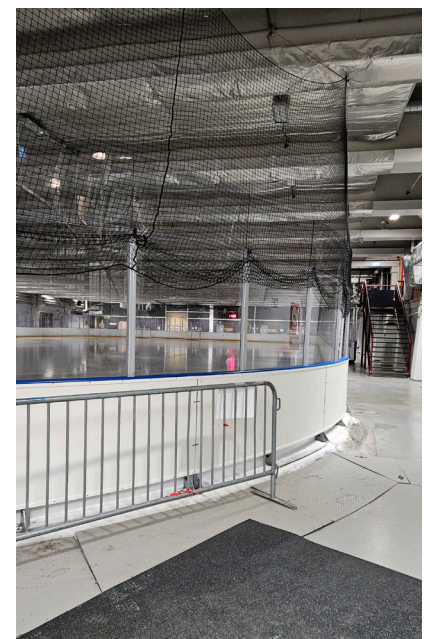
Korridor med ursprungliga väggar av mexitegel.

Omkädningsrum med ytsikt och inredning från 2000-talet.

Via en kulvert under lastgården står Scandinavium i förbindelse med Valhalla isrink.

Valhalla isrink i intilliggande byggnad.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Andersson, Thorbjörn & Caldenby, Claes (red.) (1998). Att bygga ett land: 1900-talets svenska arkitektur. Stockholm: Byggforskningsrådet

Andersson, Torbjörn & Pihl Atmer, Ann Katrin (2003). Idrottens miljöer i historiskt ljus. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.

Evenemangsområdet: Kulturmiljöunderlag till planprogram (2023) Göteborgs stadsmuseum.

Caldenby, Claes, Linde Bjur, Gunilla & Ohlsson, Sven-Olof (2006). Guide till Göteborgs arkitektur. Stockholm: Arkitektur i samarbete med Göteborgs stadsbyggnadskontor och Formas

Göteborg - kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande, Del 1. 1999

Göteborg - kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande, Del 3. 2017

Hultberg, Poul (1993). Hus 43-93: några exempel från Poul Hultbergs arkitektverksamhet. Göteborg: FFNS Arkitekter

Martin, R (1957) A reinforced concrete structure with cable supported roof. Massachusetts Institute of Technology

Ullevi arena - kulturhistoriskt underlag (2013) Göteborgs stadsmuseum.

Wackfelt, S (2020) Arenorna: En studie om planeringen av Göteborgs nya evenemangsområde och arenornas ställning inom kulturvården. Kandidatuppsats. Institutionen för kulturvård: Göteborgs Universitet.

Arkiv

Göteborgs stadsmuseum
Fotografier och vykort

Regionarkivet
Ritningar och skisser

Stadsbyggnadskontorets arkiv
Bygglöshandlingar och ritningar

TT-bildarkiv
Fotografier